

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TARIMSAL İŞLETMELERDE FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYİ
KARŞILAŞTIRMASI: ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ**

Ümit CAN

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ANKARA
2022**

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TARIMSAL İŞLETMELERDE FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYİ KARŞILAŞTIRMASI: ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ

Ümit CAN

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ

Bu çalışmada Eskişehir ilinde bulunan tarım işletmelerinin sosyoekonomik yapısı ve finansal okuryazarlık düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmada, Eskişehir’de bulunan tarım işletmelerinin finansal okuryazarlık düzeyleri, tarımsal kredi kullanımının az ve fazla olduğu ilçelerin seçimi ile karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur. Bu bakımdan ilde Sivrihisar ve Han ilçelerinde kredi kullanım düzeyi dikkate alınarak gayeli olarak seçilen 83 işletmeye sorular yöneltilerek araştırma planlanmıştır.

İşletmelerin sosyoekonomik yapısı incelendiğinde, çiftlik sermayesinin aktif sermayesi içerisindeki payı %73,02 olarak tespit edilmiştir. İşletme sermayesinin aktif sermayesi içerisindeki payı %26,98’ tir. Toplam gayrisafi hasılası incelendiğinde bitkisel üretim değeri %63,04 ve hayvansal üretim değeri %36,96 olarak bulunmuştur. Aktif sermayenin %12,56’ sı yabancı sermayeden, %87,44’ü öz sermayeden oluşmaktadır. Toplam işletme masrafı %59,83’ ü değişen masraflar, %40,17’ si sabit masraflar olarak dağılmaktadır. Toplam aile gelirinin %93,12’ si tarımsal gelir, %6,88’ i tarım dışı gelirdir. İşletmelerin ekonomik rantabilite oranı %5,40, mali rantabilite oranı %6,17 ve rantabilite faktörü %31,50 olarak bulunmuştur. İşletmelerin sermaye devir oranı %17,14, cari oran ise %1,01 olarak hesaplanmıştır.

Tarım işletmelerinde çiftçilerin %68,67’si paranın zaman değerini doğru anlamaktadır. Harcama ve bütçe dengeliği konusunda işletmelerin %51,81’ i bunun denk olduğunu ifade etmişlerdir. İşletmelerin %50,60’ı basit faizi doğru bilmemektedir. Ayrıca tarımsal işletmelerin %81,93’ ü mali kayıt tutmadıklarını ve %66,17’si finansal eğitimin önemli olmadığını düşünmektedir. İncelenen işletmelerin risk çeşitlendirmesine bakıldığında %87,95’i risk çeşitlendirmesi yapmadığını ifade etmiştir. Finansal okuryazarlığı ölçmede kredi kullanımı ve finansal piyasalarla ilişki, talep edilen finansal ürünler ve kullanımı, finansal yönetimde mevcut yapısal durum ve sorunlar, finansal bilgi düzeyi ve finansal okuryazarlıkta farkındalık düzeyi ve başarıya önem vermeye ilişkin araştırmaların artması önemli görülmektedir.

Şubat 2022, 140 sayfa

Anahtar Kelimeler: Finans, Okuryazarlık, Tarımsal Üretim, Tarım İşletmeleri

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

COMPARISON OF FINANCIAL LITERACY LEVEL IN AGRICULTURAL HOLDINGS: THE CASE OF ESKİŞEHİR PROVINCE

Ümit CAN

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ

In this study, the socioeconomic structure and financial literacy levels of agricultural holdings in Eskişehir were investigated. In the study, the financial literacy levels of agricultural holdings in Eskişehir were comparatively the selection of the districts where the use of agricultural credits is low or high. In this regard, the research was planned by asking questions to 83 holdings, which were selected purposefully considering the level of credit utilization in Sivrihisar and Han districts in the province.

When the socio-economic structure of the holdings is examined, the share of farm capital in active capital has been determined as 73.02%. The share of working capital in active capital is 26.98%. When the total gross product is examined, the plant production value is 63.04% and the animal production value is 36.96%. 12.56% of active capital consists of foreign capital and 87.44% of equity capital. 59.83% of the total operating costs are distributed as variable costs and 40.17% as fixed costs. 93.12% of the total family income is agricultural income and 6.88% is non-agricultural income. The economic profitability ratio of the holdings was 5.40%, the financial profitability ratio was 6.17% and the profitability factor was 31.50%. The capital turnover ratio of the holdings was calculated as 17.14% and the current ratio as 1.01%.

In agricultural holdings, 68.67% of the farmers understand the time value of money accurately. In terms of expenditure and budget balance, 51.81% of the holdings stated that it was balanced. 50.60% of businesses do not know simple interest correctly. In addition, 81.93% of agricultural holdings do not keep financial records and 66.17% think that financial education is not important. Considering the risk diversification of the companies examined, 87.95% stated that they do not diversify their risks. In measuring financial literacy, it is considered important to increase the number of studies on the use of credit and its relationship with financial markets, the demanded financial products, and their use, the current structural situation and problems in financial management, the level of financial knowledge and awareness level in financial literacy, and giving importance to success.

February 2022, 140 pages

Key Words: Finance, Literacy, Agricultural Production, Agricultural Holdings

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimi boyunca her türlü desteği gösteren, zor aşamalarda çözüm üreten, konu seçiminden araştırmanın bitmesine kadar bu çalışmanın her aşamasında bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli hocam Prof. Dr. Erdoğan Güneş' e, ders dönemi sürecinde önemli katkılar sağlayan değerli hocalara, tez savunması esnasında Prof. Dr. Mevhibe Albayrak ve Prof. Dr. Mehmet Metin Artukoğlu hocalarımın katkılarından dolayı kendilerine, çalışmanın hazırlanmasında birçok araştırmadan ve fikirlerinden yararlandığım değerli araştırmacılara, çalışmanın gerçekleşmesinde anketlere özenle cevap veren ve bu çalışmanın oluşmasında katkılar sunan değerli çiftçilere, araştırmada önemli bilgiler edindiğim Eskişehir İl Tarım ve Orman Müdürlüğüne, bu çalışmanın başarıya ulaşmasında rahat bir çalışma ortamı sağlayan ve birçok fedakârlıkta bulunan aileme ve bu süreçte destek olan yakın arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Ümit CAN
Ankara, Şubat 2022

KISALTMALAR DİZİNİ

AIÜK	Aile İşgücü Ücret Karşılığı
AS	Aktif Sermaye
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BK	Brüt Kâr
DM	Değişen Masraflar
DA	Dekar
EİB	Erkek İşgücü Birimi
GSH	Gayrisafi Hasıla
GSÜD	Gayrisafi Üretim Değeri
EKD	Hayvan Varlığında Envanter Değişimi
ÖS	Öz Sermaye
SH	Saf Hasıla
SK	Safi Kar
TG	Tarımsal Gelir
TDG	Tarım Dışı Gelir
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ETİK.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
ÇİZELGELER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR TARAMASI	4
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	10
3.1 Materyal	10
3.2 Yöntem	10
3.2.1 Anket yöntemi	12
3.2.2 İşletmelerde kullanılan finansal yöntemler	13
4. FİNANSAL OKURYAZARLIK ve KREDİ KULLANIMI.....	16
4.1 Finansal Okuryazarlık.....	16
4.2 Finansal Okuryazarlığın Tanımı	20
4.3 Finansal Okuryazarlığın Önemi	22
4.4 Finansal Okuryazarlık Eğitimi	23
5. ARAŞTIRMA BÖLGESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	30
5.1 Nüfus ve Eğitim Durumu	30
5.2 Coğrafi Konum ve Yapı.....	32
5.3 Toprak Yapısı.....	33
5.3.1 Arazilerin sınıflandırılması	33
5.3.2 Toprak derinliği	35
5.3.3 Toprak karakteristiği	35
5.4 İklim Durumu.....	36
5.5 Su Kaynakları.....	37
5.5.1 Barajlar	38
5.5.2 Akarsular	39
5.5.3 Göletler.....	39
5.6 Tarım Alanı	40

5.7 Tarımsal Üretim	42
5.7.1 Bitkisel üretim	42
5.7.1.1 Sebzeler	42
5.7.1.2 Yağlı tohumlu bitkiler.....	43
5.7.1.3 Yem bitkileri.....	43
5.7.1.4 Endüstri bitkileri.....	44
5.7.1.5 Tahıllar.....	45
5.7.1.6 Meyveler.....	46
5.7.2 Hayvancılık.....	46
5.7.2.1 Büyükbaş hayvan varlığı.....	47
5.7.2.2 Küçükbaş hayvan varlığı.....	47
5.7.2.3 Kanatlı hayvanlar.....	48
5.7.2.4 Arıcılık.....	48
5.8 Tarımsal Alet ve Makine	49
5.9 Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve Üretici Birlikleri	50
6. ARAŞTIRMA BULGULARI ve SONUÇLARI	52
6.1 İşletmelerin Sosyoekonomik Yapısının İncelenmesi.....	52
6.1.1 Arazi mülkiyeti ve kullanım şekli.....	52
6.1.2 İşletmede nüfus ve işgücü durumu	53
6.1.3 İşletmede nüfusun eğitim durumlarına göre dağılımı	54
6.1.4 Tarım işletmelerinde sermaye durumu.....	55
6.1.4.1 Aktif sermaye.....	55
6.1.4.1.1 Çiftlik sermayesi.....	57
6.1.4.1.1.1 Toprak sermayesi	57
6.1.4.1.1.2 Arazi ıslahı sermayesi	58
6.1.4.1.1.3 Bitki sermayesi	59
6.1.4.1.1.4 Bina sermayesi.....	60
6.1.4.1.2 İşletme sermayesi	60
6.1.4.1.2.1 Alet ve makine sermayesi	61
6.1.4.1.2.2 Hayvan sermayesi.....	61
6.1.4.1.2.3 Malzeme ve mühimmat sermayesi.....	62
6.1.4.1.2.4 Para sermayesi.....	63
6.1.5 Pasif sermaye	64
6.1.5.1 Yabancı sermaye	64
6.1.5.2 Öz sermaye.....	65
6.1.6 İncelenen işletmelerin yıllık faaliyet sonuçları	65

6.1.6.1 Gayrisafi üretim değeri	65
6.1.6.1.1 Bitkisel üretim değeri.....	65
6.1.6.1.2 Hayvansal üretim değeri	66
6.1.7 Gayrisafi hasıla.....	67
6.1.8 İşletme masrafları	68
6.1.8.1 Değişen masraflar.....	68
6.1.8.2 Sabit masraflar	70
6.1.8.3 Toplam işletme masrafı	71
6.1.9 Brüt kâr.....	71
6.1.10 Saf hasıla	72
6.1.11 Tarımsal gelir	72
6.1.12 Toplam aile geliri	73
6.1.13 Mali rantabilite, ekonomik rantabilite ve rantabilite faktörü	74
6.1.14 Sermaye devir oranı.....	74
6.1.15 Likidite analizinde kullanılan oranlar	75
6.1.15.1 Cari oran.....	75
6.2 Tarım İşletmelerinde Finansal Okuryazarlık Durumu.....	76
6.2.1 Kredi kullanımı ve finansal piyasalarla ilişki.....	76
6.2.1.1 Tarım işletmelerinin kredi almadaki amaçların incelenmesi	76
6.2.1.2 Tarımsal işletmelerin kredi alırken karşılaşılan sorunlar	77
6.2.1.3 Tarım işletmelerinin kredi çekerken dikkat ettiği özellikler	78
6.2.1.4 Tarım işletmelerinin kredi geri ödeme gecikmeleri.....	79
6.2.1.5 Tarım işletmelerinde geri ödemede zorluk yaşandığında alınan önlemler	79
6.2.1.6 Tarımsal işletmelerde tercih edilen vade süreleri	80
6.2.1.7 Tarım işletmelerinin kredi kullanma sıklığı.....	81
6.2.2 Talep edilen finansal ürünler ve kullanımı.....	82
6.2.2.1 Tarımsal işletmelerde kullanılan finansal ürünler	82
6.2.2.2 Tarım işletmelerinde kullanım amaçlarına göre krediler	82
6.2.2.3 Tarım işletmelerinin işletme kredilerini kullandığı alanlar.....	83
6.2.2.4 Tarım işletmelerinin yatırım kredilerini kullandığı alanlar	84
6.2.3 Finansal yönetimde mevcut yapısal durum ve sorunlar.....	84
6.2.3.1 Tarım işletmelerinde harcama ile bütçe denkliğinin incelenmesi.....	84
6.2.3.2 Tarım işletmelerinde mali kayıt tutma	85
6.2.3.3 Tarımsal işletmelerde mali kayıtların tutulma sıklığı	86
6.2.3.4 Tarımsal işletmelerde karşılaşılan en önemli sorunlar	86

6.2.3.5 Tarımsal işletmelerde maliyet analizi sürecinde dikkat edilen konular .	87
6.2.4 Finansal bilgi düzeyi	88
6.2.4.1 Tarımsal işletmelerde paranın zaman değerini anlama	88
6.2.4.2 Tarımsal işletmelerde basit faiz hesaplama	89
6.2.4.3 Tarımsal işletmelerde enflasyon bilgisi	89
6.2.4.4 Tarımsal işletmelerde basit faizi ve bileşik faizi ayırt etme	90
6.2.4.5 Tarımsal işletmelerde risk çeşitlendirmesi yapma eğilimi	91
6.2.4.6 Tarımsal işletmelerde riski anlama eğilimi	92
6.2.4.7 İşletmelerde tarımsal girdilerin artışını etkileyen faktörlerdeki önceliği belirleme	93
6.2.5 Finansal okuryazarlıkta farkındalık düzeyi ve başarıya önem verme.....	94
6.2.5.1 Tarım işletmelerinin takip ettiği finansal konuların değerlendirilmesi..	94
6.2.5.2 Tarım işletmelerinin finansal bilgi kaynağı ve arttırma yolları	94
6.2.5.3 Tarım işletmelerinin olası finansal krizlere karşı aldığı önlemlerin değerlendirilmesi.....	96
6.2.5.4 Tarım işletmelerinin finansal eğitime yaklaşımı	97
6.3 İşletmelerin Finansal tutum ve Davranışlarının İncelenmesi	98
7. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	108
KAYNAKLAR	115
EK-1 ANKET FORMU	122
ÖZGEÇMİŞ	140

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 5.1 Eskişehir ilinde yaş grupların toplam nüfusa göre dağılımı (TÜİK, 2020)	31
Şekil 5.2 Eskişehir ilinin arazi sınıflandırması (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020)	34
Şekil 5.3 Eskişehir ili toprak derinliği (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020).....	35
Şekil 5.4 Eskişehir ili toprak karakteristiği (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020) ..	36
Şekil 5.5 1928- 2020 yılları arasında Eskişehir ili aylara göre yağmur dağılımı ortalaması (Meteoroloji Genel Müdürlüğü).....	37

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 Eskişehir ilinde kriterlere göre seçilen ilçeler ve köyler.....	10
Çizelge 3.2 İlçelere dağılan işletme sayısı	11
Çizelge 3.3 Oransal olarak ilçelere dağılımı	12
Çizelge 3.4 İlçelere göre işletme dağılımı.....	12
Çizelge 3.5 Erkek iş biriminin cinsiyet ve yaş gruplarına dağılımı	14
Çizelge 4.1 Finansal okuryazarlık tanımları (Hung, A., Parker, A. M., and Yoong, J., 2009)	20
Çizelge 4.2 Finansal eğitimin temel prensipleri (Retzmann et al., 2010)	23
Çizelge 4.3 Tarım sektörüne kredi dağılımı (BDDK, 2021).....	28
Çizelge 5.1 Eskişehir ilinde ilçelere göre nüfus dağılımı (TÜİK, 2020)	30
Çizelge 5.2 Eskişehir ilinde eğitime göre nüfus dağılımı (%) (TÜİK, 2020)	32
Çizelge 5.3 1928-2020 yılları arasında aylık ortalama sıcaklık ortalaması (Meteoroloji Genel Müdürlüğü).....	37
Çizelge 5.4 Eskişehir' de bulunan barajlar (Devlet Su İşleri 3. Genel Müdürlüğü)...	38
Çizelge 5.5 Eskişehir' de bulunan akarsular (Devlet Su İşleri 3. Genel Müdürlüğü)	39
Çizelge 5.6 Eskişehir' de bulunan göletler (Devlet Su İşleri 3. Genel Müdürlüğü) ..	40
Çizelge 5.7 Eskişehir ilinde tarım alanı dağılımı (TÜİK, 2020).....	41
Çizelge 5.8 Eskişehir' in ilçelerinde arazi varlığı (TÜİK, 2020).....	41
Çizelge 5.9 Eskişehir' de üretilen sebzeler (TÜİK, 2020).....	42
Çizelge 5.10 Eskişehir' de yağlı tohumlu bitkiler (TÜİK, 2020)	43
Çizelge 5.11 Eskişehir' de yem bitkileri (TÜİK, 2020)	44
Çizelge 5.12 Eskişehir' de endüstri bitkileri (TÜİK, 2020)	44
Çizelge 5.13 Eskişehir ilinde tahıl varlığı (TÜİK, 2020).....	45
Çizelge 5.14 Eskişehir ilinde meyve varlığı (TÜİK, 2020)	46
Çizelge 5.15 Eskişehir ilinde büyükbaş hayvan varlığı (TÜİK, 2020).....	47
Çizelge 5.16 Eskişehir küçükbaş hayvan varlığında hayvan çeşitlerinin dağılımı (TÜİK, 2020).....	48
Çizelge 5.17 Türkiye ve Eskişehir ilinde kanatlı hayvan varlığı (TÜİK, 2020)	48
Çizelge 5.18 Türkiye ve Eskişehir ilinde arıcılık faaliyetinde bulunan işletmeler (TÜİK, 2020).....	49

Çizelge 5.19 Eskişehir ilinde tarımsal alet ve makineler (TÜİK, 2020).....	49
Çizelge 5.20 Eskişehir ilinde bulunan tarımsal amaçlı kooperatifler (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020)	50
Çizelge 5.21 Eskişehir ilinde bulunan 5200 sayılı birlikler (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020)	50
Çizelge 5.22 Eskişehir ilinde bulunan 5996 sayılı birlikler (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020)	51
Çizelge 6.1 İncelenen işletmelerde arazi mülkiyeti	52
Çizelge 6.2 İncelenen işletmelerde arazi kullanımı	52
Çizelge 6.3 İncelenen işletmelerde yaş ve cinsiyet dağılımı.....	53
Çizelge 6.4 İncelenen işletmelerde aile işgücü durumu.....	54
Çizelge 6.5 İncelenen işletmelerde toplam işgücü	54
Çizelge 6.6 İncelenen işletmelerde eğitim durumu.....	55
Çizelge 6.7 İncelenen işletmelerde aktif sermaye durumu	56
Çizelge 6.8 İncelenen işletmelerde toprak sermayesi	58
Çizelge 6.9 İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi	58
Çizelge 6.10 İncelenen işletmelerde bitki sermayesi	59
Çizelge 6.11 İncelenen işletmelerde bina sermayesi.....	60
Çizelge 6.12 İncelenen işletmelerde alet ve makine sermayesi	61
Çizelge 6.13 İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi	62
Çizelge 6.14 İncelenen işletmelerde malzeme ve mühimmat sermayesi	63
Çizelge 6.15 İncelenen işletmelerde para sermayesi.....	64
Çizelge 6.16 İncelenen işletmelerde yabancı sermaye.....	64
Çizelge 6.17 İncelenen işletmelerde öz sermaye	65
Çizelge 6.18 İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri	66
Çizelge 6.19 İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri	67
Çizelge 6.20 İncelenen işletmelerde gayrisafi hasıla	67
Çizelge 6.21 İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde değişen masraflar	68
Çizelge 6.22 İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde değişen masraflar	69
Çizelge 6.23 İncelenen işletmelerde toplam değişen masraflar	70
Çizelge 6.24 İncelenen işletmelerde sabit masraflar	70
Çizelge 6.25 İncelenen işletmelerde toplam işletme masrafı.....	71

Çizelge 6.26 İncelenen işletmelerde brüt kâr	72
Çizelge 6.27 İncelenen işletmelerde saf hasıla	72
Çizelge 6.28 İncelenen işletmelerde tarımsal gelir	73
Çizelge 6.29 İncelenen işletmelerde toplam aile geliri	73
Çizelge 6.30 İncelenen işletmelerde rantabilite oranları (%).....	74
Çizelge 6.31 İncelenen işletmelerde sermaye devir oranı (%).....	75
Çizelge 6.32 İncelenen işletmelerde cari oran (%)	75
Çizelge 6.33 İncelenen işletmelerde kredi almadaki amaçlar	77
Çizelge 6.34 İncelenen işletmelerde kredi alırken karşılaşılan sorunların dağılımı ..	78
Çizelge 6.35 İncelenen işletmelerde kredi çekerken dikkat edilen özelliklerin dağılımı	78
Çizelge 6.36 İncelenen işletmelerde geri ödemede gecikme sürelerinin dağılımı.....	79
Çizelge 6.37 İncelenen işletmelerde kredilerin geri ödemede yaşanan sorunların dağılımı	80
Çizelge 6.38 İncelenen işletmelerde vade sürelerin dağılımı.....	81
Çizelge 6.39 İncelenen işletmelerde kredi kullanma sıklığı	81
Çizelge 6.40 İncelenen işletmelerde kullanılan finansal ürünlerin dağılımı.....	82
Çizelge 6.41 İncelenen işletmelerde kullanım amaçlarına göre kredilerin dağılımı..	83
Çizelge 6.42 İncelenen işletmelerde işletme kredilerin kullanıldığı yerlerin dağılımı	83
Çizelge 6.43 İncelenen işletmelerde yatırım kredi kullanım yerleri dağılımı.....	84
Çizelge 6.44 İncelenen işletmelerde harcama ile bütçe denkliği dağılımı.....	85
Çizelge 6.45 İncelenen işletmelerde mali kayıt tutma	86
Çizelge 6.46 İncelenen işletmelerde mali kayıt tutma sıklığı	86
Çizelge 6.47 İncelenen işletmelerde karşılaşılan sorunların dağılımı.....	87
Çizelge 6.48 İncelenen işletmelerde maliyet analizinde dikkat edilen sorunların dağılımı	87
Çizelge 6.49 İncelenen işletmelerde paranın zaman değerini doğru anlama sıklığı ..	88
Çizelge 6.50 İncelenen işletmelerde basit faiz hesaplama becerisi.....	89
Çizelge 6.51 İncelenen işletmelerde enflasyon bilgisi dağılımı.....	90
Çizelge 6.52 İncelenen işletmelerde basit faiz ve birleşik faizi ayırt etme dağılımı..	91
Çizelge 6.53 İncelenen işletmelerde risk çeşitlendirmesi yapabilme durumu	92

Çizelge 6.54 İncelenen işletmelerde riski anlama durumuna ilişkin dağılım	92
Çizelge 6.55 İncelenen işletmelerde tarımsal girdilerin değişiminin dağılımı	93
Çizelge 6.56 İncelenen işletmelerin takip ettiği finansal konuların dağılımı.....	94
Çizelge 6.57 İncelenen işletmelerin finansal bilgi kaynakları sağladığı yerlerin dağılımı	95
Çizelge 6.58 İncelenen işletmelerin finansal bilgiyi artırmak için başvurduğu yerlerin dağılımı	95
Çizelge 6.59 İncelenen işletmelerin finansal krizlere karşı aldığı önlemlerin dağılımı	96
Çizelge 6.60 İncelenen işletmelerin finansal eğitime yaklaşımının dağılımı	97
Çizelge 6.61 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar	99
Çizelge 6.62 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar	100
Çizelge 6.63 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar	102
Çizelge 6.64 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar	103
Çizelge 6.65 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar	105
Çizelge 6.66 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar	107

1. GİRİŞ

Dünyada yaşanan gelişme ve eğilimler finansal konuları hem karmaşık hâle getirmekte ve hem de önem derecesini artırmaktadır. Bu süreçte insanlar finansal konulardaki karmaşıklığı aşabilmek için finansal bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Bu bakımdan finansal başarıyı etkileyen faktörlerin önemi giderek artmaktadır. Mevcut çalışmalara bakıldığında ise finansal başarı ile finansal bilgi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Finansal bilginin yetersiz düzeyde olması ekonomik başarısızlığa da neden olmaktadır.

Tarımsal işletmeler tarımsal faaliyetleri gerçekleştirme sürecinde finansmana ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle finansmanın kullanımına bağlı olarak tarımsal üretimin gelişimi ve sürekliliği hedeflenmektedir. İşletmelerin talep ettikleri finansmanı kullanabilmesi için finansal konuları anlaması ve doğru şekilde kullanması gerekmektedir. Finansal bilginin yetersiz düzeyde olması ise finansal başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Günümüzde ise finansal okuryazarlık düzeyini ölçen çeşitli araştırmalarla, finansal okuryazarlığı etkileyen faktörler incelenmektedir.

Finansal okuryazarlık, finansal bilgi düzeyini kapsamaktadır. Temel finansal kavramları anlamadan finansal yönetim ile ilgili kararlar almak başarısızlığı artırmaktadır. İnsanların bu nedenle tasarruf, yatırım, borçlanma ve daha fazlası hakkında bilinçli finansal seçimler yapabilmeleri için finansal okuryazar düzeylerini artırmaları gerekir (Klapper and Lusardi, 2020). Yapılan araştırmalara göre genellikle bireyler finansal konularda isabetli kararlar almada zorlanmaktadır. Finansal konularda başarısızlığın neden olduğu finansal kayıplar aynı zamanda finansal okuryazarlığın önemini giderek artırmaktadır. Dolayısıyla bireyler finansal kayıplarını azaltmak için finansal okuryazarlık düzeylerini geliştirmeyi ve aynı zamanda finansal okuryazarlık eğitiminin gerekliliğini artan ölçülerde hissetmektedir. Çünkü bireylerin finansal kayıplarının artması ve kararlarında başarısız olmaları sonucunda birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bunun sonucunda yeterli olmayan finansal bilgi bireylerin finansal seçimlerinden iyi sonuçlar alamamasına neden olmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar finansal okuryazarlık eğitimi alan bireylerin

daha başarılı olduklarını göstermektedir. Bu konuda olumlu gelişmeler sağlandığında, tasarruf ve harcamalarda da daha az kayıplar verilmektedir.

Finansal okuryazarlık eğitimi bireylerde finansal başarıyı artırmaktadır. Araştırmaya göre finansal okuryazarlık konusunda finansal okuryazarlık eğitimi sonucunda günlük hayatta daha iyi para yönetimi yapıldığı sonucu görülmüştür (Braunstein and Welch, 2002). Bu durum gösteriyor ki finansal başarı, finansal okuryazarlık düzeyiyle yakından ilişkilidir.

Sermaye varlıklarında fiyat artışı, tarım işletmelerinin daha fazla finansman talebinde bulunmasına neden olmaktadır. Tarımsal işletmelerin mevcut teknolojileri geliştirme, üretim yapılan arazileri genişletme gibi konularda finansal talepleri artmaktadır. Tarım sektöründe üretim yapan çiftçiler, artan finansman talebini karşılamak için giderek fazla ölçülerde finansal kuruluşlara başvurmaya başlamıştır. İşletmelerin finansal bilgi yetersizliği ve kredi kullanımında başarısızlığı ise hem işletmeleri hem de kredi aktörlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Tarımsal işletmeleri tarım dışı sektörlerle göre dezavantajlı birçok konuya sahiptir. Tarım dışı sektörler aksak rekabet piyasasına göre faaliyette bulunurken tarımsal işletmeleri tam rekabet piyasasına yakın faaliyet ve piyasa içindedirler. Bu da tarım dışı sektörlerle göre tarımsal faaliyet gelirini düşürebilmektedir. Tarım işletmelerinin sürdürülebilir olması için finansal konularda başarılı olmaları gerekliliği, aynı zamanda finansal okuryazarlığın önemini de ortaya çıkarmaktadır. Tarımsal işletmeleri temin ettikleri fonları yönetebilmeleri ve sağladıkları finansmanı en etkin şekilde kullanabilmeleri gerekir. Literatüre göre finansal konularda başarısızlığı artıran faktörlerin en başında finansal bilgi yetersizliği gelmekte ve bu durum da işletme başarısızlığına yol açmaktadır.

Tarım işletmeleri risk ve belirsizlikle karşı karşıyadır. Tarımın aynı zamanda doğal koşullara bağlı olması, tarımsal işletmelerin ortalama olarak küçük ölçekli olması, tarımsal üretimin yavaş dönüşümlü olması dezavantaj özelliklerini oluşturmaktadır. Tarım işletmelerinin fon sağlayabilmeleri ve bunları doğru alanlarda ve amacına

uygun kullanmaları gerekmektedir. Bundan dolayı tarımsal işletmelerin kredileri geri ödemesi ve alınan kredileri verimli kullanması ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla kredi aktörlerinin verdikleri kredi maliyetleri de bu süreçte yükselmekte ve krediden yararlanan tarım işletmelerinin finansal yönetimde başarı koşullarında eğitim ve okuryazarlık artan öneme sahip olmaktadır.

Tarımsal işletmelerin gerekli ve yeterli sermayeyi temin etmesi ve bu sermayeyi amaca uygun olarak kullanması gerekmektedir. Tarım işletmeleri, artan yatırımların finansmanında ve işletme faaliyetlerinin devamlılığında finansmana ihtiyaç duymaktadır. Kredi kurum ve kuruluşları da finansal yükümlülükleri yerine getiren işletmelere sermaye temininde çaba göstermektedir. Bu yönüyle tarım işletmelerinin kredi işlemlerinin hızlanması ve talep ettikleri finansmana kolay ulaşması, işletme faaliyet yapısına doğrudan bağlıdır.

Bu çalışmada Eskişehir ilinde bulunan ve örnek seçilen 2 ilçede finansal okuryazarlık düzeyinin araştırması amacına dayalı olarak yapılmıştır. İlçelerdeki çeşitli işletmelerin sosyoekonomik yapısı, finansal okuryazarlık düzeyleri, kredi kullanımları ve finansal bilgileri kullanma düzeyleri belirlenerek, geliştirme olanakları araştırılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Amidjono, Brock and Junaidi (2016), Endonezya’ da yaptığı çalışmada yetişkinlerin %20 oranının altında ve genç yetişkinlerin %12,8 oranında banka hesabı bulunduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada banka hesabının açılma nedeni ise başta güvenlik gelmektedir. Banka hesabının açılmama nedeni ise işsizlik ve gelir eksikliğinin neden olduğu görülmektedir. Endonezyalılarda, son bir yıldaki tasarruf finansal sistemin dışında yapıldığı ve diğer Asya-pasifik ülkelere göre yaygın olarak benzerlik gösterildiği bulunmuştur. Katılanların yalnızca %15,3 oranında resmi finansal kurumlar aracılığı ile tasarruf ettiğine ulaşılmıştır. Endonezya’da kredi kartı kullanımı ise çok düşüktür ve yalnızca 10 kişiden 1’ i kredi kartı kullanmaktadır. Bu durum, Endonezya’ da düşük finansal okuryazarlık seviyesini artırma gibi bir çalışmanın gerekliliğini vurgulamıştır.

Boisclair, Lusardi, and Michaud (2017), çalışmasında, Kanada’ da yaşayanların finansal okuryazarlık ve emeklilik planlamasının ne durumda olduğu incelenmiştir. Katılanların yalnızca %42’ si 3 temel soru olan risk çeşitlendirme, enflasyon ve bileşik faize tam doğru cevap vermiştir. Kanadalı katılımcılar literatüre göre benzerlik göstermektedir. Düşük finansal okuryazarlık düzeyine sahip olanlar kadınlar ve düşük eğitim seviyesine sahip olan gruplardır. Çalışmanın sonucuna bakıldığında bireylerin emeklilik planlaması ile finansal okuryazarlık arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Aynı zamanda iyi eğitime sahip bireyler, 3 temel soruya %60 oranında cevap verebilmiştir.

Kadoya and Khan (2020), çalışmasında, Japonya’ da finansal okuryazarlık düzeyini araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda demografik niteliklerin ve sosyoekonomik faktörlerin finansal okuryazarlık düzeyi ile önemli bir ilişki kurulmuştur. Japonya’ da finansal okuryazarlık eğitimin önemi de belirtilmektedir. Toplumun finansal okuryazarlık düzeyini geliştirmede; televizyon, eğitim programları ve diğer yayın organlarıyla finansal bilginin artırılmasına yönelik bu unsurlar önemli araçlar olarak yer almaktadır.

Ruiz-Durán (2016), Meksika' da finansal okuryazarlık gelişmelerinin 1950' li yıllarda yeni bir ajans kurularak başladığını bildirmiştir. Tasarruf ve finansal kurumlarda yatırım araçlarına yönelim hedeflense de bir başarıya ulaşamamıştır. Nüfusun büyük çoğunluğunun finansa katılımı düşük düzeydedir. Resmi bir finans kurumunda bireysel hesabı olarak(15 yaş üstü) %27,4 oranında gerçekleşmektedir. Latin Amerika ülkelerinin oranı ise %39,3' tür. Bu durum da Meksika' da finans kurumlarında bireysel bir hesaba sahip olmanın çok düşük olduğu bulunmuştur. Finans kurumdan çekilen kredi ise Latin Amerika ülkelerine göre düşük olduğu verisine ulaşılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise Meksika' da temel finansal bilgi konusunda verilen cevapların düşük olmasından dolayı finansal okuryazarlık düzeyinin yetersiz olduğu ulaşılmıştır.

Almenberg and Säve-Söderbergh (2011), çalışmasını, İsveç Finansal Denetleme tarafından finansal okuryazarlık ve emeklilik planı üzerine yapmıştır. Finansal bilgi düzeyini kapsayan bileşik faiz sorusuna %35, enflasyon sorusuna ise %60, risk çeşitlendirme sorusuna ise %68 oranında doğru cevap verilmiştir. Katılanların %21' i yalnızca üç soruya doğru cevap vermiştir. Sorulan sorulara erkekler kadınlara göre daha fazla doğru cevap verdiği bulgularına ulaşılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda erkeklerin kadınlara göre finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Moure (2016), Şili'de yapılan çalışmasının konusunu, finansal okuryazarlık ve emeklilik planı üzerine yapmıştır. Çalışmada sorulan sorulardaki cevaplarda dikkat çekici şekilde reddetme ve bilmiyorum cevabı verilmiştir. Enflasyon kavramını doğru cevaplayan kişi sayısı düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca finansal okuryazarlık ile emeklilik planlaması arasında doğru ve anlamlı bir ilişki olduğu da fark edilmiştir. Çalışmanın sonucuna bakıldığında, bireylerin finansal okuryazarlık eğitimi aldıklarında, emeklilik planlaması yapabileceği sonucuna ulaşıldı.

Sekita (2011), bu çalışmada Japonya' da yaşayan bireylerin finansal okuryazarlık düzeyi ve emeklilik planlamasını araştırmaktadır. Katılanların %49'u faiz ve enflasyon sorularına doğru cevap verebilmiştir. Literatüre göre farklılık göstermeyen

bazı sonuçlara da ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre kadın ve düşük eğitimli bireyler finansal okuryazarlık konusunda daha az başarılı olmuştur. Buna göre, finansal okuryazarlık düzeyi Japonya’ da bazı gruplarda düşük olmasından dolayı finansal eğitimin önemini gösteriyor.

Klapper and Panos (2011), çalışmasında Rusya’ da finansal okuryazarlık ve emeklilik arasında ilişkiyi incelenmiştir. Faiz oranı, enflasyon ve risk çeşitlendirmesi gibi temel sorular sorulmuştur. Katılımcıların %36,3 oranında faiz oranına doğru vermiştir. Enflasyon oranına bakıldığında faiz oranına göre katılımcılar daha çok doğru cevap verildiği bulunmuştur. Katılımcıların %50,8 oranında enflasyon sorusuna doğru cevap verdiği görülmektedir. Risk çeşitlendirmesi sorusuna diğer sorulara göre daha çok yanlış yapılmıştır. Katılımcıların %12,8 oranında risk çeşitlendirmesi sorusuna doğru cevap verildiği bulunmuştur. Soruların tamamına katılımcıların %3,7 oranında doğru cevap vermekle beraber katılımcıların finansal konularda yeterli bilgiye sahip olmadığı bulunmuştur.

Güneş (2004), Kırşehir ili merkez ilçesinde yapılan araştırmada, işletmeler ortalamasında tarımsal üretimin %72,4 oranında bitkisel, %27,6 oranında hayvansal üretim değerinde olduğunu belirlemiştir. İşletmelerin 1-100 dekar aralığında brüt kâr artışı %27,0, 101-250 dekar aralığında brüt kâr artışı %14,6, 250+ dekar aralığında olan işletmelerde brüt kâr artışı %30,5 oranında gerçekleşmiştir. İşletmeler ortalamasında %23,5 oranında brüt kâr artışı ve kredi talebi 4.3 milyar TL bulgularına ulaşılmıştır.

Adıgüzel ve Sayılı (2013), söz konusu çalışmada, tarımsal işletmelerin %74,2’si kredilerin kullanımında yeterli bir tatmin olmadığı, %47,27’ si kredi miktarının yeterli olmadığı yönünde ve %83,33’ ü ise kredi alırken birçok sorunla karşılaştığını belirlemiştir. İşletmelerin %27,27’ si faiz oranların yüksek olmasına yönelik cevap vermiştir. Araştırmanın sonucunda tarım işletmelerinin tarım kooperatiflerinden kredi alırken birçok problemle karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Walstad, Rebeck and Macdonald (2010), çalışmasında genç yetişkinlerin finansal okuryazarlık kapsamında kredi puanlarını ve suç oranlarını karşılaştırmıştır. Çalışmada belirtildiği gibi iyi bir finansal eğitimin verilmesi aynı zamanda suç oranlarını düşürebileceğini göstermektedir. Lise eğitimi sırasında finans eğitimi alanlar ileriki yıllarda kredi sonuçlarında iyi bir gelişme gözlemlenmiştir. Ayrıca finansal eğitimin ilk yıllarında müfredata uyum sağlamanın biraz daha zor olduğu sonradan olumlu sonuçlarla karşılaşıldığı da belirtilmiştir. Bu araştırma literatürde olduğu gibi finansal eğitimin erken yaşlarda verilmesi daha sonraki yıllarda finansal başarıyı etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Lusardi and Mitchell (2014)'nin yaptığı araştırmaya 148 ülkede ve 150.000 kadar yetişkin katılmıştır. Bu çalışmada daha çok 4 temel bölümden oluşan ve bu bilgileri ölçen anket uygulanmıştır. Bu temel bölümler ise enflasyon, matematiksel beceri, risk çeşitlendirmesi ve bileşik faizdir. Avrupa' ya bakıldığında en yüksek finansal okuryazarlık kuzey ülkelerdedir. Avrupa Birliği'nde en yüksek finansal okuryazarlık ise; Danimarka, Almanya, Hollanda ve İsveç' ten oluşmaktadır. Ayrıca finansal kavramları anlama becerisinde gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksektir. Dünya çapında finansal okuryazar düzeyinde kadın ve erkek grupları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Erkekler %35 oranında finansal okuryazarken kadınlar %30 oranında finansal okuryazardır. Buradaki çalışmada banka hesabı olanlar finansal olarak daha bilgili olma eğilimindedir. Bu araştırmada Türkiye' den edinilen sonuçlara bakıldığında %29 oranında finansal okuryazar olduğu belirtilmiştir. Dünyanın genelinde yetişkinlerin 3'te 1'i finansal okuryazardır. Ayrıca araştırmada belirtildiği gibi kadınların, yoksulların ve emekliliğe yaklaşmakta olan yetişkinlere finansal okuryazarlık eğitimi verilmesi gerekmektedir.

Hershey and Mowen (2001), gelecekte emekliye ayrılacak kişilerin, bu duruma ne kadar hazır olduğu üzerine araştırma yapılmış ve finansal bilgi düzeylerini incelemiştir. Çalışmaya katılan 230 katılımcının emeklilik planlarına yönelik anket de yapılmıştır. Bu anketin içeriğinde ise finansal bilgi, katılanların kişisel özellikleri ve finansal hazırlıklarını ölçen ve buna yönelik sorular bulunmaktadır. Çalışmanın

sonucunda ise bireylerin kişilik özellikleri ve finansal bilgi düzeylerinin emeklilik öncesi planlamanın önemli bir parçası olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Van Rooij, Lusardi and Alessie (2011) araştırmasını, finansal okuryazarlık düzeyinin bireylerin borsaya katılımını ne kadar etkilediği üzerine gerçekleştirmiştir. Bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin yükselmesiyle daha fazla borsaya katılım sağlamaktadır. Literatürde yapılan diğer çalışmalara göre araştırmanın sonuçları benzerlik göstermektedir.

Greimel-Fuhrmann, Silgoner, Weber and Taborsky (2016), çalışmasında 2000 kişinin finansal bilgi ve okuryazarlık durumlarının analizi yaparak, ana popülasyonun yalnızca %5' inin 11 soruya doğru cevap verdiğini belirlemiştir. Geriye kalanların ise finansal okuryazarlık düzeyleri düşük olarak ortaya çıkmıştır. Katılanlara %94'ü sorulan 11 soruda en fazla doğru çıkan basit bölme işlemini yapanlar olmuştur. Katılanların %86' sı ise faizi doğru anlayabilmiştir. Enflasyon ve bunun etkileri hakkında katılanların yaklaşık %85' i bilgi sahibidir. Reel faiz oranı katılanların %79' u doğru cevaplayabilmiştir. Demografik özelliklere göre kadın ve erkek arasında finansal konularda farklılık bulunmaktadır. Araştırmada dikkati çeken bir diğer durumsa kadınlar günlük finansal işlemlerde daha gayretli ve dikkatli olduğu bulunmuştur.

Frühauf and Retzmann (2016), bu çalışmasında genç ve genç yetişkinleri kapsam altına alarak finansal okuryazarlığın gelişimini araştırmıştır. Çalışmada bireylerin emeklilik ve gelecek planlarına karşı görüşleri toplanmıştır. Buradaki çalışma, katılanların giderek artan bireysel emekliliğe ait görüşleri çoğunlukla kabul ettiği gözlemlenmiştir. Katılanlar ise bireysel emekliliğin karmaşık düzeyini anlamamaktadır fakat buna rağmen finansal bilgilerinin iyi seviyede olduklarını düşünmektedir. Araştırma sonucunda finansal bilgi düzeylerinin iyi olduğunu düşünmesine rağmen gerçekte olan finansal bilgi düzeylerinde farklılıklar olduğu bulunmuştur. Araştırmada dikkati çeken özellikler arasında yeterli düzeyde finansal okuryazarlık alanında araştırma yapılmadığı ve gençlerin finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Fornero and Monticone (2011), bu araştırmasında bireylerin finansal okuryazarlık ve emeklilik planına katılımlarını incelenmiştir. Yapılan analizde faiz oranları ve enflasyon gibi temel finansal sorulara verilen yanıtlarda düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu da İtalya’ da finansal okuryazarlık düzeyinde diğerk ülkelerle karşılaştırıldığında literatürdeki diğerk sonuçlara benzerlik gösterdiğı saptanmıştır. Diğerk çalışmalarda da görüldüğü gibi kadınlarda ve daha az eğitilmiş bireylerde finansal okuryazarlık düzeyi düşük olduğu bulunmuştur.

Özkan ve Erkuş (2003), inceledikleri işletmelerde öz sermayenin %84,4, yabancı sermayenin %15,6 oranında oluştuğunu ortaya koymuşlardır. Bunun sonucunda yabancı sermaye oranı yüksek çıkmıştır. Üretim masraflarına bakıldığında değışen masraflar %86,7 ve sabit masraflar %13,3 oranındadır. Masraf içerisinde hayvan alımları %35,8, yem masrafları %29,8, döner sermaye %10,5 oranında dağılmaktadır.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1 Materyal

Araştırmanın materyalini, Eskişehir ilinde üretim faaliyetinde bulunan Sivrihisar ve Han ilçelerinde kredi kullanım düzeyi dikkate alınarak gayeli olarak seçilen köy/mahallelerden basit tesadüfi örnekleme ile belirlenen tarımsal işletmelerde yapılan anketlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır.

3.2 Yöntem

Araştırmada, Eskişehir'deki tarımsal işletmelerde finansal okuryazarlık düzeyleri, tarımsal kredi kullanımının az ve fazla olduğu ilçelerin seçimi ile ortaya konulmuştur. Bu nedenle belirtilen ilçelerde yer alan tarımsal işletmelerde popülasyonu temsil eden örnek hacmine göre seçilen işletmelere anket uygulanmıştır. Bu ilçelerden en fazla kredi kullanan Sivrihisar ilçesi ve en az kredi kullanan ise Han ilçesidir ve her bir ilçede bu kriterler bakımından 3'er köy ele alınarak popülasyon oluşturulmuştur. Finansal piyasalarla yoğun ya da az olarak ilişkili köylerde yer alan işletmeler arasından örnek seçimi sonrasında, belirtilen işletmelerin finansal okuryazarlık düzeyleri önceden test edilerek uygulanacak olan anketler aracılığıyla karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur.

İlçe tarım ve önder kişi ve kurumların görüşleriyle araştırma hedefine uygun kriterlere bakılarak Sivrihisar ve Han ilçelerinden 3' er köy popülasyon olarak seçilmiştir. Bu kriterleri kapsayan köyler; Sivrihisar ilçesine bağlı Hamamkarahisar, Koçaş ve Sığırcık, Han ilçesine bağlı Kayı, Akdere ve Tepeköy köyleridir (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1 Eskişehir ilinde kriterlere göre seçilen ilçeler ve köyler

İlçeler	Köyler		
Sivrihisar	Hamamkarahisar	Koçaş	Sığırcık
Han	Kayı	Akdere	Tepeköy

Sivrihisar ve Han ilçelerinden seçilen 3' er köye bağlı tarımsal işletmelerin sayısı tespit edilmiştir. Sivrihisar ilçesinde işletme sayısı 448, Han ilçesinde işletme sayısı 132 olarak belirlenmiştir (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2 İlçelere dağılan işletme sayısı

İlçeler	İlçelere dağılan işletme sayısı
Sivrihisar	448
Han	132

Örnek hacmi, seçilen ilçelerdeki popülasyonun tamamını oluşturan 580 işletmeden yola çıkılarak anket uygulanacak örnek sayısı 83 işletme olarak belirlenmiştir.

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{\hat{p}_x}^2 + p(1-p)}$$

p : Oran

N : Anakütle büyüklüğü

n : Örnek hacmi

$\sigma_{\hat{p}_x}^2$: Oranın varyansı

Hata payı = 0,1

Güven aralığı= %95

Örnek hacmi 83 olarak bulunan işletme, oransal olarak hesaplanarak işletmelere dağılımı, bununla da Sivrihisar ilçesinde 64 işletmeye, Han ilçesinde 19 işletmeye anket uygulanması kararlaştırılmıştır. (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3 Oransal olarak ilçelere dağılımı

İlçeler	Oransal olarak ilçelerin oranı	Belirlenen örnek sayısının ilçelere dağılımı
Sivrihisar	$(448/580)*100 = \%77,24$	$83*0,7724= 64$
Han	$(132/580)*100 = \%22,76$	$83*0,2276= 19$

İşletmelerin oransal dağılımı hesaplanarak ilçelere dağılımı yapılan işletme sayısı, seçilen ilçeler ve ilçelerin kapsamına giren 3' er köyü temsil eden Sivrihisar ilçesine ait 64 işletme, Han ilçesine ait 19 işletme olarak bulunmuştur (Çizelge 3.4). Bu işletmelere anket yoluyla mevcut kriterleri kapsayan, araştırma konusunun amacına ulaşmayı hedefleyen sorular sorulmuştur.

Çizelge 3.4 İlçelere göre işletme dağılımı

İlçeler	Köyler			İşletme sayısı
Sivrihisar	Hamamkarahisar	Koçaş	Sığırcık	64
Han	Kayı	Akdere	Tepeköy	19

Belirlenen işletmelerde finansal okuryazarlıkla ilgili bazı verilerin ölçeğe göre durumlarının belirlenmesi amacıyla veriler ortaya konulmuştur. Bu amaçla işletmelerin arazi varlıkları dikkate alınarak ölçek büyüklüklerine göre sınıflara (1-100 da, 101-280 da ve 281-550 da) ayrılmış ve bu büyüklükteki işletmelerin finansal okuryazarlık düzeylerinin durumu sınırlı düzeyde araştırılmıştır.

3.2.1 Anket yöntemi

Araştırmada örnekte yer alan tarım işletmelerinden sağlanan bilgi ve veriler birincil veri kaynağını oluşturmaktadır. Araştırmanın birincil verilerinde; işletmelerin sosyal ve ekonomik yapısı, kredi kullanımı ve finansal piyasalarla olan ilişkisi, talep edilen

finansal ürünler ve kullanımı, finansal yönetimde mevcut yapısal durum ve sorunları, finansman bilgi düzeyi, finansal okuryazarlıkta farkındalık düzeyi ve finansal başarıya önem verme gibi faktörlerin ölçülmesi için işletme sahipleri ya da temsilcileriyle anketler aracılığıyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

2021 yılı Haziran- Ağustos dönemi esas alınarak tarım işletmelerine sosyoekonomik yapılarını ve yıllık faaliyet sonuçlarını araştırmaya yönelik anket formlarındaki sorular yöneltmiştir. İlçe bazlı karşılaştırma yapılarak, hem tarım işletmelerinin tarımsal ekonomik sonuçları ve hem de finansal okuryazarlıkla ilgili durumu ortaya konulmuştur.

Araştırmanın ikincil veri kaynağında ise konu ile ilgili yurt içi ve yurt dışındaki bilgi, kaynak ve verilerden yararlanılmıştır. Bu alanda kırsalda tarım işletmelerinde yaşanan önemli bir boşluk nedeniyle geniş bir literatür taraması yapılması ve bu bakımdan ortaya konulacak önerilerin bütüncül bakışla değerlendirilmesine çalışılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgu ve verilerle değişkenler arasında sonuçların değerlendirilmesinde ortalama, karşılaştırma ve yüzde hesaplar gibi temel istatistik tekniklere yer verilerek, anket uygulaması ve diğer şekillerde elde edilen ikincil veriler çeşitli bilgisayar çözümleme programları yardımıyla analiz edilerek, uygun tablo ve şekillerle ifade edilmiştir. Likert tipi sorulardan elde edilecek yanıtların açıklanması da çeşitli sınıflandırmalarla değerlendirilerek sonuçlar ve öneriler sunulmuştur.

3.2.2 İşletmelerde kullanılan finansal yöntemler

İşletmedeki işgücünü, yaş ve cinsiyete göre iyi değerlendirebilmek için “Erkek İş Birimi” olarak hesaplanan katsayılar dikkate alınarak işletmelerde cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılım belirlenmiştir (Erkuş vd., 1995).

Çizelge 3.5 Erkek iş biriminin cinsiyet ve yaş gruplarına dağılımı

Yaş grupları	Cinsiyet	
	Erkek	Kadın
0-6	-	-
7-14	0.50	0.50
15-49	1.00	0.75
50+	0.75	0.50

İncelenen işletmelerde karlılık hesabı ve rantabilitenin ortaya konulmasında aşağıda belirtilen formül ve açıklamalar dikkate alınmıştır.

Brüt kârın bulunması için gayrisafi üretim değerinden değişim masrafların çıkarılması ile bulunmaktadır (Erkuş vd., 1995).

$$\text{Brüt Kâr (BK)} = \text{GSÜD} - \text{DM}$$

Gayrisafi üretim değeri, bitkisel ürünlerin fiyatlar çarpımı ile hayvansal ürünlerin fiyatla çarpımının toplanması ile bulunmaktadır (Erkuş ve Demirci, 1996).

$$\text{Gayrisafi Üretim Değeri (GSÜD)} = (\text{Bitkisel ürünler} \times \text{fiyatlar}) + (\text{Hayvansal ürünler} \times \text{fiyatlar})$$

Tarımsal gelir saf hâsıladan, borç faizleri ve kira ve ortakçılık ödemelerinin çıkarılarak, aile işgücü ücret karşılığının (AİÜK) eklenmesiyle bulunan kıymete denilmektedir (Erkuş ve Demirci, 1996).

$$\text{Tarımsal Gelir (TG)} = \text{SH} - (\text{Borç faizleri} + \text{Kira ve ortakçılık ödemeleri}) + \text{AİÜK}$$

Toplam aile geliri, tarımsal gelir ile tarım dışı gelirin toplanması sonucuyla hesaplanmaktadır (Erkuş vd., 1995).

Toplam Aile Geliri (TAG)= TG + TDG

Hayvan varlığında envanter değişimi (EKD) aşağıda bulunan formülle hesaplanır (Akçay, 1989).

$$EKD = (\text{Yılsonu mevcudu} + \text{Satılan} + \text{Ölen} + \text{İşletme yöneticisi ve ailede tüketilen}) - (\text{Yılbaşı mevcudu} + \text{Satın alınan} + \text{Doğan})$$

Ekonomik rantabilite, saf hasılanın, işletmedeki aktif sermayeye oranlanmasıyla hesaplanır (Erkuş vd 1995).

$$\text{Ekonomik Rantabilite (ER)} = [\text{SH} / \text{AS}] \times 100$$

Mali rantabilite, safı karın öz sermayeye orantılanması ile bulunmaktadır (Erkuş vd., 1995).

$$\text{Mali Rantabilite (MR)} = [\text{SK} / \text{ÖS}] \times 100$$

İşletmelerde finansal okuryazarlıkla ilgili olarak düzey ölçme konusunda 5 ayrı kategoride finansal konularla ilgili sorular yöneltilmiştir:

- Kredi kullanımı ve finansal piyasalarla ilişki
- Talep edilen finansal ürünler ve kullanımı
- Finansal yönetimde mevcut yapısal durum ve sorunlar
- Finansal bilgi düzeyi
- Finansal okuryazarlıkta farkındalık düzeyi ve başarıya önem verme

Bu kategoriler etrafında bir dizi standart sorular tasarlanmış ve bunları ölçmek için birçok soru hazırlanmış ve uygulanmıştır.

4. FİNANSAL OKURYAZARLIK ve KREDİ KULLANIMI

4.1 Finansal Okuryazarlık

Okuryazarlık, cehalet ve okuryazarlık arasında sabit bir ayrım olmaktan öte bireylerin yaşam boyunca artıracığı bilgi ve beceri olarak görülmektedir. Okuryazarlık günümüzde okumanın daha ilerisinde anlamayı, analiz etmeyi ve bilgiyi doğru kullanmayı da gerektiren geniş bir bilgiyi kapsamaktadır. Okuryazarlık yalnızca birikmiş bilginin yeniden üretilmesini değil daha fazlasını içerir. Önceki finansal bilgileri ölçmek, değerlendirmede önemli bir unsurdur. Aynı zamanda bilişsel ve pratik beceriler, tutumlar, motivasyon ve değerler gibi diğer kaynakların seferber edilmesini içerir.

Günümüzde, para ve mali konularla başa çıkma ya da etkin sonuçlar elde etme yalnızca bankacılık ve yatırım sektörünü ilgilendirmemektedir. Aynı zamanda bireylerin günlük yaşamlarındaki finansal yönetiminde, finansal kararlarında daha az yanlış yapabilmeyi de kapsamaktadır. Bu kapsam ise finansal okuryazarlık düzeyini belirlemektedir. Giderek önemi artan finansal okuryazarlık ise yaşam sürelerindeki artış, harcamaların artması ve emeklilik planlamaları gibi durumlar finansal okuryazarlığı yakından ilgilendirmektedir (OECD, 2005).

Finansal okuryazarlık üzerine yapılan araştırmaların çoğunda finansal cehaletin yaygın olduğu verisine ulaşmakta ve bu araştırmaların artmasının gerektiği vurgulanmaktadır (Lusardi and Mitchell, 2014). Finansal cehaletin ortadan kalkması için ek çalışmaların yapılması gerekmektedir. Finansal cehaletin artması ise bireylerin gelecekte emeklilik planları yapmamaları dolayısıyla daha az refah içinde yaşamaları gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır (Lusardi and Mitchell, 2007). Bireylerin finansal okuryazarlık düzeyinde gerçekleşen gelişmelerin finansal dolandırıcılığı da azalttığı ifade edilmiştir (Engels et al., 2020).

Finansal okuryazarlık düzeyi, bireyin finansal kaynaklarını kullanmadaki başarısını ve finansal yönetimi hakkında doğru kararlar alma yeteneği olarak tanımlanabilir. Uluslararası toplum, finansal okuryazarlığı, bireylerin kendi finansal kaynaklarını yönetme, kısa ve uzun vadeli etkili finansal kararlar alma yeteneği olarak ele almaktadır. Birleşik Krallık Finansal Hizmetler Otoritesine göre finansal okuryazarlık, insanların kendi finansal kaynaklarının getirdiği imkanlar dahilinde yaşama, kendi parasını takip edebilme, ileriye dönük finansal planlama yapabilme, ilgili finansal ürünleri seçebilme ve finansal konular hakkında bilgi sahibi olma becerilerini içermektedir. Finansal okuryazarlığın içerdiği konular şu şekilde belirtilmiştir (World Bank, 2010):

- Kişisel bütçe yönetimi yapabilme
- Bankacılık ve tüketici kredisi bilgisine sahip olma
- Finansal riskleri yönetebilme
- Emeklilik için planlama yapabilme
- Diğer önemli yaşam olaylarına hazırlıklı olma
- İflas riskini azaltabilme
- Hayat sigortasını anlayabilme
- Bireysel yatırımcılar tarafından risk-getiri dengelerini anlayabilme
- Tüketicinin hakları konusunda bilgilenme

Finansal okuryazar kavramı kişinin aşağıda yer alan bazı yetenek ve tutumdan yararlanacağını önermiş, bununla da finansal okuryazarlık tanımı işlevsel hâle gelmiştir. Bu unsurlar (Schagen and Lines, 1996; Beal et.al., 2003):

- Para yönetiminin temelindeki anahtar kavramların anlaşılması,
- Finansal kurumlar, sistemler ve hizmetler hakkında yeterli bilgi sahibi olma,
- Hem genel hem de özel bir dizi beceriye sahip olma,
- Mali işlerin etkili ve sorumlu bir şekilde yönetilme becerisi.

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal konularda daha iyi planlamalar yapması ve başarılı olmasını etkilen birçok faktörü içermektedir. Bununla birlikte finansal okuryazarlık düzeyi giderek artan öneme sahiptir. Literatürde finansal okuryazarlık çalışmalarının arttığı gözlemlenmektedir. Çalışmaların içeriğinde ise demografik niteliklerin etkili olduğu ve çeşitli faktörlerin de finansal okuryazarlık düzeylerinde farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte finansal konularda başarının, finansal konularda alınan eğitimle doğrusal bir ilişkinin olduğu çalışmalar da göze çarpmaktadır.

Finansal okuryazarlık aynı zamanda ülkelerin refah düzeyine göre değişmektedir. Dünya ortalamasına göre finansal okuryazarlık gelişmiş ülkelerde daha yüksektir. Bu yönüyle finansal okuryazarlığın ülke ekonomisi ile ilişkili olduğu görülmektedir (Klapper et al., 2015).

Uluslararası kurumların da finansal okuryazarlık üzerine birçok araştırma ve çalışmaları vardır. OECD 2002 yılında ortaya çıkan endişeleri gidermek için kapsamlı finansal okuryazarlık eğitim projesini gerçekleştirmiştir. Bu projelerin içinde bulunan; OECD Finansal Piyasalar Komitesi (CMF), Sigorta ve Özel Emeklilik Komitesi (IPPC), Eğitim Politikası Komitesi gibi yapılar çalışmalar yürütmektedir. Projelerde finansal okuryazarlık konusunda geniş kapsamlı çözümler üretilmiştir (OECD, 2013).

Türkiye’ de finansal okuryazarlık üzerine bir dizi gelişme olmaktadır. 5 Haziran 2014 tarihli Resmî Gazete’ de yayınlanan 29021 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile finansal erişim, finansal eğitim, finansal tüketicinin korunması stratejisi ve eylem planları konularında finansal okuryazarlığı kapsayan bileşenlere açıklık getirilmiştir. Bu genelgeye göre bireylerin finansal ürünlere kolay bir şekilde ulaşabilmeleri, ürün ve hizmetleri kullanırken daha az hata yapmaları gibi çeşitli konuların önemli olduğu belirtilmiştir. Burada 3 temel alanın öne çıktığı da belirtilmiştir. Bunlar:

- Finansal ürün ve hizmetlere erişim,
- Finansal eğitim sağlama,
- Finansal tüketicinin korunmasıdır.

Finansal istikrar 3/6/2011 tarihli ve 637 sayılı KHK'nin 38'inci maddesi ile kurulmuştur. Finansal İstikrar Komitesi ise finansal konularda politika ve yapılacak uygulamaların belirlenmesi amacına yönelik çalışmaları gerekli görmüştür. Bu yapının içerisinde ise Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın başkanlığında, Hazine Müsteşarı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu başkanlarından oluşmuştur. Ayrıca 55 adet eylem planı oluşturulmuş ve bu eylemi gerçekleştirecek kurum ve kuruluşların yanı sıra yapılması gerekenler de belirtilmiştir.

Bu eylemler arasında bulunan finansal eğitim eylemi de bulunmaktadır. Buradaki amaç, bireylerin finansal konularda bilgi ve birikimini artırmak olarak belirtilmiştir. Finansal eğitim konusunda ise uyulması gerekenler:

- Kapsayıcılık,
- Tarafsızlık,
- Farkındalık Oluşturma,
- Süreklilik,
- Ölçüm ve Gözden Geçirme,
- Etkin ve Sonuç Odaklı Olma,
- İhtiyaç Analizi,
- Anlaşılabilir Dil ve Pratik Anlatım,
- Eğiticilerin Eğitimi

Bir diğer eylem ise Finansal Tüketicinin Korunması Eylem Planıdır. Burada daha çok tüketicinin kuruluşlara karşı korunması amaçlanmıştır. Yapılacak itirazlara karşı etkin çözümler oluşturmak, tüketicilerin finansal araçlara daha kolay erişilmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Aynı zamanda finansal kuruluşlar finansal tüketicilerin kapasitesini ve ihtiyaçlarına göre uygun olanaklar sağlaması gibi çeşitli sorumlulukları da yüklemektedir.

4.2 Finansal Okuryazarlığın Tanımı

Dünya finansal olarak bütünleşmeye doğru ilerledikçe ve karmaşık hâle geldikçe, bireyler ve aileleri, son derece sofistike ve çoğu zaman geri döndürülmesi daha da zorlaşan finansal kararlar almakla karşı karşıya kalmaktadır (Lusardi and Mitchell, 2011). Bu yüzden finansal okuryazarlığın önemi giderek artmaktadır. Finansal okuryazarlığın önemi arttıkça kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Finansal okuryazarlığın çeşitli tanımları yapılmaktadır.

Çizelge 4.1 Finansal okuryazarlık tanımları (Hung, A., Parker, A. M., and Yoong, J., 2009)

Kaynak	Tanım
Hilgert, Hogarth and Beverley (2003)	“Finansal bilgi”
FINRA (2003)	“Sıradan yatırımcıların sahip olduğu piyasa ilkeleri, araçları, organizasyonları ve düzenlemeleri anlayışı”
Moore (2003)	“Bireyler, finansal konularda yetkin iseler ve öğrendikleri bilgileri kullandıklarını ispatlayabiliyorlarsa, finansal olarak okuryazar sayılırlar. Finansal okuryazarlık doğrudan ölçülemez, bu nedenle veriler kullanılmalıdır. Okuryazarlık, pratik deneyim ve bilginin aktif entegrasyonu yoluyla elde edilir. İnsanlar daha okuryazar hâle geldikçe, finansal olarak daha sofistike hâle gelirler ve bunun aynı zamanda bir bireyin daha yetkin olabileceği anlamına da gelebileceği tahmin edilmektedir”

Çizelge 4.1 Finansal okuryazarlık tanımları (Hung, A., Parker, A. M., and Yoong, J., 2009) (devam)

National Council on Economic Education (NCEE) (2005) b	"Temel ekonomik ilkelere aşına olma ve ABD ekonomisi hakkında bilgi ve bazı temel ekonomik terimleri anlama"
Mandell (2008)	"Yeni ve karmaşık finansal araçları değerlendirme ve hem araçların seçiminde hem de uzun vadede kendi çıkarları için en iyi olacak kullanım kapsamlarında bilgiye dayalı yargılarda bulunma yeteneği"
Lusardi and Mitchell (2007c)	"Mantıklı tasarruf ve yatırım kararları vermek için gereken en temel ekonomik kavramlara aşına olma"
Lusardi and Tufano (2008)	"Finansal okuryazarlığın bir bileşeni olan borç okuryazarlığına odaklanma ve bunu borç sözleşmelerine ilişkin basit kararlar verme yeteneği, özellikle faiz bileşimi hakkında günlük finansal seçimler bağlamında ölçülen temel bilgileri uygulayabilme yeteneği"
ANZ Bank (2008), drawn from Schagen (2007)	"Paranın kullanımı ve yönetimi ile ilgili bilgiye dayalı yargılarda bulunma ve etkili kararlar alma yeteneği"
Lusardi (2008'a, 2008b)	"Faiz bileşiklerinin işlenmesi, nominal ve gerçek değerler arasındaki fark ve risk çeşitlendirmesinin temelleri gibi temel finansal kavramlar hakkında bilgi"

Tanımlarda görüldüğü gibi finansal okuryazarlık düzeyi bir dizi temel ekonomi kavramı anlama ve karmaşık gelen kavramları finansal ortamda daha etkili kullanma,

kullanılan etkin kararların karşısında başarılı finansal kararları uygulayabilme yeteneği olarak başarılı eğilim göstermektedir.

4.3 Finansal Okuryazarlığın Önemi

Finansal okuryazarlık bireylerin gelecekteki durumları hakkında tahminler yapmada ve karar almada belli beceriler istemektedir. Finansal konularda hesaplama yapanlar, diğerlerine göre servetleri artırmaktadır. Bu nedenle finansal okuryazarlık düzeyi ile finansal başarı arasında etkili bir ilişki bulunmaktadır.

Finansal okuryazarlık alanında birçok araştırma yapan Lusardi (2011), finansal okuryazarlık üzerine ekonomi literatürüne çeşitli araştırmalar kazandırmıştır. Son yıllarda yapılan araştırmalar finansal bilginin doğrudan finansal başarıyla olan ilgisi konu edilmektedir. Lusardi ve Mitchell (2014), finansal okuryazarlık hakkında bir model geliştirmiştir. Bu modelde, tüketiciler marjinal zaman ve para maliyetlerinin, marjinal faydalarına eşit olduğu noktaya kadar finansal bilgiye yatırım yaparlar. Bu tahminler, finansal eğitim alan tüketicilerin paralarını yönetme ve finansal eğitim almayanlara göre finansal olarak daha başarılı olma ve bu yeteneklerini artıracaklarını göstermektedir. Ekonomi literatüründe ise Bernheim (1995, 1998) yaptığı araştırmalar sonucunda ABD tüketicisinin finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu bulgularına ulaşmıştır. Avrupa'da finansal okuryazarlık anketine katılanlar finansal okuryazarlık düzeyini ölçen sorulardan düşük puan almıştır (Christelis et al., 2010).

Bazı çalışmalar finansal stresle kişilerin hem zihinsel hem de fiziksel sağlıkla ilişkilendirilmesine dayalıdır. Bir dizi çalışma, finansal zorlanmanın sağlık üzerindeki etkilerini ilişkilendirmiştir. Bazı araştırmalar, mali krizin bireylerin sağlık sonuçlarını nasıl etkilediğine odaklanmıştır ve borç, bir dizi olumsuz sağlık sonucuyla ilişkili olduğu görülmüştür.

İyi düzeydeki finansal okuryazarlık bireylerin günlük yaşamlarında daha başarılı finansal karar almayı sağlamaktadır. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında finansal

okuryazarlığın birçok konuyla bağlantısının arttığını ve günümüzde daha önemli hâle geldiğini açıklamıştır.

Finansal bilgi artışı daha karlı yatırım yapılmasını sağlamaktadır (Clark et al., 2017). Bu durum da gösteriyor ki yeterli finansal bilgiye sahip olmanın finansal konularda daha az zarar yapılmasına neden oluyor. Bu yüzden finansal okuryazarlık düzeyindeki başarılı etkiler finansal konularda daha başarılı olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan yatırımcılar düşük finansal okuryazarlık seviyeye sahip yatırımcılardan daha başarılı olmaktadır (Guiso and Viviano, 2015). Bu sonuca göre finansal okuryazarlık düzeyinin yüksek olması diğerlerine göre daha başarılı yatırım yapabilmeyi sağlamaktadır.

4.4 Finansal Okuryazarlık Eğitimi

Günümüzde önemi artan ekonominin artık toplumla karakterize olması yaygın hâle gelmiştir. Bireyin ekonomik yeterliliğini yerine getirmek için ekonomik muhakeme ve davranışı da eş zamanlı gelişmektedir. Bireyler geliri etkin şekilde kullanabilme, yatırım yapabilme, riskleri belirleyebilme ve emeklilik planlaması gibi birçok yönden başa çıkmalıdır. Kişiler aynı zamanda vergilendirme gibi yasal düzenlemelerle de karşı karşıyadır. Bu koşullara ek olarak bireylerin gelişimi ve yaşamın finansal zorluklarına karşın rasyonel kararlar alabilmesi de ekonominin önemini göstermektedir (Retzmann et al., 2010).

Çizelge 4.2 Finansal eğitimin temel prensipleri (Retzmann et al., 2010)

Finansal eğitimin temel prensipleri	
Özerklik	Ekonomik olarak şekillendirilmiş durumlarda otonom hareket etme yeteneği ve istekliliği
Kabiliyet	Değişen yaşam durumlarının gereksinimlerini karşılama yeteneği ve istekliliği
Sorumluluk	Kendisi, diğerleri, gerçek değerler ve kurumlar için sorumluluk alma yeteneği ve istekliliği

Bireylerin paralarını sorumlu bir şekilde yönetmeleri için finansal eğitim gereklidir. Temel finansal kavramları ve ilkeleri anlamak ve tüketime ve tasarrufa yönelik rasyonel tavırlar geliştirmek, son mali krizi yaşamış ve serbest piyasaların uzun vadeli faydaları konusunda şüpheli olma eğiliminde olan kişiler için özellikle bu eğitimler önemlidir (Lacatus, 2016).

Finansal eğitim, bir kişinin insan sermayesini, özellikle de finansal bilgiyi veya uygulamayı artırmayı amaçlayan bir girdidir. Kişisel finans bilgisini ve uygulamasını yeterince yakalayan iyi tasarlanmış bir finansal okuryazarlık aracı, finansal eğitimin finansal refahı artırmak için uygun şekilde davranmak ve gereken insan sermayesini ne kadar iyi geliştirdiğine dair fikir verebilir (Huston, 2010).

Finansal eğitim, insanların finansal ürünleri anlama ve finans anlayışlarını geliştirdikleri, risk ve fırsatların farkında olmak ya da yaşam standartlarını iyileştirecek kararlar almak için gerekli beceri ve güveni geliştirdikleri süreçtir. (Organization for Economic Cooperation and Development -INFE 2015) Tüketici güçlenmesi olarak finansal eğitim, farklı ekonomik modeller de olsa tüketici pazarlarını genişletme ve derinleştirme etkisine sahiptir (Williams, 2007).

Günümüzde derinleşen finansal piyasalara karşı finansal eğitim de yaygınlaşmıştır. Finansal eğitim alanlar, yapılan çalışmalara göre daha başarılı para yönetimi yapabilmektedirler. Bu durum finansal kayıpların azaltılmasına neden olmaktadır. Finansal eğitim almayan bireylerin borç yönetimi yapmakta zorlandıkları görülebilmektedir. Bir diğer durum da finansal krizlerin ortaya çıkmasıyla bireylerin finansal bilgisinin yetersiz olması sonucunda finansal zorluk yaşadıkları dikkati çekmektedir.

Finansal okuryazarlık, matematik becerileri, yaş ve gelir ile güçlü bir şekilde ilişkili olan eğitimsel kazanımla da ciddi bir şekilde artmaktadır (Klapper and Lusardi, 2020). Bazı ülkelerde müfredata belirli finansal okuryazarlık içeriği dahil edilerek finansal becerilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda, matematiksel kavramları daha iyi anlayan öğrencilerin de bu anlayışı finansal konulara daha uygun ve gelişmiş

düzeyde entegre ederek temel becerilerinin güçlenmesi mümkün olabilecektir (OECD, 2012).

Eğitim sürecinin amacı ise finansal terimlerin ürünlerin ve sistemlerin finansal okuryazarlık hakkında bilgi sahibi olmak ve yeni edinilen bilgilerle finansal güçlendirmeyi kolaylaştırmaktır (Alsemgeest, 2015).

Kişisel Finans Eğitiminde Ulusal Standartlar' a göre finansal okuryazarlık eğitimi içerisinde olması gereken unsurlar şu şekilde belirtilmektedir (Morton, 2005):

- Kıtlık, seçim ve üretken kaynaklar
- Karar verme ve marjinal analiz
- Gönüllü değişim ve ticaret
- Arz ve talep
- Ekonomik kurumlar
- Faiz oranları
- İşgücü piyasaları ve gelir
- Girişimcilik
- Fiziksel ve beşerî sermaye

Ailelerin finansal durumlarını iyileştirme yollarını göz önünde bulundurarak eğitim, tüketicileri sayısız finansal ürün ve sağlayıcı arasında seçim yaparken akıllıca kararlar vermeleri için gerekli bilgilerle donatarak kritik bir rol oynayabilir (Greenspan, 2002). Bireylere gerekli bilgi öğretildiğinde finansal kayıplarda yaşanan artış önlenebilir. Dolayısıyla bireylerde ve toplumda refah artışı gözlemlenebilmesi yolundaki önemli engellerden birisi kalkmış olur.

Tüketici finansal eğitimi aynı zamanda sınıf öğretimi, kendi kendine çalışma materyalleri, bilgilendirici web siteleri, interaktif oyunlar ve danışmanlık eğitim bileşeni aracılığıyla da gerçekleştirilir (Willis, 2008).

Finansal okuryazarlık eğitimi çalışmasına göre (Kim, 2004), işyeri finansal eğitim programlarının bir sonucu olarak finansal yönetim davranışları, finansal refah ve algılanan bilgilerde önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada aynı zamanda bireylerin kredi yönetimi, genel finansal planlama ve nakit yönetimi gibi diğer önemli alanlarda kişisel finansmanlarını geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Bu durumun algılanan finansal refahları ve finansal bilgiler de iyileştirmeye hizmet ettiği ifade edilmiştir.

Finansal okuryazarlık eğitimi alınmasının bir diğer önemli nedeni de gerçekte, çoğu birey finansal piyasalar, belirli varlıklarla ilişkili risklerin seviyesi ve emeklilik gelir hedefine ulaşmak için ne kadar tasarruf etmek zorunda olduklarına dair son derece sınırlı bilgiye sahiptir (Clark and D'Ambrosio, 2005). Bu durum da bireylerin gelecek yaşamlarında refah düzeyini etkilemektedir ve finansal bilgiler yoluyla bu düzey artabilmektedir.

Okullarda verilen finansal okuryazarlık eğitim programlarının aşağıdaki kazanımları kazandırdığı belirtilmektedir (Lacatus, 2016):

- Tüketim, tasarruf, yatırım ve tüketicilerin, tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların davranışlarıyla ilgili temel ekonomik ve finansal kavramları anlamak ve uygulamak,
- Finansal kaynakları daha akılcı yönetmek,
- Kişisel bütçe ve aile bütçesini doğru yönetmek,
- Hızla değişen yükselen ekonomilere uyarlanmış, aktif ve sorumlu bir sosyal davranış geliştirmek,
- Akılcı tüketimi ve tasarrufu sağlamak
- Toplumda, bireyin faaliyetini veya işini yürüttüğü farklı gruplarda ortaya çıkabilecek (hem teorik hem de pratik) ekonomik ve sosyal nitelikteki sorunları çözmek için başkalarıyla iş birliği sağlamak.

Bu kapsam ve içerik yardımıyla OECD (2005) tarafından finansal eğitimi daha geniş yönleriyle şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Finansal eğitim, bireylerin finansal ürünleri ve kavramları daha iyi anlamalarını sağlayan bir süreçtir ve bilgi, talimat ve / veya objektif tavsiye yoluyla finansal riskler ve fırsatların daha fazla farkına varmak, bilinçli seçimler yapmak, yardım için nereye gideceklerini bilmek ve mali durumları iyileştirmede diğer etkili eylemlerde bulunmak için beceri ve güveni geliştirmektir.”

Değerlendirme ve ölçme üzerine eğitim araştırmalarında bulunan çeşitli akademisyenler (Wilson, 2004; Biesta, 2009; Shavelson, 2008; Aprea and Wuttke, 2016), böyle bir eğitim amacını içeren bir yaklaşımın özellikle aşağıdaki konuları dikkate alması gerektiğini belirtmişlerdir:

- Eğitimin temel yapısı iyi tanımlanmış, tutarlı ve gerekçelendirilmiş bir spesifikasyonuna dayanmalıdır. Bu, eğitimsel olarak meşru bir hedef perspektifine atıfta bulunmalı, ticari çıkarlardan ve ideolojik önyargılardan uzak olmalı ve çağdaş öğrenme teorileriyle uyumlu olmalıdır.
- Yalnızca insanların bildiklerini gösterebilecekleri değil, aynı zamanda neler yapabilecekleri konusunda da geçerli teşhis bilgileri sağlamak için, bir değerlendirme yaklaşımı özgün sorunlardan ve / veya görevlerden olmalıdır. Bu nedenle, örneğin bilişsel, motivasyonel ve tutumsal yönler dahil olmak üzere öğrenci başarısının daha karmaşık yönlerini kapsamak için tek ve ayrı bilgi bölümlerine odaklanmanın ötesine geçmesi gerekir.
- Son olarak, bu yaklaşımda psikolojik ve sosyolojik bakımdan katkılar sağlanmalı ve değerlendirme teorisindeki son gelişmeler hesaba katılmalıdır.

Tarım sektöründe yaşanan teknoloji ve ekonomik gelişmelerle son dönemlerde giderek artan ölçülerde finansal piyasalarla faaliyet içinde olmaktadır. Özellikle büyük ölçekli ve pazara yönelik işletmeler için bu durum önemli gibi görülmesine karşın, küçük

işletmeler de sürdürebilir faaliyetlerini artırmada tarımsal kredi taleplerinin değerlendirildiği finans kurumlarıyla birlikte çalışmaktadırlar. Tarımsal kredi talebinde sorunlar, fiyatlardaki dalgalanma, doğal afetler, tarımsal işletmelerde yetersiz kayıt tutulması, üreticilerin kredi sözleşmesine yeterli düzeyde önem göstermemesi gibi karşımıza çıkmaktadır (Güneş, 2006). Tarım işletmelerinde çeşitli konularda kredi artmaktadır. Bu kapsamda önemli kredi konuları arasında;

- Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği,
- Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği,
- Tarımsal sulama, tarımsal alet ve makine ve diğer tarımsal girdiler,
- Su rnleri yetiştiriciliği,
- Organik ve iyi tarıma yönelik uygulamalar görülmektedir.

Tarımsal alet ve makine, su ürünleri, sulama kredileri vb. alanlarında artan kredi kullanımı, finansal okuryazarlık ve yönetim süreçlerinde önemi artırmaktadır. Diğer yandan BDDK verilerine bakıldığında Türkiye’ de tarıma ayrılan kredi tutarları dağılımına göre kısa vadeli nakdi krediler %3,68, orta ve uzun vadeli nakdi kredilerin payı %3,64 ve toplam kredilerin içindeki tarımın payı %3,28 oranında gerçekleşmiştir (izelge 4.3).

Çizelge 4.3 Tarım sektörüne kredi dağılımı (BDDK, 2021)

Sektörel Kredi Dağılımı (bin TL), Dönem:2021/6	Tarım	TOPLAM	%
Kısa Vadeli Nakdi Krediler	40.740.880	1.107.074.724	3,68
Orta ve Uzun Vadeli Nakdi Krediler	102.181.079	2.807.796.716	3,64
Nakdi Krediler	142.921.959	3.914.871.440	3,65
Takipteki Krediler	4.732.664	149.277.176	3,17
Toplam Nakdi Krediler	147.654.623	4.064.148.616	3,63
Gayri Nakdi Krediler	6.429.953	1.533.689.448	0,42
Toplam	444.661.158	13.576.858.120	3,28

Bu değerlere de bakılarak sektörün finansman gereksinimi ve gerekli olan finansmanın yönetiminde de okuryazarlığın önemli hâle geldiği ifade edilebilir. Sadece banka

kredileri değil aynı zamanda tarım işletmelerinin farklı finansman kaynaklarından yararlandığı da bilinmektedir.

Tarımsal işletmeler, dünyada nüfusun artmasıyla beraber üretim çeşitliliğinin artması, teknoloji gelişiminin sonucu olarak tarımda teknolojiye ulaşma isteği, işletmelerin geleneksel üretim tarzını bırakarak çeşitli üretim yöntemlerine geçmeye çalışmalarının sonucunda tarımda finansal kaynaklara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kaynak arasında;

- Özel kişiler,
- Sigorta şirketleri,
- Tarımsal sanayi firmaları,
- Tarım kooperatifleri,
- Tarım ve Orman Bakanlığı hibe ve destekleri (Yurt içi ve dışı kaynaklar)
- Leasing şirketleri de yer almaktadır.

Özetle finansal okuryazarlığın artan kredileme ve fonlamada çiftçiler için gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Tarımsal  retim sürdürülebilir gelişiminde finansal okuryazarlık düzeyinin artırılmasının gerekliliği de bu süreçte kaçınılmaz olacaktır.

5. ARAŞTIRMA BÖLGESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bir bölgenin tarımsal yapısını anlamak için o bölgedeki demografik yapıya, su kaynaklarına, iklim özelliklerine ve toprak özelliklerine bakılmalıdır. Bölgenin genel özellikleri ise tarımsal yapıyı etkilemekte ve tarımsal üretim özelliğini belirlemektedir.

5.1 Nüfus ve Eğitim Durumu

Tarımsal üretimi gerçekleştirmek için işgücü kaynağına ihtiyaç duyulmakta ve belli bir emek faktörü önemli olmaktadır. Tarımsal işgücü ise demografik yapının fonksiyonları olan cinsiyet, eğitim durumu, yaş, nüfusun bilgi düzeyi gibi sınıflandırmalara ayrılmaktadır. Türkiye’ de kırsal nüfusun demografik yapısı daha çok ilkokul eğitimi düzeyindedir. Eskişehir ilinde nüfusun ilçelere göre dağılımı Çizelge 5.1’ de gösterilmiştir. En çok nüfus merkez ilçelerle olmakla beraber diğer ilçelerin nüfusu 20 bin ile 2 bin arasında dağılmaktadır. Eskişehir ili merkez ilçeleri dışında en fazla nüfus Sivrihisar ilçesi ve en az nüfus Han ilçesinde bulunmaktadır (Çizelge 5.1). Bu iki ilçe araştırma kapsamına alınan ilçeler olarak da dikkati çekmektedir.

Çizelge 5.1 Eskişehir ilinde ilçelere göre nüfus dağılımı (TÜİK, 2020)

İlçeler	Toplam	Erkek	Kadın
Alpu	10.614	5.508	5.106
Beylikova	6.222	3.206	3.016
Çifteler	14.925	7.529	7.396
Günyüzü	5.455	2.692	2.763
Han	2.100	1.110	990
İnönü	6.355	3.268	3.087
Mahmudiye	7.740	3.975	3.765
Mihalgazi	3.099	1.568	1.531
Mihalıççık	8.011	4.102	3.909
Odunpazarı	415.230	204.703	210.527
Sarıcakaya	4.790	2.367	2.423
Seyitgazi	12.844	6.627	6.217
Sivrihisar	20.140	10.214	9.926
Tepebaşı	371.303	186.358	184.945

Eskişehir ilinde yaş gruplarına göre nüfus dağılımı şekil 5.1’ de verilmiştir. Yaş gruplarına göre en fazla nüfus birinci grup 20-24 yaş arasında, ikinci grubu ise 40-44 yaş grubu oluşturmaktadır.



Şekil 5.1 Eskişehir ilinde yaş grupların toplam nüfusa göre dağılımı (TÜİK, 2020)

Türkiye ile Eskişehir arasında eğitim durumuna bakıldığında, Eskişehir ili eğitim düzeyi Türkiye ortalamasına göre daha yüksektir. Eskişehir ili verileri incelendiğinde, okuma yazma bilmeyenler %3,02’ sini oluşturmaktadır. Yalnızca okuma yazma bilen ancak bir okul bitirmeyenler %3,98, ilkokul mezunu %19,27, ilköğretim mezunu %8,62, ortaokul ve dengi meslek okulu olanlar %19,86 olarak görülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda eğitim seviyesi gruplarına bakıldığında, en az doktora mezunu en fazla ortaokul ve dengi meslek okulu grupların ilde yer alan nüfus olduğu ortaya çıkmaktadır (Çizelge 5.2).

Çizelge 5.2 Eskişehir ilinde eğitime göre nüfus dağılımı (%) (TÜİK, 2020)

	Eskişehir			Türkiye		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Okuma yazma bilmeyen	0,41	2,60	3,02	0,42	2,96	1,70
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	0,96	3,01	3,98	0,38	1,46	1,84
İlkokul	7,76	11,51	19,27	6,95	13,18	20,13
İlköğretim	4,93	3,69	8,62	3,71	3,55	7,26
Ortaokul ve dengi meslek okulu	10,97	17,85	19,86	8,33	7,21	15,53
Lise ve dengi meslek okulu	13,97	10,88	24,86	17,14	12,25	29,39
Yüksekokul veya fakülte	9,16	8,19	17,35	10,76	9,53	20,29
Yüksek lisans	0,98	0,79	1,77	1,17	1,05	2,22
Doktora	0,20	0,14	0,35	0,35	0,29	0,63
Bilinmeyen	0,43	0,50	0,93	0,48	0,53	1,00

5.2 Coğrafi Konum ve Yapı

Coğrafi yapı, diğer faktörlere göre tarımsal üretimi etkileyen önemli faktörlerden biridir. Eskişehir ili coğrafi konumuna bakıldığında 29-32 derece doğu boylamlarında, 39-40 derece kuzey enlemlerinde bulunmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nin Kuzeybatısında yer almaktadır. Eskişehir ilinin doğusunda Ankara ili, güneyinde Afyon ili ve Konya ili, batısında Kütahya ili ve Bilecik ili, kuzeyinde Bolu ili bulunmaktadır. Eskişehir ilinde ise merkez ilçelerle beraber 14 ilçe vardır. Merkez ilçeler Odunpazarı ve Tepebaşı; çevre ilçeler Mihalgazi, Sarıcakaya, İnönü, Seyitgazi, Han, Çifteler, Mahmudiye, Alpu, Beylikova, Mihallıçık, Sivrihisar ve Günyüzü ilçelerinden oluşmaktadır. Eskişehir ilinin alanı ise 13.925 km²'dir ve Türkiye' nin %1,8 oranını kaplamaktadır. Eskişehir ilinin bazı bölümleri Karadeniz Bölgesi ve Marmara Bölgesi'nde yer almasına rağmen daha çok karasal iklimin etkisi altındadır. Eskişehir ilinin denizden yüksekliği 792m'dir. Eskişehir ilinin kuzeyinde Sündiken dağları ve Bozdağ bulunmaktadır.

5.3 Toprak Yapısı

Tarımsal işletmeleri tarım faaliyetleri gerçekleştirmek için hem iklim hem de toprak yapısı gibi uygun koşulları sağlamaya çalışmaktadır. Tarımsal üreticiler üretim yaparken toprak yapısını göz önünde bulundurması gerekir. Bu nedenle tarım diğer üretim faaliyetlerine göre birçok şartlara bağlıdır. Toprak yapısını kapsayan bu gruplar; arazi sınıflandırılması, toprak derinliği ve toprak karakteristiği gibi çeşitli sınıflandırmalara ayrılmaktadır.

5.3.1 Arazilerin sınıflandırılması

Arazi sınıflandırma standartlarına yönelik 23 Ekim 2008 tarihli “Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Talimatı”na göre arazi sınıflandırmaları; tarıma uygun ve elverişli araziler birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü araziler ve tarıma daha az elverişli araziler beşinci, altıncı, yedinci araziler olarak ayrılmaktadır:

Birinci sınıf araziler, düz arazi ve onlara daha yakın, verimli olmasının yanı sıra arazinin işlenmesi kolay olan arazileri kapsamaktadır. Toprağın durumunu kötüleştiren erozyon gibi dış etkenlerin az olduğu, su taşkınların çok etkili olmadığı arazilerdir.

İkinci sınıf araziler, tarıma uygun ve elverişli olmakla beraber birinci sınıf arazilere göre daha tedbirli olunması gerekmektedir. Birinci sınıf arazilerde erozyon gibi dış etkenlerin çok az olduğu, ayrıca orta dereceli dış etkenlerin olduğu arazilerdir. Toprak yapısı olarak daha kalın ve su taşkınları orta derecede görülmektedir

Üçüncü sınıf arazilerde uygun ziraat yöntemleri kullanıldığında verimli bir bitki üretimi yapılmaktadır. Bu arazilerde fazla kumlu olması ya da çakıllı yapının bulunması diğer sınıflandırmalardan ayrılmaktadır.

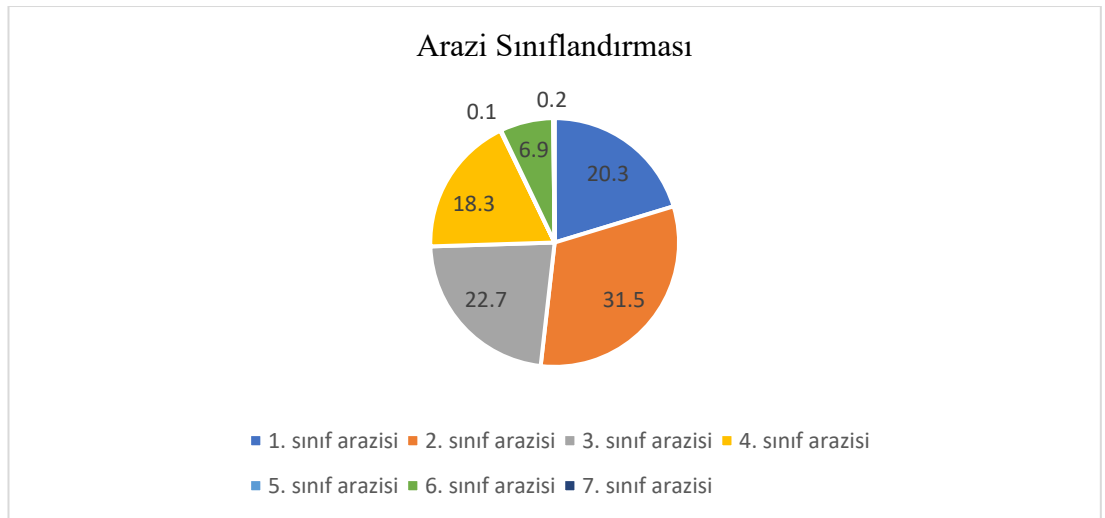
Dördüncü sınıf araziler, diğer arazilere göre tarıma az elverişli olsa da tarla bitkileri yetiştirmenin mümkün olduğu sınıflandırmalardan biridir. Toprak kalitesinin düşük olması tarımsal üretimi sınırlandırmaktadır.

Beşinci sınıf araziler, su ve toprak erozyonuna fazla maruz değildirler. Beşinci sınıf araziler daha çok orman veya çayır gibi kültür bitkilerinden oluşmaktadır.

Altıncı sınıf araziler, erozyona daha şiddetli maruz kalmaktadır. Bu nedenle ormanlık ve çayır için kullanılmada bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Kültür bitkilerin büyümesine uygun olmayıp tarıma elverişli arazi olarak değerlendirilmemektedir.

Yedinci sınıf araziler, tarıma elverişli olmayan daha çok erozyona maruz kalan, taşlı araziler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu araziler elverişli ve erozyona maruz kalma olasılığı yüksek olduğu için bitkilerin azalmasıyla toprak elverişsiz hâle gelebilir.

Eskişehir ili arazi sınıflandırılmasında, 1. sınıf arazi %20,3, 2. sınıf arazisi %31,5, 3. sınıf arazi %22,7, 4. sınıf arazi %18,3, 5. sınıf arazi %0,1, 6. sınıf arazi %6,9, 7. sınıf arazi %0,2 oranında dağılmaktadır (Şekil 5.2).



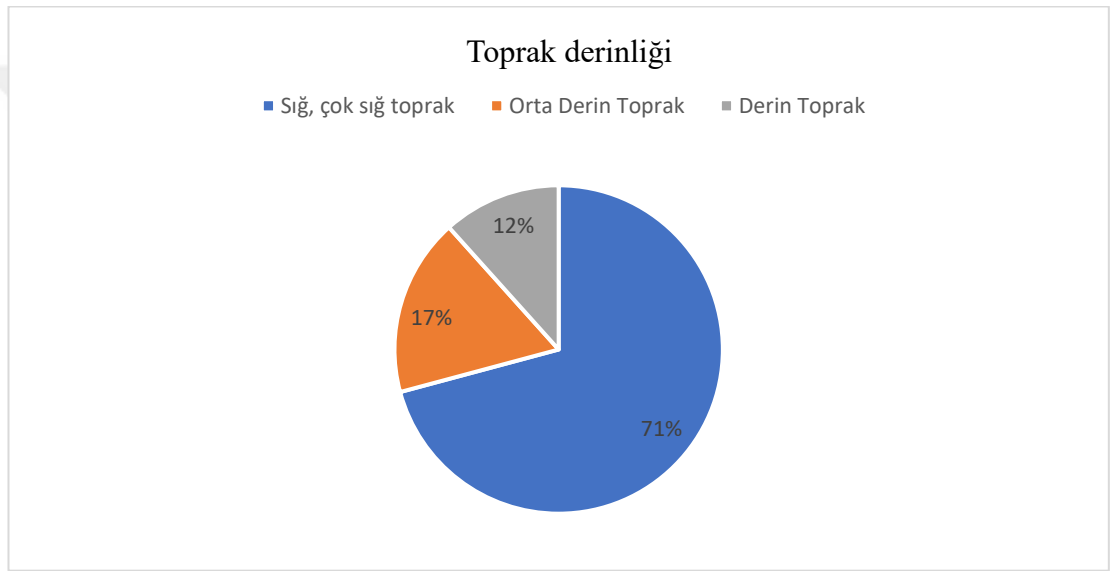
Şekil 5.2 Eskişehir ilinin arazi sınıflandırması (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020)

Eskişehir ili arazi sınıflandırılmasında en fazla 4. sınıf arazi ve en az 5. sınıf arazi grubu yer almaktadır. Eskişehir ilinde tarıma elverişli olan araziler ilk 4 sınıfı

kapsamaktadır, bu arazilerin toplamı %92,8 oranında bulunmaktadır. Bu durumda Eskişehir ili arazisi tarıma elverişli olduğu görülmektedir.

5.3.2 Toprak derinliği

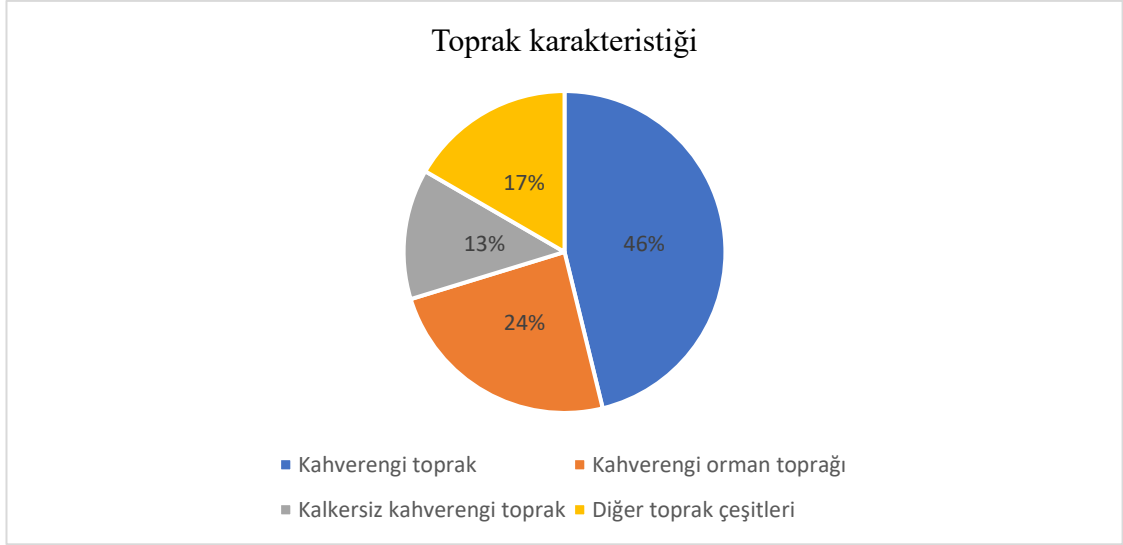
Eskişehir ili toprak derinliği; sığ ve/veya çok sığ toprak %71, orta derin toprak %17, derin toprak %12 oranında dağılmaktadır. Eskişehir ilinde toprak derinliği daha çok sığ veya çok sığ toprak özelliğine sahip olduğu görülmektedir (Şekil 5.3).



Şekil 5.3 Eskişehir ili toprak derinliği (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020)

5.3.3 Toprak karakteristiği

Eskişehir ili toprak karakteristiği incelendiğinde kahverengi toprak %45, kahverengi orman toprağı %26, kalkersiz kahverengi toprak %13 ve diğer toprak çeşitleri %16 oranında meydana gelmektedir (Şekil 5.4).



Şekil 5.4 Eskişehir ili toprak karakteristiği (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020)

5.4 İklim Durumu

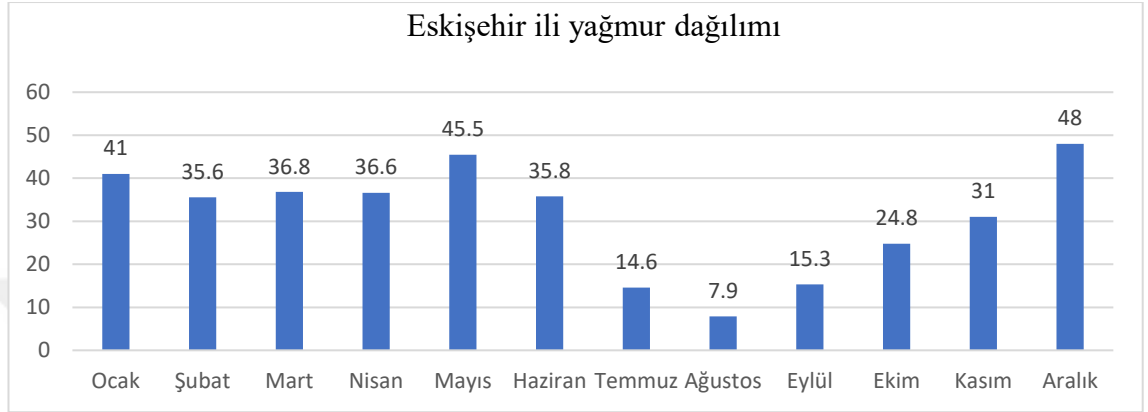
İklim, tarımsal üretimi gerçekleştirmede önemli bir çevre faktörüdür. Bölgedeki tarımsal faaliyetleri gerçekleştirmede iklim durumunun yarattığı koşullar, tarımsal üretim çeşitliliğini sağlamaktadır. İklimle bağlı olarak sıcaklık ve yağış gibi etmenler bölgedeki tarımsal ürünlerin türlerini belirlemektedir. Bu nedenle bölgedeki iklim durumu, tarımsal faaliyetler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Türkiye’ de çeşitli iklim tipleri bulunmasına rağmen iç kesimlerde daha çok karasal iklim yapısı ağırlıktadır. Eskişehir ilinde iklim özelliğine bakıldığında İç Anadolu bölgesinde Karasal iklim belirgin şekilde görülmektedir. Yazları biraz sıcak ve kurak, kış aylarında ise kar yağışlı ve soğuk geçmektedir. Bu iklim özelliğine bakıldığında ocak ayı en düşük sıcaklığa sahipken temmuz ayı en sıcak ay ortalaması olarak hissedilmektedir (Sensoy vd., 2008).

Karasal iklim yapısına bakıldığında yıllık ortalama 18 derece, ortalama yıllık yağış 372,9 mm, yıllık ortalama nem %63,7 oranında gerçekleşmektedir. Eskişehir ilinde ortalama olarak en yüksek sıcaklık temmuz ayında 21,4 derece, en düşük sıcaklık ise ocak ayında -1,5 dereceye kadar düşmektedir (Çizelge 5.3).

Çizelge 5.3 1928-2020 yılları arasında aylık ortalama sıcaklık ortalaması (Meteoroloji Genel Müdürlüğü)

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Sıcaklık	-1,5	1,3	4,9	10,4	15,1	18,8	21,4	21,2	17,1	12	6,7	2,2



Şekil 5.5 1928- 2020 yılları arasında Eskişehir ili aylara göre yağmur dağılımı ortalaması (Meteoroloji Genel Müdürlüğü)

En fazla yağış ilkbahar, en az yağış ise yaz aylarında olduğu şekil 5.5’ te görülmektedir.

5.5 Su Kaynakları

Su kaynakları, doğal kaynak sınıflandırmasında önemli bir yere sahiptir. Tarım işletmelerinin üretim yapmaları için su kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’ de yaygın olarak sulu tarımın yapılması su kaynaklarına olan talebi de artırmaktadır. Türkiye’ de su kaynakları incelendiğinde kişi başına 2020 yılında 1.346 m³ kullanılabilir su miktarı bulunmaktadır. Sulama suyu 44 milyar m³ tür (DSİ, 2020). Bu bağlamda veriler Türkiye’ de su stresi bulunduğu sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’ de su kaynaklarının etkin kullanımı önemli bir rol oynamaktadır. İklim değişikliği gibi su kaynaklarını doğrudan etkileyen önemli bir tehdit bulunmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilir olması için kullanılabilir su kaynaklarına ihtiyaç vardır. Bu nedenle bölgedeki su kaynakların kullanılabilir olması aynı zamanda tarımsal faaliyetlerin gelişimini etkilemektedir. Tarımsal faaliyetlerin büyük bir çoğunluğu sulu tarıma göre yapıldığından dolayı bölgedeki su kaynakları, tarımsal faaliyetleri doğrudan etkilemektedir. Su kaynakları ise akarsulardan, yer altı sularından, denizlerden, okyanuslardan oluşmaktadır.

5.5.1 Barajlar

Barajlar, tarımsal faaliyetleri gerçekleştirme ve enerji üretimini sağlamada önemli bir yere sahiptir. Bu yapılar ekonomi ve sosyal açıdan bölgelerin gelişmesine büyük katkılar yapmaktadır. Aynı zamanda tarımsal arazileri sulamak için büyük bir öneme sahiptir. Eskişehir ilinde ise 18 baraj inşa edilmiştir aynı baraj yapımları değerlendirildiğinde son yıllara doğru barajların sayısı artmıştır (Çizelge 5.4).

Çizelge 5.4 Eskişehir' de bulunan barajlar (Devlet Su İşleri 3. Genel Müdürlüğü)

Sıra No	İşin Adı	Açıldığı yıl
1	Porsuk barajı	1949-1972 (Yükseltilmesi)
2	Gökçekaya barajı	1973
3	Sarıyar barajı	1956
4	Kunduzlar barajı	1984
5	Çatören barajı	1987
6	Kaymaz barajı	1978
7	Musaözü barajı	1966
8	Yenice barajı	2000
9	Han Üççam Barajı	2006
10	İnönü Aşağı Kuzfindık Barajı	2007
11	Beylikova Depolama Tesisi	2010
12	Sivrihisar Okçu Barajı	2011
13	Mihaliççık Yarıççı Barajı	2013
14	Mihaliççık Diközü Barajı	2015
15	Sivrihisar Nasrettinhoca Barajı	2016
16	Mihaliççık Bahtiyar Barajı	2016
17	Beyazaltın (Sepetçi) Barajı	2017
18	Keskin (75.Yıl) Barajı	1998

5.5.2 Akarsular

Akarsular, tarımsal faaliyetlerin bulunduğu bölgede tarımsal çeşitlilik ile bağlantılıdır. Akarsuyun olduğu yerde verimin artmasıyla beraber tarımsal çeşitliliği de artırmaktadır. Eskişehir ili sınırlarına bakıldığında en uzun akarsu Sakarya nehridir. Porsuk nehri Sakarya nehrinden sonra en uzun akarsudur. Eskişehir ilinde; akarsu debisine bakıldığında, Sakarya nehri diğer nehirlerle karşılaştırıldığında daha fazla olduğu görülmektedir (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5 Eskişehir' de bulunan akarsular (Devlet Su İşleri 3. Genel Müdürlüğü)

Akarsu İsmi	Toplam Uzunluğu (km)	İl Sınırları İçindeki Uzunluğu (Km)	Debisi (m ³ /sn)
Sakarya Nehri	824	400	98,57
Porsuk Çayı	448	225	5,34
Bardakçı Deresi	46	46	2,22
Sarısu Deresi	44	44	2,00
Seydi Suyu	70	70	3,38
Çardaközü Deresi	18	18	0,25
Sarısu Deresi	60	40	1,37
Pürtek Çayı	40	40	0,83

5.5.3 Göletler

Tarımsal faaliyetleri gerçekleştirmede tarımsal işletmelerin suya ulaşabilmesi önemlidir. Eskişehir ilinde 26 adet gölet bulunmaktadır. Çizelge 5.6' da görüldüğü gibi son yapılan göletler Yayıklı göleti, Büğdüz göleti ve Dereköy göletidir.

Çizelge 5.6 Eskişehir’ de bulunan göletler (Devlet Su İşleri 3. Genel Müdürlüğü)

Sıra No	İşin Adı	İşletmeye Alındığı Yıl
1	Yukarı Kartal göleti	1971
2	Karaören göleti	1971
3	Kanlıpınar göleti	1978
4	Hanköy göleti	1985
5	Beylik göleti	1985
6	Kelkaya göleti	1986
7	Yukarı Söğüt göleti	1988
8	Aslanbeyli göleti	1988
9	Ömerköy göleti	1989
10	Çukurhisar göleti	1990
11	Koçaş göleti	1990
12	Dereyalak göleti	1991
13	Yapıldak göleti	1993
14	Ayvalı I göleti	1994
15	Erenköy I göleti	1994
16	Kayı III göleti	1995
17	Sekiören göleti	2003
18	Fethiye göleti	2004
19	Dağcı göleti	2007
20	Çatmapınar göleti	1994
21	Sazak göleti	1956
22	Kızılcaören göleti	2003
23	Özdenk göleti	2004
24	Yayıklı (Koşmat) göleti	2009
25	Büğdüz göleti	2017
26	Dereköy göleti	2018

5.6 Tarım Alanı

Eskişehir ili TÜİK 2020 yılı verileri incelendiğinde nadas alanı %4,79’ u, tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin %2,50’ si, sebze alanı %1,50’ si, meyveler, içecek ve baharat bitkileri %2,41’ si, süs bitkileri %0,10’ u tarım alanını oluşturmaktadır (Çizelge 5.7).

Çizelge 5.7 Eskişehir ilinde tarım alanı dağılımı (TÜİK, 2020)

	Tarım Alanı Dağılımı		
	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
	%	%	da
Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri	5,99	2,41	231.451.337
Nadas	6,56	4,79	31.732.521
Sebze	8,88	1,50	7.792.463
Süs Bitkileri	38,36	0,10	54.070
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	5,24	2,50	156.284.790

Eskişehir ilindeki ilçelere göre tarım alanı dağılımı incelenmiş ve meyve üretiminde Mihallıçık ilçesi %33,18, nadas alanında Sivrihisar ilçesi %37,17, sebze üretiminde Sivrihisar ilçesi %21,52, tahıl alanında Sivrihisar ilçesi %30,34 oranında arazi varlığı olarak dağılmaktadır (Çizelge 5.8). Bu durumda Sivrihisar ilçesinde arazi varlığının geniş yer kapladığı görülmektedir.

Çizelge 5.8 Eskişehir’ in ilçelerinde arazi varlığı (TÜİK, 2020)

	Meyve Alanı		Nadas Alanı		Sebze Alanı		Tahıl Alanı	
	da	%	da	%	da	%	da	%
Alpu	1.732	4,61	75.769	6,34	9.308	10,84	354.214	11,62
Beylikova	519	1,38	94.826	7,93	2.032	2,37	215.661	7,07
Günyüzü	1.327	3,53	77.299	6,47	4.794	5,58	186.739	6,13
Han	716	1,91	31.309	2,62	12	0,01	44.598	1,46
Mahmudiye	5.866	15,62	88.816	7,43	6.020	7,01	316.087	10,37
Mihalgazi	1.085	2,89	77	0,01	3.057	3,56	63	0,00
Mihallıçık	12.455	33,18	121.134	10,13	6.918	8,06	239.327	7,85
Odunpazarı	627	1,67	140.396	11,75	13.551	15,78	296.412	9,72
Sarıcakaya	4.041	10,76	2.369	0,20	16.050	18,69	5.494	0,18
Seyitgazi	983	2,62	118.995	9,96	5.642	6,57	465.091	15,26
Sivrihisar	8.192	21,82	444.322	37,17	18.480	21,52	924.917	30,34
Toplam	37.543	100,00	1.195.312	100,00	85.864	100,00	3.048.603	100,00

5.7 Tarımsal Üretim

Türkiye’ de tarımsal üretim yapısı incelendiğinde, arazi kullanımına bağlı olarak bitkisel üretim, pay olarak daha fazla olduğu görülmektedir. Tarımsal üretim sınıflandırma olarak bitkisel üretim ve hayvansal üretim olarak iki ayrı grupta incelenmektedir.

5.7.1 Bitkisel üretim

Bitkisel üretim tahıllar, meyveler, yem bitkileri ve yağlı tohumlar gibi çeşitli gruplarda toplanmaktadır.

5.7.1.1 Sebzeler

Eskişehir ilinde bitkisel üretimde sebzeler daha ağırlıkta ekilmekte ve üretilmektedir. İlde kuşkonmaz %46,38, roka %33,05, marul %3,43 oranında ekilmektedir. Üretim miktarında roka %50,79, kuşkonmaz %36,52, soğan %6,17 oranında üretilmektedir (Çizelge 5.9).

Çizelge 5.9 Eskişehir' de üretilen sebzeler (TÜİK, 2020)

Ürünler	Ekilen Alan (da)			Üretim Miktarı (ton)		
	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
	%	%	da	%	%	da
Kuşkonmaz	50,37	46,38	1.229	37,44	36,52	1.079
Marul	17,41	3,43	218.208	15,27	4,20	520.151
Ispanak	13,97	1,66	162.379	12,66	1,89	231.515
Maydanoz	6,92	4,28	76.497	8,74	5,54	97.760
Roka	37,18	33,05	14.326	55,65	50,79	15045
Karpuz	8,33	0,33	740.345	9,10	0,22	3.491.554
Kavun	4,47	0,54	690.904	4,72	0,54	1.724.856
Hıyar	3,33	1,26	337.839	4,86	2,38	1.886.239
Domates	12,99	0,89	1.744.372	12,35	0,79	13.204.015
Kabak	4,43	3,31	863.601	7,16	1,28	604.392
Soğan	9,24	4,89	760.216	10,14	6,17	2.409.023

5.7.1.2 Yağlı tohumlu bitkiler

İnsanların yaşam faaliyetlerini sağlayabilmeleri için yağlar besin maddeleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Eskişehir ilinde yağlı tohumlu bitkilerden olan ayçiçeği tohumu (Yağlık) %2,05, ayçiçek (Çerezlik) %1,45, haşhaş tohumu %4,50, aspir tohumu %0,54 oranında ekilmektedir (Çizelge 5.10).

Çizelge 5.10 Eskişehir' de yağlı tohumlu bitkiler (TÜİK, 2020)

Ürünler	Ekilen Alan (da)			Üretim Miktarı (ton)		
	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
Ayçiçeği Tohumu (Yağlık)	4,42	2,05	6.508.696	4,76	2,51	1.900.000
Ayçiçeği Tohumu (Çerezlik)	11,99	1,45	779.832	14,23	1,68	167.004
Haşhaş Tohumu	4,50	4,50	461.252	4,67	4,67	20.542
Aspir Tohumu	0,85	0,54	151.150	0,72	0,47	21.325

Eskişehir ilinde haşhaş tohumu %4,67, ayçiçek tohumu %2,51, ayçiçek tohumu (Çerezlik) %1,68, aspir tohumu %0,47 oranında üretilmektedir (Çizelge 5.10).

5.7.1.3 Yem bitkileri

Yem bitkileri hayvan yemi olmakla beraber birçok alanda kullanılmaktadır. Yem bitkilerin bir diğer önemi ise ekim nöbeti kullanılarak bir sonraki ürünün verimini artırmak için kullanılır. Eskişehir ilinde yem bitkileri yonca tohumu %4,04, fiğ (Macar) %2,76, yonca %1,24 oranında ekilmektedir. Üretim miktarında yonca tohum %4,48, fiğ (Macar) %2,47, yonca %2,14 oranında üretilmektedir (Çizelge 5.11).

Çizelge 5.11 Eskişehir' de yem bitkileri (TÜİK, 2020)

Ürünler	Ekilen Alan (da)			Üretim Miktarı (ton)		
	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
	%	%	da	%	%	da
Fiğ (Adi)	5,01	0,63	2.243.859	4,31	0,61	2.787.193
Fiğ (Macar)	6,29	2,76	739.181	5,62	2,47	1.103.709
Fiğ (Diğer)	1,55	-	776.396	3,64	-	652.063
Yonca	5,47	1,24	6.628.887	5,75	2,14	19.290.519
Korunga	0,94	0,07	1.744.949	0,88	0,09	1.934.697
Yulaf	10,36	0,75	3.240.182	10,53	0,91	3.850.475
Triticale	5,86	0,44	350.085	5,78	0,35	558.643
Mısır (Slaj)	11,68	0,93	5.205.892	11,32	0,89	27.186.949
Yonca Tohumu	4,04	4,04	28.850	4,48	4,48	1.695

5.7.1.4 Endüstri bitkileri

Endüstri bitkileri tahıllardan sonra en fazla üretilen bir bitki çeşididir. Endüstri bitkileri daha çok sanayiye etkileyen önemli bir üretim faaliyetidir. Bu nedenle endüstri bitkileri sanayiye hammadde sağlamada önemli bir üretim grubunu oluşturmaktadır. Endüstri bitkileri; şekerpancarı, haşhaş, pamuk, aspir ve ayçiçeği gibi bitki gruplarından oluşmaktadır.

Eskişehir ilinde şeker pancarı tohumları %47,64, şeker pancarı %8,82, haşhaş kapsülü %4,50, patates (Tatlı patates hariç) %1,39 oranında ekilmektedir (Çizelge 5.12).

Çizelge 5.12 Eskişehir' de endüstri bitkileri (TÜİK, 2020)

Ürünler	Ekilen Alan (da)			Üretim Miktarı (ton)		
	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
	%	%	da	%	%	da
Patates (Tatlı Patates Hariç)	5,90	1,39	1.479.935	4,92	1,48	5.200.000
Şeker Pancarı	9,27	8,82	3.381.078	9,11	8,57	23.025.738
Şeker Pancarı Tohumları	51,43	47,64	11.891	59,26	51,49	2.317
Haşhaş Kapsülü	4,50	4,50	461.252	4,67	4,67	20.542

Üretim miktarında şeker pancarı tohumları %51,49, şeker pancarının %8,57, haşhaş kapsülü %4,67 ve patates (Tatlı patates hariç) %1,48 oranında üretilmektedir (Çizelge 5.12).

5.7.1.5 Tahıllar

Tahıllar, serin iklim tahılları ve sıcak iklim tahılları olarak ikiye ayrılmaktadır. Tahıllar aynı zamanda hem ekonomik hem de gıda olarak önemli bir üretim dalıdır. Tahıllar ise buğday, mısır, arpa, yulaf, çavdar ve tritcale gibi alt gruplara ayrılmaktadır. Türkiye’ de bitkisel üretimde tahıllar en fazla ekim alanına sahiptir. Buğday ve arpa yıllar içerisinde üretimi artma eğilimi göstermektedir. Hasat edilen alan olarak buğday birinci sırada gelmektedir. Tahıllar grubundan olan arpa ise buğdaydan sonra en fazla üretilen ve hasat edilen bir tahıl çeşididir. Tahıllar hayvan yemi gibi birçok alanda üretim değeri oluşturmaktadır.

Eskişehir ilinde tahıl varlığı verilerinde buğday %2,47, arpa %3,62, mısır %3,06 hasat edilmekte; arpa %3,34, mısır %3,14 ve buğday %2,26 oranında üretilmektedir (Çizelge 5.13). Eskişehir ilinde, tahıl üretimi değerlendirildiğinde hasat edilen alan olarak buğday birinci sırada, arpa ikinci sırada olarak gerçekleşmektedir. Üretim miktarında buğday birinci sırada, arpa ikinci sırada tahıl üretimi yapılmaktadır.

Çizelge 5.13 Eskişehir ilinde tahıl varlığı (TÜİK, 2020)

Ürünler	Hasat Edilen Alan (da)			Üretim Miktarı (ton)		
	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
	%	%	da	%	%	da
Buğday	4,94	2,47	69.222.364	4,74	2,26	20.500.000
Mısır	9,73	3,06	6.916.324	9,98	3,14	6.500.000
Arpa	5,13	3,62	30.971.625	4,94	3,34	8.300.000
Çavdar	3,26	1,36	1.112.163	8,03	1,13	393.876
Yulaf	10,87	2,03	4.372.815	10,75	1,32	4.165.003
Triticale	3,49	1,62	1.161.234	4,63	0,88	834.855

5.7.1.6 Meyveler

Eskişehir ilinde meyve üretiminde kiraz %1,03, elma %0,57 oranında hasat edilmektedir. Üretim miktarında kiraz %1,99, Elma %0,56 oranında üretilmektedir. Eskişehir ilinde meyve üretiminde bölge içerisinde daha az olduğu görülmektedir (Çizelge 5.14).

Çizelge 5.14 Eskişehir ilinde meyve varlığı (TÜİK, 2020)

Ürünler	Hasat Edilen Alan (da)			Üretim Miktarı (ton)		
	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
Üzüm	2,38	0,11	4.009.979	2,74	0,04	4.208.908
Elma	3,65	0,57	1.709.032	3,29	0,56	4.300.486
Armut	39,14	0,24	260.707	45,19	0,11	545.569
Ayva	53,10	0,37	77.376	68,84	0,13	189.251
Kiraz	13,03	1,03	827.294	13,99	1,99	724.944
Vişne	7,63	0,17	206.658	5,83	0,31	189.184
Erik	17,42	0,11	215.208	16,45	0,16	329.056
Dut	7,64	0,22	20.515	2,75	0,43	70.620
Badem	1,96	0,43	523.695	3,09	0,54	159.187
Ceviz	13,47	0,65	1.417.899	13,81	0,35	286.706

5.7.2 Hayvancılık

Hayvancılık temel olarak gıda maddesi üretimine yönelik bir işlevi gerçekleştirmekte ve bireylerin gıda taleplerini karşılamada önemli bir konumdadır ve ayrıca hayvansal ürünlerin üretimi, nüfusun artmasına bağlı olarak insan gereksinimlerini karşılamada önemi artmaktadır.

Hayvancılık; büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık, kanatlı hayvancılık, arıcılık gibi birçok alandan oluşmaktadır.

5.7.2.1 Büyükbaş hayvan varlığı

Eskişehir ili büyükbaş hayvan varlığı değerlendirildiğinde büyükbaş hayvan varlığında sığır yetiştiriciliğin fazla olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.15 Eskişehir ilinde büyükbaş hayvan varlığı (TÜİK, 2020)

Hayvanlar	Büyükbaş Hayvan Varlığı Dağılımı		
	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
	%	%	(Adet)
Süt Sığırları	5,36	0,99	10.423.180
Saf Kültür Sığırları	6,10	0,97	1.381.593
Melez Sığırlar	5,80	0,82	1.398.916
Yerli Sığırlar	5,34	1,26	307.760
Manda	8,85	0,53	28.701
Buzağı ve Dana	4,99	0,83	4.578.287
Manda Yavrusu	8,54	0,48	39.534

Eskişehir ilinde büyükbaş hayvan varlığı incelendiğinde yerli sığırlar %1,26, süt sığırları %0,99 ve saf kültür sığırları %0,97 oranında dağılmaktadır (Çizelge 5.15). Eskişehir ilinde büyükbaş hayvan varlığı Doğu Marmara bölgesi ile karşılaştırıldığında daha az üretim yapıldığı görülmektedir.

5.7.2.2 Küçükbaş hayvan varlığı

Eskişehir ilinde, 2020 yılı TÜİK verileri incelendiğinde küçükbaş hayvan varlığı 1,18 milyon baş bulunmakla beraber koyun (Merinos) %22,18, koyun (Yerli) %0,74, keçi (tiftik) %4,67, keçi (kıl) %0,86 oranında bulunmaktadır. Küçükbaş hayvan varlığı incelendiğinde en fazla koyun (Merinos) bulunduğu gözlemlenmektedir (Çizelge 5.16).

Çizelge 5.16 Eskişehir küçükbaş hayvan varlığında hayvan çeşitlerinin dağılımı (TÜİK, 2020)

Hayvanlar		Küçükbaş Hayvan Varlığı Dağılımı		
		Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
		%	%	(Adet)
Koyun	Merinos	29,14	22,18	3.547.033
	Yerli	2,63	0,74	38.579.748
Keçi	Tiftik	8,77	4,67	287.020
	Kıl Keçisi	2,62	0,86	11.698.825

5.7.2.3 Kanatlı hayvanlar

Eskişehir ilinde kanatlı hayvanlar varlığında %1,58 yumurta tavuğu, %1,15 et tavuğu, %0,79 kaz, %0,65 ördek ve beç tavuğu, %0,20 hindi olarak dağılmaktadır (Çizelge 5.17). Eskişehir ili Doğu Marmara bölgesine göre karşılaştırma yapıldığında kanatlı hayvan varlığı daha az olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.17 Türkiye ve Eskişehir ilinde kanatlı hayvan varlığı (TÜİK, 2020)

Hayvanlar	Kanatlı Hayvan Varlığı Dağılımı		
	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
	%	%	Adet
Hindi	30,29	0,20	4.797.793
Kaz	4,30	0,79	1.373.960
Ördek ve Beç Tavuğu	8,40	0,65	559.620
Et Tavuğu	34,41	1,15	258.046.340
Yumurta Tavuğu	11,91	1,58	121.302.869

5.7.2.4 Arıcılık

Türkiye’ de arıcılık bitki florası bakımından çeşitliliğe sahiptir. Dolayısıyla Türkiye’ de arıcılık tarımsal üretimde önemli bir konumdadır. Arıcılık aynı zamanda ülke ekonomisine büyük bir katkısı olmaktadır (Sancak vd., 2013). Eskişehir ilinde ise

arıcılık faaliyetinde bulunan işletmelerin oranı %0,38 olarak görülmektedir. İncelenen verilere göre arıcılık faaliyeti Eskişehir ilinde düşüktür (Çizelge 5.18).

Çizelge 5.18 Türkiye ve Eskişehir ilinde arıcılık faaliyetinde bulunan işletmeler (TÜİK, 2020)

	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
	%	%	Adet
Arıcılık Faaliyeti Yapan İşletme Sayısı	6,33	0,38	82.862

5.8 Tarımsal Alet ve Makine

Tarım makineleri tarımsal üretim yapmada, çiftçinin emek gücünü kolaylaştıran ve üretimde verimliliği artıran önemli bir husustur. Eskişehir ilinde bulunan alet ve makine varlığında 2020 yılında traktör %1,24, römork %1,70, pulluk %1,39, yağmurlama tesisi %5,82, pülverizatör %1,22, tırmık %2,23, biçerdöver %4,14 oranında dağılmaktadır (Çizelge 5.19).

Çizelge 5.19 Eskişehir ilinde tarımsal alet ve makineler (TÜİK, 2020)

Alet ve Makineler	Tarımsal Alet ve Makine Dağılımı		
	Doğu Marmara	Eskişehir	Türkiye
	%	%	Adet
Traktör	9,76	1,24	1.442.909
Biçerdöver	6,82	4,14	17.793
Pulluk	9,41	1,39	1.403.750
Külvivatör	5,27	1,27	562.150
Merdane	7,05	2,46	98.201
Tırmık	13,45	2,23	772.744
Hububat Ekim Makinesi	5,80	3,26	385.136
Gübre Dağıtma Makinesi	8,80	2,22	448.637
Balya Makinesi	11,99	2,85	28.388
Pülverizatör	9,22	1,22	1.141.021
Mısır Silaj Makinesi	16,05	1,61	31.338
Atomizör	9,11	0,45	131.673
Motopomp (Termik)	20,37	3,90	196.120
Yağmurlama Tesisi	16,04	5,82	282.130
Römork	10,75	1,70	1.224.928
Damla Sulama Tesisi	12,69	1,29	531.443

5.9 Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve Üretici Birlikleri

Kooperatifler, işletmelerin ve kişilerin bir araya gelerek ortak ekonomik çıkarlarını korudukları, karşılıklı yardım ve iş gücü sağlamayı amaçlamakla beraber adalet, eşitlik gibi ilkelerin etrafında kurulan tüzel kişiliğe sahip şirketlerdir. Eskişehir ilinde 173 adet kooperatif bulunmakla beraber pancar ekicileri, sulama, tarımsal kalkınma ve su ürünleri gibi kooperatif türleri bulunmaktadır (Çizelge 5.20).

Çizelge 5.20 Eskişehir ilinde bulunan tarımsal amaçlı kooperatifler (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020)

Kooperatif Türü	Ortak Kişi	Sayısı
Pancar Ekicileri	71.490	1
Sulama	7.364	108
Tarımsal Kalkınma	6.645	61
Su Ürünleri	58	3
Toplam	85.557	173

Tarımsal üretici birlikleri, ürün kalitesini arttırmak, üretimi toplam talebe göre ayarlamak, ürünlerle ilgili piyasa araştırması yapmak, üretim teknikleri kapsayan teknik destek sağlamak, yayın ve eğitim hizmetleri sağlayarak danışmanlık yapma gibi tüzel kişiliğe sahip kurumlardır. Eskişehir ilinde 5200 sayılı kurulan birliklerin sayısı 8 ve toplam üye sayısı 2.088 olarak gerçekleşmektedir (Çizelge 5.21).

Çizelge 5.21 Eskişehir ilinde bulunan 5200 sayılı birlikler (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020)

Birlik Adı (5200 Sayılı)	Üye Sayısı	Sayısı
Süt Üreticileri	1.820	6
Kırmızı Et Üreticileri	207	1
Bal Üreticileri	61	1
Toplam	2.088	8

Eskişehir ilinde bulunan 5996 sayılı birlikler, Eskişehir Damızlık Sığır Yetiştiricileri, Arı Yetiştiricileri, Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiriciliği, Eskişehir Damızlık Manda

Yetiştiricileri olarak birlikler bulunmaktadır ve bu birliklere üye sayısı 1.140 olarak meydana gelmiştir (Çizelge 5.22).

Çizelge 5.22 Eskişehir ilinde bulunan 5996 sayılı birlikler (Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2020)

Birlik Adı (5996 Sayılı)	Üye Sayısı
Eskişehir Damızlık Sığır Yetiştiricileri	787
Arı Yetiştiricileri	202
Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiriciliğı	124
Eskişehir Damızlık Manda Yetiştiricileri	27
Toplam	1.140

6. ARAŞTIRMA BULGULARI VE SONUÇLARI

6.1 İşletmelerin Sosyoekonomik Yapısının İncelenmesi

6.1.1 Arazi mülkiyeti ve kullanım şekli

İncelenen işletmelerde arazi mülkiyeti ve kullanım şeklini içeren bulgular incelenmiştir. Sivrihisar ilçesinde mülk arazi mülkiyet oranı %74,28, Han ilçesinde ise %82,45 olarak dağılmıştır. İşletmeler ortalaması incelendiğinde, toplam arazinin içinde mülk arazisi %78,04, kiracılık %20,89, ortakçılık ise %1,07 oranda yer almaktadır (Çizelge 6.1). İncelenen ilçelerde kiracılıkla arazi işleme artan oranda dikkati çekmektedir.

Çizelge 6.1 İncelenen işletmelerde arazi mülkiyeti

	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	Dekar	%	Dekar	%	Dekar	%
Mülk	113.20	74,28	106.97	82,45	110.08	78,04
Kiracılık	38.21	25,07	20.74	15,99	29.48	20,89
Ortakçı	0.99	0,65	2.03	1,56	1.51	1,07
Toplam	152.39	100,00	129.74	100,00	141.07	100,00

İncelenen işletmelerin arazilerinin sulanma durumu incelenmiştir. İşletmelerin ortalaması incelendiğinde, arazilerin yalnızca %43,59' u sulanmakta ve %56,41' inde kuru tarım yapılmaktadır (Çizelge 6.2).

Çizelge 6.2 İncelenen işletmelerde arazi kullanımı

	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	Dekar	%	Dekar	%	Dekar	%
Sulu	68,27	44,80	54,71	42,17	61,49	43,59
Kuru	84,12	55,20	75,03	57,83	79,58	56,41
Toplam	152,39	100,00	129,74	100,00	141,07	100,00

6.1.2 İşletmede nüfus ve işgücü durumu

İncelenen tarımsal işletmelerde yaş aralığı ve cinsiyet dağılımı Çizelge 6.3’ de verilmiştir. İşletmelerdeki yaş aralığı ve cinsiyet karşılaştırmaları incelendiğinde işletmeler ortalamasında ilçelerde 0-6 yaş aralığı %17,04, 7-14 yaş aralığı %17,74, 15-49 yaş aralığı %48,40 ve 50 yaş üzeri %16,82’dir (Çizelge 6.3). İncelenen işletmelerde nüfus dağılımına bakıldığında en fazla 15-49 yaş grubu, en az 50+ yaş grubu olarak ön plana çıkmaktadır. İki ilçe arasındaki fark incelendiğinde Sivrihisar ilçesinde 15-49 yaş grubu daha ağırlıklı durumdadır. Bu durumda aktif nüfusun tarım işletmelerinde daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Çizelge 6.3 İncelenen işletmelerde yaş ve cinsiyet dağılımı

Yaş Aralığı	Sivrihisar				Han				İşletmeler Ortalaması			
	E	K	T	%	E	K	T	%	E	K	T	%
0-6	0,27	0,31	0,58	14,74	0,37	0,42	0,79	19,23	0,32	0,37	0,68	17,04
14-6	0,31	0,38	0,69	17,53	0,32	0,42	0,74	17,95	0,31	0,40	0,71	17,74
15-49	1,02	0,92	1,94	49,40	1,05	0,89	1,95	47,44	1,03	0,91	1,94	48,40
50+	0,39	0,33	0,72	18,33	0,32	0,32	0,63	15,38	0,35	0,32	0,68	16,82
Toplam	1,98	1,94	3,92	100,00	2,05	2,05	4,11	100,00	2,02	2,00	4,01	100,00

İncelenen tarım işletmelerinde ailede işgücü potansiyeli verilerine ulaşılmıştır. Sivrihisar ilçesinde ailede işgücü potansiyeli 753.75, Han ilçesinde 746.25’ dir (Çizelge 6.4). İşletmelerin ortalamasına bakıldığında 750 aile işgücü potansiyeli olduğu görülmektedir.

İşletmelerin ortalamasında işgücü potansiyeli %69,74 oranında gerçekleşmektedir. İşletme dışında kullanılan işgücü %5,19 oranındadır. İşgücü kullanımı dikkate alınarak hesaplanan atıl işgücü oranı %25,10 olarak bulunmuştur (Çizelge 6.4).

Çizelge 6.4 İncelenen işletmelerde aile işgücü durumu

İşgücü Niteliği	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	EİB	%	EİB	%	EİB	%
Ailede İşgücü Potansiyeli	753.75	100,00	746.25	100,00	750.00	100,00
İşletmede İşgücü Potansiyeli	514.13	68,21	531.55	71,23	522.84	69,71
İşletme Dışında Kullanılan İşgücü	36.74	4,87	41.12	5,51	38.93	5,19
Atıl İşgücü	202.88	26,92	173.58	23,26	188.23	25,10

Toplam işgücü, ailede işgücü potansiyeli ile yabancı işgücü potansiyelinin toplamından oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde ise Sivrihisar ilçesi 859.42, Han ilçesinde ise 656.29 olarak gerçekleşmektedir. İşletmelerin ortalamasına bakıldığında 757.86 toplam işgücü potansiyeline ulaşılmaktadır (Çizelge 6.5).

Çizelge 6.5 İncelenen işletmelerde toplam işgücü

İşgücü Potansiyeli	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	EİB	%	EİB	%	EİB	%
Ailede İşgücü Potansiyeli	514.13	59.82	531.55	80,99	522.84	68,99
Yabancı İşgücü Durumu	345.29	40,18	124.74	19,01	235.02	31,01
Toplam İşgücü	859.42	100,00	656.29	100,00	757.86	100,00

6.1.3 İşletmede nüfusun eğitim durumlarına göre dağılımı

İncelenen işletmelerde çiftçilerin eğitim durumları ilçelere göre değerlendirilmiştir. Sivrihisar ilçesinde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %0,96, okuryazar %4,19, ilköğretim %43,64, ortaöğretim %35,53, lise %12,96, yüksekokul %2,72' sini oluşturmaktadır. Han ilçesinde okuma-yazma bilmeyen %1,24, okur-yazar %5,09,

ilköğretim %53,72, ortaöğretim %16,66, lise %9,71, yüksekokul %2,02 oranında dağılmaktadır (Çizelge 6.6).

Çizelge 6.6 İncelenen işletmelerde eğitim durumu

Eğitim Düzeyi	Sivrihisar			Han			İşletmeler Ortalaması		
	E	K	%	E	K	%	E	K	%
Okuma Yazma Yok	0,35	0,61	0,96	0,90	1,24	2,14	0,63	0,93	1,55
Okuryazar	2,20	1,99	4,19	2,63	2,46	5,09	2,42	2,23	4,64
İlköğretim	20,74	22,90	43,64	27,74	25,98	53,72	24,24	24,44	48,68
Ortaöğretim	19,08	16,45	35,53	14,24	13,08	27,32	16,66	14,77	31,43
Lise	8,12	4,84	12,96	5,87	3,84	9,71	7,00	4,34	11,34
Yüksekokul	1,12	1,60	2,72	0,90	1,12	2,02	1,01	1,36	2,37
Toplam	51,61	48,39	100,00	52,28	47,72	100,00	51,95	48,06	100,00

İşletmelerin ortalama verileri dikkate alındığında okuma-yazma bilmeyenler %1,55, okuryazarlar %4,64, ilköğretim mezunu %48,68, ortaöğretim dereceli %31,43, lise %11,34, yüksekokul %2,37 oranında gerçekleşmiştir (Çizelge 6.6). İşletmelerin eğitim durumuna bakıldığında en büyük pay ilköğretim mezunu, en az pay ise okuma ve yazma bilmeyen grup şeklindedir.

6.1.4 Tarım işletmelerinde sermaye durumu

İnsanlar malları üretmek için makinelere, araç gereçlere, üretim alanlarına ihtiyaç duymaktadır. Sermayeler işletmelere gelir getirmekte ve üretimlerin devamlılığını sağlamaktadır.

6.1.4.1 Aktif sermaye

Aktif sermaye, çiftlik sermayesi ve işletme sermayesi olarak 2 gruptan oluşmaktadır. Çiftlik sermayesini oluşturan bitki sermayesi, bina sermayesi, toprak sermayesi ve arazi ıslahı sermayesi gibi sınıflandırmalar bulunmaktadır. İşletme sermayesi ise alet

makine sermayesi, malzeme-mühimmat sermayesi, hayvan sermayesi ve para sermayesinden oluşmaktadır. Türkiye’ de çiftlik sermayesinde büyüklük olarak nitelendirildiğinde sırasıyla toprak, bina, bitki ve arazi ıslahı şeklinde sıralanmaktadır.

Sivrihisar ilçesinde bulunan işletmelerin aktif sermaye yapısı incelenmiştir. Çiftlik sermaye içerisinde bulunan bitki sermayesi %2,55’i, bina sermayesi %11,14’ ü, toprak sermayesi %57,77’si , arazi ıslahı %1,85’ ini oluşturmaktadır. İşletme sermayesi içerisinde bulunan alet-makine sermayesi %16,75’i, malzeme ve mühimmat sermayesi %0,90’ ı, hayvan sermayesi %5,57’ si, para sermayesi %3,47’si işletme sermayesini oluşturmaktadır. Aktif sermayesinin içerisinde bulunan çiftlik sermayesinin payı %73,31’i, işletme sermayesinin payı %26,69’u kapsamaktadır (Çizelge 6.7). Han ilçesinde bulunan çiftlik sermayesini oluşturan bitki sermayesi %2,37, bina sermayesi %10,86, toprak sermayesi %57,57, arazi ıslahı %1,90 oranında yer almaktadır. İşletme sermayesi içerisinde bulunan alet makine sermayesi %17,31, malzeme ve mühimmat %0,86, hayvan sermayesi %5,68, para sermayesi %3,45 oranında yer almaktadır. Aktif sermayede çiftlik sermaye %72,70, İşletme sermayesi %27,30 oranında yer almıştır (Çizelge 6.7).

Çizelge 6.7 İncelenen işletmelerde aktif sermaye durumu

Sermaye Grupları		Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
		TL	%	TL	%	TL	%
Çiftlik Sermayesi	Bitki	20.207	2,55	12.589	2,37	16.877	2,47
	Bina	88.219	11,14	77.263	10,86	77.263	11,00
	Toprak	457.641	57,77	409.737	57,57	409.737	57,68
	Arazi ıslahı	14.673	1,85	13.489	1,90	13.489	1,87
	Toplam	580.740	73,31	517.366	72,70	549.053	73,02
İşletme Sermayesi	Alet-Makine	132.671	16,75	123.210	17,31	255.881	17,01
	Mal ve Mühimmat	7.166	0,90	6.142	0,86	13.308	0,88
	Hayvan	44.096	5,57	40.419	5,68	84.515	5,62
	Para	27.523	3,47	24.553	3,45	52.076	3,46
	Toplam	211.456	26,69	194.324	27,30	405.780	26,98
Genel Toplam		787.422	100,00	711.690	100,00	751.943	100,00

İncelenen işletmelerin aktif sermayesi içerisinde dağılımı çiftlik sermayesi %73,15, işletme sermayesi %26,85 olarak bulunmuştur (Çizelge 6.7). Bu verilere göre çiftlik sermayesi kapsamı işletme sermayesine göre daha büyük bir paya sahiptir. Üretim faaliyet sürecinde işletmelerin finansal gereksinimleri ortaya çıkmaktadır.

Aktif sermayede önerilen dağılım %25 toprak, %25 bina, %10 malzeme ve mühimmat %10 alet ve makine ve %5 para sermayesi olarak paylara ayrılması gerekmektedir. (Açıl ve Demirci, 1984). Araştırmanın sonucuna göre önerilen dağılımı gerçekleştirmediği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum bazı çalışmalarla karşılaştırıldığında benzerlik taşımakta, çiftlik sermayesi içerisinde en fazla toprak sermayesi, işletme sermayesi içerisinde alet makine sermayesi olmuştur (Güneş, 2004).

6.1.4.1.1 Çiftlik sermayesi

Çiftlik sermayesi; toprak sermayesi, arazi ıslah sermayesi, bitki sermayesi ve bina sermayesinden oluşmaktadır. Çiftlik sermayesi içerisinde diğerlerine kıyasla en fazla paya sahip olan sermaye grubu, toprak sermayesidir.

6.1.4.1.1.1 Toprak sermayesi

Toprak sermayesi tarla arazisi, meyvelik ve bağdan oluşmaktadır. Sivrihisar ilçesinde tarla arazisi %99,33'ü, sebze %0,47'si, meyvelik %0,14' ü, bağ %0,06'sını oluşturmaktadır. Han ilçesi %99,41' i tarla arazisi, %0,39'u sebze, %0,15'i meyvelik, %0,05'i bağ olarak ayrılmaktadır (Çizelge 6.8).

Çizelge 6.8 İncelenen işletmelerde toprak sermayesi

Toprak Sermayesi	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Tarla Arazisi	454.593	99,33	407.310	99,41	430.952	99,37
Meyvelik	661	0,14	617	0,15	639	0,15
Bağ	254	0,06	215	0,05	234	0,05
Sebze	2.133	0,47	1.595	0,39	1.864	0,43
Toplam	457.641	100,00	409.737	100,00	433.689	100,00

İncelenen işletmelerde toprağın tarla arazisi %99,37, sebze arazisi %0,43, meyvelik arazi %0,15, bağ arazisi %0,05 oranında dağılmaktadır (Çizelge 6.8). Toprak sermayesi içerisinde değerlendirildiğinde, meyvelik ve bağ en az bölümü oluşturmaktadır. Bu nedenle tarla arazisi, tarım işletmelerinin gelir kaynağını oluşturmada önemli bir paya sahiptir.

6.1.4.1.2 Arazi ıslahı sermayesi

Arazi ıslahı sermayesi; dinamo, su motoru, trafo, su kuyusu ve sulama borusu gibi birçok yapıdan oluşmaktadır. Sivrihisar ilçesinde arazi ıslahı sermayesi içinde dinamo %38,74, su motoru %6,23, trafo %33,67, su kuyusu %2,95, su borusu %18,41 oranında yer almıştır. Han ilçesinde dinamo %21,97, su motoru %8,48, trafo %46,89, su kuyusu %7,12, su borusu %15,54 oranında gerçekleşmiştir (Çizelge 6.9).

Çizelge 6.9 İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi

Arazi Islahı	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Dinamo	5.684	38,74	2.964	21,97	4.324	30,71
Su motoru	914	6,23	1.144	8,48	1.029	7,31
Trafo	4.940	33,67	6.325	46,89	5.633	40,00
Su kuyusu	433	2,95	960	7,12	697	4,95
Sulama borusu	2.701	18,41	2.096	15,54	2.399	17,04
Toplam	14.673	100,00	13.489	100,00	14.081	100,00

İşletmeler ortalamasında dinamo %30,71, su motoru %7,31, trafo %40,00, su kuyusu %4,95, su borusu %17,04 orana sahiptir.

6.1.4.1.1.3 Bitki sermayesi

Bitki sermayesi meyve ağaçları sermayesi, sebze sermayesi, bağ sermayesi, tarla demirbaşı sermayesinden oluşmaktadır.

İncelenen işletmelerde Sivrihisar ilçesinde tarla demirbaşı sermayesi %45,99, sebze sermayesi %23,63, meyve ağaçları sermayesi %18,23, bağ sermayesi %12,15'tir. Han ilçesinde tarla demirbaşı %36,39, sebze sermayesi %25,41, meyve ağaçları sermayesi %21,80, bağ sermayesi %16,40' tır (Çizelge 6.10).

Çizelge 6.10 İncelenen işletmelerde bitki sermayesi

Bitki Sermayesi	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Meyve ağaçları sermayesi	3.684	18,23	3.679	21,80	3.682	19,85
Sebze sermayesi	4.774	23,63	4.288	25,41	4.531	24,44
Bağ sermayesi	2.456	12,15	2.768	16,40	2.612	14,09
Tarla demirbaşı sermayesi	9.293	45,99	6.142	36,39	7.718	41,62
Toplam	20.207	100,00	16.877	100,00	18.542	100,00

İşletmelerin ortalamasında tarla demirbaşı sermayesi %41,62, sebze sermayesi %24,44, meyve ağaçları sermayesi %19,85, bağ sermayesi %14,09 oranında yer almıştır (Çizelge 6.10). Araştırmanın sonucu incelendiğinde bitki sermayesi içerisinde en fazla tarla demirbaşı sermayesi bulunmaktadır. Bu durum anket dönemi ile açıklanabilir, bu süreçte tarlada hasat edilmemiş ve masraf yapılan demirbaşı değerinin fazlalığı etkili olmuştur.

6.1.4.1.1.4 Bina sermayesi

Bina sermayesi konut, ahır, depo, garaj ve kümesten oluşmaktadır ve ilçeler ortalamasında çiftlik sermayesi içerisinde %11,07 oranında yer almaktadır.

Sivrihisar ilçesinde konut %71,70, depo %12,78, ahır %10,86, garaj %3,69, kümes %0,97; Han ilçesinde konut %72,19, depo %13,46, ahır %9,66, garaj %3,52 ve kümes %1,17 oranındadır (Çizelge 6.11).

Çizelge 6.11 İncelenen işletmelerde bina sermayesi

Binalar	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Konut	63.250	71,70	55.780	72,19	59.515	71,93
Ahır	9.584	10,86	7.463	9,66	8.523	10,30
Depo	11.276	12,78	10.397	13,46	10.836	13,10
Garaj	3.255	3,69	2.722	3,52	2.988	3,61
Kümes	855	0,97	901	1,17	878	1,06
Toplam	88.219	100,00	77.263	100,00	82.741	100,00

İşletmeler ortalamasında konut %71,93, depo %13,10, ahır %10,30, garaj %3,61, kümes %1,06 oranında yer almıştır (Çizelge 6.11).

6.1.4.1.2 İşletme sermayesi

İşletme sermayesi; alet ve makine sermayesi, hayvan sermayesi, malzeme ve mühimmat sermayesi ve para sermayesinden oluşmaktadır. Aktif sermayesinde işletme sermayesi daha düşük orandadır. Bu durum da çiftlik sermayesinin verimli kullanılmasını engellemektedir.

6.1.4.1.2.1 Alet ve makine sermayesi

Alet ve makine sermayesi tarımsal üretimde en önemli girdilerinden biridir. Teknolojik gelişmelerin artmasıyla alet ve makine sermayesinin, işletme sermayesinin içerisindeki payı artmaktadır. Alet ve makine sermayesi modern üretim teknolojilerin gelişmesiyle tarımsal üretimde ortaya çıkan maliyetleri azaltmaya ve mevcut üretimi daha hızlı bir şekilde yapma gibi birçok fayda sağlamaktadır. Alet ve makine sermayesi; traktör, römork, pulluk, mibzer, tırmık ve pülverizatör gibi araçlardan meydana gelmektedir (Çizelge 6.12).

Çizelge 6.12 İncelenen işletmelerde alet ve makine sermayesi

Alet ve Makineler	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Traktör	88.053	66,37	80.369	65,23	84.211	65,82
Römork	13.983	10,54	13.824	11,22	13.903	10,87
Pulluk	8.159	6,15	6.284	5,1	7.221	5,64
Mibzer	8.265	6,23	8.107	6,58	8.186	6,40
Tırmık	2.786	2,1	1.737	1,41	2.261	1,77
Pülverizatör	3.807	2,87	3.043	2,47	3.425	2,68
Diğer*	7.615	5,74	9.844	7,99	8.729	6,82
Toplam	132.671	100,00	123.210	100,00	127.940	100,00

*Ekim makinesi, merdane

İncelenen işletmelerin verilerine bakıldığında alet ve makine sermayesinin %65,82 si traktör, %10,87' si römork, %6,40' ı mibzerden oluşmaktadır (Çizelge 6.12). Alet ve makine sermayesinde en büyük pay traktöre aittir. İşletmelerin en az bir traktöre sahip olma isteği yanında bu taşınmazın değerindeki fazlalık nedeniyle bu oranın fazlalığına neden olmaktadır.

6.1.4.1.2.2 Hayvan sermayesi

Hayvan sermayesi, aktif sermayenin işletme sermayesi içerisinde bulunmaktadır ve canlı demirbaş olarak adlandırılmaktadır. Hayvan sermayesi; büyükbaş, küçükbaş ve

kümes gruplarından oluşmaktadır. İşletmelerin ortalaması incelendiğinde büyükbaş %74,86, küçükbaş %25,06, kümes %0,08 oranına sahiptir (Çizelge 6.13).

Çizelge 6.13 İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi

Hayvan Grupları	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Büyükbaş hayvan	33.601	77,42	29.664	73,39	31.632	74,86
Küçükbaş hayvan	10.455	24,25	10.727	26,54	10.591	25,06
Kümes hayvanı	40	0,09	28	0,07	34	0,08
Toplam	44.096	100,00	40.419	100,00	42.257	100,00

İşletmelerin hayvan varlığına ilişkin değerlendirme yapıldığında büyükbaş hayvancılık en büyük paya sahiptir. Hayvancılık birçok üretime katkı sağlamaktadır. İlçelerde bazıları tavuk eti, bal üretimi, yapağı, kırmızı et gibi çeşitli üretimleri gerçekleştirmektedir.

6.1.4.1.2.3 Malzeme ve mühimmat sermayesi

Malzeme ve mühimmat sermayesi; yem, gübre, akaryakıt, tohum gibi araçları kapsamaktadır. İşletme sermayesi içerisinde değerlendirildiğinde %0,88 oranında en düşük paya sahiptir.

İncelenen işletmelere bakıldığında malzeme ve mühimmat sermayesinin Sivrihisar ilçesinde %54,24'ü satılacak ürün, %11,27'si yem, %10,95'i gübre, %10,01' i tohumdan oluşmaktadır. Han ilçesi işletmelerinde ise dağılım incelendiğinde toplam içinde %52,48 satılacak ürün, %11,47 yem, %11,00 gübre ve %10,12 tohum olarak bulunmuştur (Çizelge 6.14).

Çizelge 6.14 İncelenen işletmelerde malzeme ve mühimmat sermayesi

Malzeme ve Mühimmatlar	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Yem	808	11,27	718	11,69	763	11,47
Gübre	785	10,95	679	11,05	732	11,00
Akaryakıt	450	6,28	380	6,18	415	6,24
Tohum	717	10,01	630	10,25	673	10,12
İlaç	161	2,25	124	2,02	142	2,14
Gıda	279	3,9	262	4,27	270	4,07
Satılacak ürün	3.887	54,24	3.223	52,48	3.555	53,43
Diğer*	79	1,1	127	2,02	103	1,55
Toplam	7.166	100,00	6.142	100,00	6.654	100,00

*Isıtma, temizlik

İncelenen işletmelerin malzeme ve mühimmat sermayesi dağılımı sırasıyla, satılacak ürün %53,43' ü, yem %11,47' si, gübre %11'ini oluşturmaktadır (Çizelge 6.14).

6.1.4.1.2.4 Para sermayesi

Para sermayesi aktif sermaye içerisinde %3,46 oranında bulunmaktadır. Tarım işletmelerinde para sermayesinin düşük olması finansmanlara yaklaşımlarını da göstermektedir. Tarım işletmelerinde para sermayesi; banka mevcudu, alacaklar ve kasa mevcudunun toplanması ile bulunmaktadır.

İncelenen tarım işletmelerinde para sermayesi incelendiğinde Sivrihisar ilçesi 27.523 TL, Han ilçesinde ise 24.533 TL'dir. İşletmelerin ortalamasına bakıldığında ise 26.063 TL olarak hesaplanmaktadır (Çizelge 6.15). Para sermayesi içerisinde en büyük pay kasa mevcududur.

Çizelge 6.15 İncelenen işletmelerde para sermayesi

Para Sermayesi	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Banka Mevcudu	4.197	15,22	5.023	20,46	4.610	17,84
Alacaklar	1.453	5,27	1.999	8,14	1.726	6,71
Kasa Mevcudu	21.924	79,51	17.531	71,4	19.728	75,46
Toplam	27.523	100,00	24.553	100,00	26.063	100,00

6.1.5 Pasif sermaye

Pasif sermaye, yabancı sermaye ve öz sermayeden oluşmaktadır.

6.1.5.1 Yabancı sermaye

İncelenen işletmelerin yabancı sermaye yapısına bakıldığında Sivrihisar ilçesinde 128,364 TL, Han ilçesinde 109,076 TL' dir. İşletmelerin ortalaması incelendiğinde borçlar %20.45' ini, kiralanın arazi değeri %79,55' ini kapsamaktadır (Çizelge 6.16).

Çizelge 6.16 İncelenen işletmelerde yabancı sermaye

Yabancı Sermaye	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Borçlar	26.817	20,89	21.731	19,92	24.274	20,45
Kiralanın arazi değeri	101.547	79,11	87.345	80,08	94.446	79,55
Yabancı sermaye	128.364	100,00	109.076	100,00	118.720	100,00

6.1.5.2 Öz sermaye

Öz sermaye pasif sermayenin içerisinde bulunmaktadır. Öz sermayenin hesaplanabilmesi için aktif sermayeden yabancı sermayenin çıkarılması gerekmektedir.

İncelenen işletmelerin verilerine bakıldığında Sivrihisar ilçesinin öz sermayesi 690.649 TL'dir, Han ilçesinin öz sermayesi ise 624.345 TL'dir. İşletmelerin ortalamasında 657.497 TL olarak gerçekleşmektedir (Çizelge 6.17).

Çizelge 6.17 İncelenen işletmelerde öz sermaye

Sermaye Grupları	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Aktif Sermaye	792.196	100,00	711.690	100,00	751.943	100,00
Yabancı Sermaye	101.547	12,82	87.345	12,27	94.446	12,56
Öz Sermaye	690.649	87,18	624.345	87,73	657.497	87,44

6.1.6 İncelenen işletmelerin yıllık faaliyet sonuçları

6.1.6.1 Gayrisafi üretim değeri

6.1.6.1.1 Bitkisel üretim değeri

Bitkisel üretim değeri, tarımsal üretimde önemli bir paya sahiptir. Bu nedenle hayvancılığa göre daha yaygın olarak tarım faaliyeti gerçekleştirilmektedir. İncelenen işletmelere bakıldığında tahıl üretimi en büyük grubu oluşturmaktadır. Bitkisel üretim değeri verileri incelendiğinde buğday üretimi %32,12, arpa üretimi %26,44, şekerpancarı ise %21,52 oranında yer almıştır (Çizelge 6.18).

Çizelge 6.18 İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri

Bitkisel Ürünler	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Buğday	25.427	24,86	24.985	48,52	23.706	32,12
Arpa	21.367	20,89	21.659	38,97	19.512	26,44
Çavdar	624	0,61	-	-	312	0,42
Yulaf	874	0,85	545	0,76	609	0,83
Mısır	785	0,77	-	-	392	0,53
Fiğ	748	0,73	447	0,99	597	0,81
Yonca	1.352	1,32	1.074	1,93	1.113	1,51
Ayçiçeği	587	0,57	-	-	293	0,40
Haşhaş	425	0,42	-	-	212	0,29
Domates	2.487	2,43	1.210	0,00	1.243	1,68
Soğan	14.542	14,22	9.547	7,83	9.044	12,25
Üzüm	451	0,44	328	0,72	389	0,53
Nohut	527	0,52	427	0,28	327	0,44
Fasulye	343	0,34	-	-	171	0,23
Şekerpancarı	31.758	31,04	-	-	15.879	21,52
Toplam	102.297	100,00	60.222	100,00	73.804	100,00

6.1.6.1.2 Hayvansal üretim değeri

İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri bulgularına ulaşılmıştır. Sivrihisar ilçesi işletmelerinde hayvansal üretim değerine bakıldığında süt %73,97, PDKA %25,90, yapağı %0,13 olarak bulunmuştur. Han ilçesi işletmelerinde süt %77,32, PDKA %22,68 oranında üretilmektedir. İşletmeler ortalamasında süt %75,30, PDKA %24,62, yapağı %0,08 bulgusuna ulaşılmıştır (Çizelge 6.19).

Çizelge 6.19 İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri

Hayvansal ürünler	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Süt	42.501	73,97	29.248	77,32	35.874	75,30
PDKA	14.879	25,90	8.578	22,68	11.728	24,62
Yapağı	74	0,13	-	-	37	0,08
Toplam	57.454	100,00	37.826	100,00	47.640	100,00

6.1.7 Gayrisafi hasıla

Türkiye’ de bitkisel üretim ve hayvansal üretim tarımın en önemli parçalarından biridir. Bitkisel üretim ve hayvansal üretim dağılımlarına bakıldığında bitkisel üretim %70 ve hayvansal üretim %30 dolaylarında görülmektedir. Bu durum bitkisel üretim değerinin hayvansal üretim değerine kıyasla yüksek olması karşılaşılabılır bir durumdur. Gayrisafi hasıla, bitkisel üretim değeri ve hayvansal üretim değerlerinin toplamından oluşmaktadır.

Çizelge 6.20 İncelenen işletmelerde gayrisafi hasıla

	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Bitkisel Üretim Değeri	102.297	64,04	60.222	61,42	81.260	63,04
Hayvansal Üretim Değeri	57.454	35,96	37.826	38,58	47.640	36,96
Toplam (Gayrisafi Hasıla)	159.751	100,00	98.048	100,00	128.900	100,00

İncelenen işletmelere bakıldığında Sivrihisar ilçesi gayrisafi hasılası 159.751 TL’dir. Han ilçesi verilerine bakıldığında ise 98.048 TL olarak bulunmaktadır. İşletmelerin ortalaması ise 128.900 TL’dir (Çizelge 6.20). Sivrihisar ilçesi, gayrisafi hasıla olarak daha fazla üretim değerine sahiptir.

6.1.8 İşletme masrafları

İşletmeler üretimlerini gerçekleştirirken masrafları da karşılamak zorundadır. İşletme masrafları değişen masraflar ve sabit masraflar olarak ikiye ayrılmaktadır.

6.1.8.1 Değişen masraflar

Değişen masraflar bitkisel üretimde değişen masraflar ve hayvansal üretimde değişen masraflar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bitkisel üretimde değişen masraflar tohum, gübre, su ücreti, ürün sigortası gibi çeşitli masraflardan meydana gelmektedir. Hayvansal üretimde değişen masraflara örnek olarak yem, ilaç ve veteriner gibi masraflar verilebilir.

Çizelge 6.21 İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde değişen masraflar

	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
İşçi	6.045	10,57	4.514	9,32	5.279	9,99
Tohum-fide-fidan	4.250	7,43	3.900	8,05	4.075	7,71
Gübre	11.450	20,01	9.214	19,02	10.332	19,56
Zirai ilaç	2.487	4,35	2.145	4,43	2.316	4,38
Su	8.745	15,28	6.547	13,52	7.646	14,47
Alet-Makine Kirası	678	1,18	547	1,13	612	1,16
Sigorta	265	0,46	236	0,49	250	0,47
Pazarlama Masrafı	2.658	4,65	2.419	4,99	2.538	4,81
Yaptırılan işler*	2.452	4,29	2.141	4,42	2.296	4,35
Arazi Kirası	3.784	6,61	3.213	6,63	3.498	6,62
Vergi, Sigorta ve Harç	1.200	2,10	1.127	2,33	1.163	2,20
Yakıt	10.473	18,30	9.873	20,39	10.173	19,26
Diğer**	405	0,71	414	0,85	409	0,78
Toplam	57.216	100,00	48.432	100,00	52.824	100,00

*Yaptırılan işler arasında taşıma, alet-makine kullanımı

**Ürün taşıma masrafı, ürün satış masrafı

İncelenen işletmelerde bitkisel üretimde değişen masraflara bakıldığında sırasıyla gübre %20.01, yakıt %18.30, su %15.28' den oluşmaktadır. Han ilçesinde sırasıyla yakıt %20,39, gübre %19,02, su %13,52 olarak dağılmıştır. İşletmelerin ortalaması incelendiğinde gübre %19,56, yakıt %19,26, su %14,47 oranında bulunmuştur (Çizelge 6.21).

İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde değişen masraflara bakıldığında Sivrihisar ilçesinde yem %72,99, işçi ve çoban ücretleri %13,86; Han ilçesinde sırasıyla yem %70,18, işçi ve çoban ücretleri %15,92 oranında dağılmıştır. İşletmelerin ortalaması incelendiğinde yem %71,71, işçi ve çoban ücretleri %14,80 oranında bulunmuştur (Çizelge 6.22).

Çizelge 6.22 İncelenen işletmelerde hayvansal üretimde değişen masraflar

	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Yem	15.532	72,99	12.520	70,18	14.026	71,71
İlaç	417	1,96	398	2,23	408	2,08
Veteriner	524	2,46	417	2,34	471	2,41
Suni Tohumlama ve Aşım	276	1,30	278	1,56	473	2,42
Hayvan Sigortası	297	1,40	301	1,69	299	1,53
Pazarlama Masrafı	168	0,79	154	0,86	161	0,82
İşçi-Çoban Ücretleri	2.950	13,86	2.840	15,92	2.895	14,80
Aydınlatma, Isıtma	390	1,83	324	1,82	357	1,83
Diğer*	725	3,41	608	3,41	667	3,41
Toplam	21.279	100,00	17.840	100,00	19.560	100,00

*Vergi, taşıma, ilaç

Değişen masrafların toplamı incelendiğinde Sivrihisar ilçesinde bitkisel üretimde değişen masraflar %72,89, hayvansal üretimde değişen masraflar %27,11 oranında gerçekleşmektedir. Han ilçesinde değişen bitkisel masraflar %73,08, hayvansal

masraflar ise %26,92 oranındadır (Çizelge 6.23). Bu çalışmadan çıkan sonuca bakıldığında, değişen masraflarda bitkisel üretimin daha fazla paya sahip olduğu görülmektedir.

Çizelge 6.23 İncelenen işletmelerde toplam değişen masraflar

	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Bitkisel Üretimde Değişen Masraflar	57.216	72,89	48.432	73,08	52.824	72,98
Hayvansal Üretimde Değişen Masraflar	21.279	27,11	17.840	26,92	19.560	27,02
Toplam	78.495	100,00	66.272	100,00	72.384	100,00

6.1.8.2 Sabit masraflar

Tarımsal üretimde, üretime bağlı olmayan masraf grubuna sabit masraflar denilmektedir (Erkuş ve Demirci, 1996). Tarımsal işletmelerin üretimden bağımsız olarak katlanmak zorunda olduğu masraflardır. Sabit masraflar bina amortismanı, alet makine amortismanı, daimi işgücü ve aile işgücü ücret karşılığında oluşmaktadır.

Çizelge 6.24 İncelenen işletmelerde sabit masraflar

	Sivrihisar		Han		İşletme Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Bina amortismanı	5.215	13,06	4.125	13,30	4.670	13,17
Alet makine amortismanı	8.147	20,40	6.247	20,14	7.197	20,29
Daimi işgücü	2.415	6,05	1.898	6,12	2.156	6,08
Aile işgücü ücret karşılığı	24.154	60,49	18.743	60,44	21.448	60,47
Toplam	39.931	100,00	31.013	100,00	35.472	100,00

Araştırma alanında sabit masraflar incelendiğine bina amortismanı %13,17, alet makine amortismanı %20,29, daimi işgücü %6,08, aile işgücü ücret karşılığı %60,47’ den meydana gelmektedir (Çizelge 6.24). İncelenen işletmelerin sabit masraflarında aile işgücü ücret karşılığı en büyük paya sahip olduğu görülmektedir.

6.1.8.3 Toplam işletme masrafı

Toplam işletme masrafları, değişen masraflar ve sabit masrafların toplamıyla bulunmaktadır. İşletmelerin sabit olarak katlanmak zorunda olduğu masraflar %40,17 oranındadır. Toplam değişen masraflar ise toplam masrafların %59,83’ünü oluşturmaktadır (Çizelge 6.25)

Çizelge 6.25 İncelenen işletmelerde toplam işletme masrafı

	Sivrihisar		Han		İşletme Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Toplam Değişen Masraflar	57.216	58,90	48.432	60,96	52.824	59,83
Toplam Sabit Masraflar	39.931	41,10	31.013	39,04	35.472	40,17
Toplam İşletme Masrafları	97.147	100,00	79.445	100,00	88.296	100,00

6.1.9 Brüt kâr

Brüt kâr, gayrisafi üretim değerinden değişen masrafların çıkarılması ile hesaplanmaktadır. Brüt kâr aynı zamanda işletmenin başarılı yönetimi gerçekleştirip gerçekleştirmediğini de göstermektedir.

İncelenen işletmelerde brüt kâr Sivrihisar ilçesinde 102.535 TL, Han ilçesinde 49.616 TL olarak gerçekleşmektedir. İşletmelerin ortalamasında brüt kâr 76.075 TL olarak görülmektedir (Çizelge 6.26).

Çizelge 6.26 İncelenen işletmelerde brüt kâr

	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Gayrisafi Üretim Değeri	159.751	100,00	98.048	100,00	128.899	100,00
Değişen Masraflar	57.216	35,80	48.432	49,40	52.824	40,98
Brüt Kâr	102.535	64,20	49.616	50,60	76.075	59,02

İncelenen işletmelere bakıldığında Sivrihisar ilçesi oransal olarak daha başarılı şekilde yönetilmektedir.

6.1.10 Saf hasıla

İncelenen işletmelerde saf hasılayı hesaplamak için işletmelerin gayrisafi hasılasından, toplam işletme masraflarının çıkarılması gerekmektedir. İşletmelerin gayrisafi hasılaya bakıldığında Sivrihisar ilçesinde saf hasıla 62.604 TL, Han ilçesinde ise 18.594 TL'dir. İşletmeler ortalamasında saf hasıla 40.599 TL'dir (Çizelge 6.27).

Çizelge 6.27 İncelenen işletmelerde saf hasıla

	Sivrihisar		Han		İşletme Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Gayrisafi Hasıla	159.751	100,00	98.048	100,00	128.900	100,00
Toplam İşletme Masrafları	97.147	60,81	79.454	81,04	88.301	68,50
Saf Hasıla	62.604	39,19	18.594	18,96	40.599	31,50

6.1.11 Tarımsal gelir

Tarımsal gelir, işletmelerin saf hasıla ile aile işgücü ücret karşılığının toplanması ve borç faizleri ile kira ortakçılık paylarının çıkarılmasıyla bulunmaktadır. İncelenen

tarımsal işletmelerde tarımsal gelir hesaplanmıştır. Tarımsal gelir Sivrihisar ilçesinde 77.762 TL, Han ilçesinde 34.521 TL olarak ortaya çıkmaktadır (Çizelge 6.28).

Çizelge 6.28 İncelenen işletmelerde tarımsal gelir

	Sivrihisar	Han	İşletmeler Ortalaması
	TL	TL	TL
Saf Hasıla	62.604	18.594	40.599
Borç Faizleri	1.745	859	1.302
Kira Ortakçılık Payları	7.251	1.957	4.604
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	24.154	18.743	21.449
Tarımsal Gelir	77.762	34.521	56.142

6.1.12 Toplam aile geliri

Toplam aile geliri, tarımsal gelir ve tarım dışı gelirin toplanması ile bulunmaktadır. Toplam aile geliri ise işletme masraflarını karşılama, üretimin devamlılığını sağlama gibi konularda elde ettiği gelirdir.

Çizelge 6.29 İncelenen işletmelerde toplam aile geliri

	Sivrihisar		Han		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%
Tarımsal gelir	77.762	94,12	34.521	90,93	56.142	93,12
Tarım dışı gelir	4.855	5,88	3.445	9,07	4.150	6,88
Toplam aile geliri	82.617	100,00	37.966	100,00	60.292	100,00

İncelenen işletmelerde toplam aile geliri Sivrihisar 82.617 TL, Han ilçesinde 37.966 TL olarak gerçekleşmektedir. İşletmelerin ortalaması 60.292 TL'dir (Çizelge 6.29). Sonuç incelendiğinde Sivrihisar ilçesinin toplam aile geliri daha yüksek olduğu görülmektedir.

6.1.13 Mali rantabilite, ekonomik rantabilite ve rantabilite faktörü

Eskişehir ilinde araştırma yapılan işletmelerde mali rantabilite, ekonomik rantabilite ve rantabilite faktörleri incelenmiştir. Ekonomik rantabilite hesaplanabilmesi için saf hasılanın aktif sermayeye oranlanması gerekmektedir. Sivrihisar ilçesinin ekonomik rantabilitesine bakıldığında %7,90 olarak bulunmuştur. Han ilçesinin ekonomik rantabilitesi %2,61 olarak hesaplanmıştır (Çizelge 6.30).

Çizelge 6.30 İncelenen işletmelerde rantabilite oranları (%)

	Sivrihisar	Han	İşletmeler Ortalaması
Ekonomik Rantabilite	7,90	2,61	5,40
Mali Rantabilite	7,76	2,84	6,17
Rantabilite Faktörü	39,19	18,96	31,50

Mali rantabilite ise saf hasıladan borç faizleri ile kiracılık ve ortakçılık çıkarılarak bulunan sayının öz sermayeye oranlanması ile sonuca ulaşılmaktadır. Sivrihisar ilçesinin mali rantabilitesi hesaplandığında %7,76 olarak bulunmaktadır. Han ilçesinin mali rantabilitesi ise %2,84 oranında hesaplanmaktadır (Çizelge 6.30).

Rantabilite faktörünün hesaplanması ise saf hasılanın gayrisafi hasılaya oranlanması ile ortaya çıkmaktadır. Sivrihisar ilçesinin rantabilite faktörü %39,19 olarak hesaplanmıştır. Han ilçesinin rantabilite faktörü ise %18,96 olarak bulunmuştur (Çizelge 6.30).

6.1.14 Sermaye devir oranı

Sermaye devir oranı, gayrisafi üretim değerinin, aktif sermayeye bölünmesi ile elde edilir. Oranların büyümesi ile aktif sermayenin devir hızı artmaktadır (Bülbül, 2006).

Çizelge 6.31 İncelenen işletmelerde sermaye devir oranı (%)

	Sivrihisar	Han	İşletmeler Ortalaması
Sermaye Devir Oranı	20,17	13,78	17,14

Sivrihisar ilçesinde sermaye devir oranı %20,17, Han ilçesinde %13,78 oranında gerçekleşmektedir. İşletmeler ortalamasında oran %17,14 olarak hesaplanmaktadır (Çizelge 6.31). Sivrihisar ilçesinin sermaye devir oranı, Han ilçesine göre yüksektir.

6.1.15 Likidite analizinde kullanılan oranlar

6.1.15.1 Cari oran

Cari oran dönen varlıkların (malzeme ve mühimmat sermayesi ve para sermayesi) kısa vadeli borçlara bölünmesi ile bulunmaktadır. İşletmelerin borç ödemelerini dönen varlıklara bölünmesi sonucu, borç ödemenin mümkün olup olmadığını ölçmektedir. Cari oranın birden küçük olan işletmelerde dönen sermayenin kısa dönemli borçları karşılayamadığı anlamına gelmektedir. Han ilçesine bakıldığında birden düşük olduğu görülmektedir. Sivrihisar ilçesinde cari oran birden büyük olmasıyla kısa dönemli borçları ödemenin mümkün olduğu söylenebilir.

Çizelge 6.32 İncelenen işletmelerde cari oran (%)

	Sivrihisar	Han	İşletmeler Ortalaması
Cari Oran	1,05	0,97	1,01

İşletmelerin ortalamasına bakıldığında cari oran birden biraz büyük olduğu görülmektedir (Çizelge 6.32). Bu duruma göre kısa dönemli borçları ödemedi döner sermayenin çok az yeterli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

6.2 Tarım İşletmelerinde Finansal Okuryazarlık Durumu

Tarımsal işletmelerde finansal okuryazarlık araştırması kredi kullanımı ve finansal piyasalarla ilişki, talep edilen finansal ürünler ve kullanımı, finansal yönetimde mevcut yapısal sorunlar, finansal bilgi düzeyi, finansal okuryazarlıkta farkındalık düzeyi şeklinde beş ayrı grupta incelenmiştir.

6.2.1 Kredi kullanımı ve finansal piyasalarla ilişki

İşletmeler üretim yapabilmeleri ve amaçlarını gerçekleştirmede krediye ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle kredi talebi ile tarımsal finansman artırmanın en önemli yoludur. Tarım işletmelerinin kredi kullanımında birçok neden bulunmaktadır. Tarım işletmeleri kredi taleplerinde eksik sermaye, mevcut işletmelere yeni araç gereçler alma, tarıma uygun teknolojilere ulaşmayı sağlama gibi nedenler olmaktadır.

6.2.1.1 Tarım işletmelerinin kredi almadaki amaçların incelenmesi

İşletmelerin kredi alma amaçları tarımsal işletmeyi geliştirme, mevcut teknolojilere erişme, pazarlama faaliyetlerini geliştirme yönüyle önemli bir gerekliliktir. İncelenen işletmelerde kredi almadaki amaçlar bakımından incelendiğinde Sivrihisar ilçesinde girdilerin satın alınması %64,06, tarımsal üretim araçlarını satın alması %17,19 oranında yer almaktadır. Han ilçesinde ise bu oranlar girdilerin satın alınmasında %57,89, sulama faaliyetlerin geliştirmesinde %15,79 olarak belirlenmiştir (Çizelge 6.33).

Çizelge 6.33 İncelenen işletmelerde kredi almadaki amaçlar

Temel Amaçlar	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Tarımsal üretim araçlarını satın almak	11	17,19	2	10,53	13	15,66
Tarımsal yapı tesislerini büyütmek	2	3,13	-	-	2	2,41
Sulama faaliyetlerini geliştirmek	5	7,81	3	15,79	8	9,64
Tarımsal pazarlama faaliyetlerini geliştirmek	1	1,56	-	-	1	1,20
Girdilerin satın alınması	41	64,06	11	57,89	52	62,65
Diğer*	3	4,69	3	15,79	6	7,23
Bilmiyorum	1	1,56	-	-	1	1,20
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

*Arazi satın almak, hayvan alımı

İşletmelerin ortalaması incelendiğinde kredi almadaki en büyük pay girdilerin satın alınmasında olduğu bulunmuştur. Tarım işletmeleri tarımsal faaliyetleri gerçekleştirirken büyük oranda girdi alımında kredi almanın önemli olduğu yönde aynı düşünceye sahiptir.

6.2.1.2 Tarımsal işletmelerin kredi alırken karşılaşılan sorunlar

İncelenen işletmelerde kredi alırken karşılaşılan sorunlar arasında işletmelerin geri ödeme gücü çekme konusunda sorunlarının önde olduğu görülmüştür. Tarımsal işletmelerin %63,86'sı geri ödeme çekme ihtimali, %30,12' si yetersiz gelire sahip olduğu yönde ifadede bulunmuşlardır (Çizelge 6.34). Bu durumda işletmeler kredi aldıktan sonra geri ödeme riskinin yüksek olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla işletmeler finansman edinmede geri ödemede sorun yaşayacaklarını öngörmektedirler.

Çizelge 6.34 İncelenen işletmelerde kredi alırken karşılaşılan sorunların dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yetersiz gelire sahip olmak	21	32,81	4	21,05	25	30,12
Geri ödeme güçlüğü çekme ihtimali	42	65,63	11	57,89	53	63,86
Borç ödeme istikrarına sahip değilim	1	1,56	1	5,26	2	2,41
Bilmiyorum	-	-	3	15,79	3	3,61
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

6.2.1.3 Tarım işletmelerinin kredi çekerken dikkat ettiği özellikler

Tarımsal işletmelerde, kredi çekerken dikkat edilen özelliklerle ilgili olarak Sivrihisar ilçesindeki işletmelerin %89,1'i, Han ilçesinde ise %73,68'ü cevaplanmışlar, toplam işletmelerde kredi maliyet ve faizlerin düşük olması %85,5 oranında önemli olarak ifade edilmiştir (Çizelge 6.35). Tarımsal işletmelerde, kredi talep edilirken faizlerin ve maliyetlerin düşük olması yönünde dikkat edildiği görülmektedir.

Çizelge 6.35 İncelenen işletmelerde kredi çekerken dikkat edilen özelliklerin dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Kredi maliyet ve faizlerin düşük olması	57	89,06	14	73,68	71	85,54
Bankanın tanınır olması	4	6,25	2	10,53	6	7,23
Personel davranışı	1	1,56	1	5,26	2	2,41
Yakın insanların tercihi	1	1,56	1	5,26	2	2,41
Bilmiyorum	1	1,56	1	5,26	2	2,41
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

Araştırmada işletme büyüklüğüne göre incelendiğinde, işletme büyüklüğü daha az olan işletmeler kredi kullanımında kredi maliyet ve faizlerin düşük olmasına dikkat etmektedir. İşletmeler üretim faaliyetlerini gerçekleştirmek için dış kaynaklardan finansman talebinde bulunmaktadır. Bu nedenle işletmeler kredi maliyet ve faizlerin düşük olmasına daha çok önem vermektedirler.

6.2.1.4 Tarım işletmelerinin kredi geri ödeme gecikmeleri

Araştırma alanında işletmeler toplamında en fazla yılda 2 veya 3 ay gecikmeler yaşandığı bulunmuştur. Yılda 1 ay gecikme olan işletmelerin oranı %28,92, yılda 2 veya 3 ay olanların ki ise %53,01'dir (Çizelge 6.36). İşletmeler ortalamasında yılda 2 veya 3 ay %53,01, yılda yalnızca 1 ay %28,92 oranında yer almıştır. Tarımsal işletmelerde bazı aylarda geri ödemede sorun yaşadıkları görülmekte ve bu durum sonucunda işletmelerin geri ödeyeceği finansmanı zor bulmasına neden olmaktadır.

Çizelge 6.36 İncelenen işletmelerde geri ödemede gecikme sürelerinin dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yılda yalnızca 1 ay	22	34,38	2	10,53	24	28,92
Yılda 2-3 ay	32	50,00	12	63,16	44	53,01
Yılın toplam yarısından fazla	4	6,25	3	15,79	7	8,43
Her ay	3	4,69	2	10,53	5	6,02
Hiçbir zaman	3	4,69	-	-	3	3,61
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

6.2.1.5 Tarım işletmelerinde geri ödemede zorluk yaşandığında alınan önlemler

Tarımsal işletmelere kredilerin geri ödenmesinde zorluk yaşandığında Sivrihisar ilçesi tarım işletmelerinde %46,88, Han ilçesi işletmelerinde ise %36,84 oranında yakın

çevreden borç alınabilmektedir. (Çizelge 6.37). Bu durumda işletmeler borç ödenmediği durumda yakın çevreden borç isteme eğiliminde olduğu görülmektedir. İşletmeler geri ödememe riskine karşılık tasarruf gibi benzer finansal araçları az kullanmaktadır.

Çizelge 6.37 İncelenen işletmelerde kredilerin geri ödemede yaşanan sorunların dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yakın çevreden borç isteme	30	46,88	7	36,84	37	44,58
Tasarruf hesaplarını kullanma	10	15,63	4	21,05	14	16,87
Kredi başvurusunda bulunma	4	6,25	-	-	4	4,82
Harcamalarını azaltma	16	25,00	3	15,79	19	22,89
Mevcut finansal piyasaları gözden geçirme	1	1,56	1	5,26	2	2,41
Hiçbir şey yapmamak	2	3,13	3	15,79	5	6,02
Daha çok çalışma	1	1,56	1	5,26	2	2,41
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

İncelenen işletmelerin ortalamasında yakın çevreden borç almak %44,58, harcamaları azaltmak %22,89, tasarruf hesaplarını kullanma %16,87 oranında gerçekleşmiştir (Çizelge 6.37).

6.2.1.6 Tarımsal işletmelerde tercih edilen vade süreleri

İşletmeler ortalamasında tercih edilen vade süreleri kısa vadeli krediler %61,45, orta vadeli krediler %30,12, uzun vadeli krediler %8,43 oranında tercih edilmektedir. (Çizelge 6.38). Bu durumda işletmeler uzun vadeli kredileri daha az ve kısa vadeli kredileri daha çok tercih etmektedir.

Çizelge 6.38 İncelenen işletmelerde vade sürelerin dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Kısa vadeli krediler	43	67,19	8	42,11	51	61,45
Orta vadeli krediler	17	26,56	8	42,11	25	30,12
Uzun vadeli krediler	4	6,25	3	15,79	7	8,43
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

6.2.1.7 Tarım işletmelerinin kredi kullanma sıklığı

İncelenen işletmelerde tarımsal kredi kullanım sıklığı araştırılmıştır. İşletmelerin ortalamasında kredi kullanım sıklığı yönüyle toplam 2-3 kez kredi çeken işletmeler %34,94 oranda iken, her yıl kredi çeken %30,12 ve ihtiyaç olduğunda kredi çekenler ise %14,46 oranındadır. (Çizelge 6.39). İşletmeler finansman ihtiyacı karşılamak için kredi çekmeye yoğun bir şekilde talep ettikleri gözlemlenmiştir.

Çizelge 6.39 İncelenen işletmelerde kredi kullanma sıklığı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Hiç kredi çekmemem	5	7,81	2	10,53	7	8,43
Yılda birkaç kez kredi çekme	3	4,69	1	5,26	4	4,82
Toplam iki veya üç kez kredi çekme	24	37,50	5	26,32	29	34,94
Her yıl kredi çekme	19	29,69	6	31,58	25	30,12
Yalnızca bir kez kredi çekme	4	6,25	2	10,53	6	7,23
İhtiyaç olduğunda kredi çekme	9	14,06	3	15,79	12	14,46
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

6.2.2 Talep edilen finansal ürünler ve kullanımı

6.2.2.1 Tarımsal işletmelerde kullanılan finansal ürünler

Tarım işletmelerinde, kullanılan finansal ürünler içinde kredi kartı %31,33, banka kartı %22,89, mevduat hesabı %19,28 oranındadır (Çizelge 6.40). İncelenen işletmelerde finansal ürünleri kullanmada kredi kartı, banka kartı ve mevduat hesabı yaygın olarak tercih edilmektedir. İşletmeler finansmana çeşitli finansal ürünler aracılığıyla ulaşmaktadır. Araştırmada temel finansal ürünlerin daha çok tercih edildiği görülmektedir. Bu durumda işletmelerde finansal erişimi ve çeşitli finansal ürünlerin kullanımını artırmak gerekmektedir.

Çizelge 6.40 İncelenen işletmelerde kullanılan finansal ürünlerin dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Banka kartı	16	25,00	3	15,79	19	22,89
Kredi kartı	19	29,69	7	36,84	26	31,33
Mevduat hesabı	12	18,75	4	21,05	16	19,28
Sigorta poliçeleri	2	3,13	-	-	2	2,41
Tüketici kredileri	7	10,94	2	10,53	9	10,84
Döviz	4	6,25	2	10,53	6	7,23
Diğer finansal hizmetler*	3	4,69	1	5,26	4	4,82
Bilmiyorum	1	1,56	-	-	1	1,20
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

*Bireysel emeklilik, sermaye piyasaları

6.2.2.2 Tarım işletmelerinde kullanım amaçlarına göre krediler

Tarımsal işletmelerde kullanım amaçlarına göre kredi türleri incelenmiştir. Buna bağlı olarak kredi türlerinde işletme kredisi ve yatırım kredisi olarak ikiye ayrılmaktadır. İşletme kredisi; tohum, akaryakıt, yem, aşı gibi çeşitli işletme giderlerini kapsamaktadır. Yatırım kredisi ise orta ve uzun vadeli krediler olmak üzere tesisleri büyütmek, arazi edinme gibi çeşitli yatırımları sağlamak için kullanılmaktadır.

İncelenen işletmelerde işletme kredisi %34,94, yatırım kredisi %18,07, tüketici kredisi %18,07 oranında kullanılan kredi türleri olarak yer almaktadır (Çizelge 6.41). Bu durumda işletmelerde işletme sermayesine yönelik kredi kullanımı tercih edilmektedir.

Çizelge 6.41 İncelenen işletmelerde kullanım amaçlarına göre kredilerin dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yatırım Kredisi	13	20,31	2	10,53	15	18,07
İşletme Kredisi	23	35,94	6	31,58	29	34,94
Tüketici Kredisi	12	18,75	3	15,79	15	18,07
Araç Kredisi	8	12,50	2	10,53	10	12,05
Ev Kredisi	5	7,81	2	10,53	7	8,43
Esnaf Kredisi	0	0,00	1	5,26	1	1,20
Bilmiyorum	3	4,69	3	15,79	6	7,23
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

6.2.2.3 Tarım işletmelerinin işletme kredilerini kullandığı alanlar

Tarım işletmelerinin işletme kredilerini kullandığı yerler, Sivrihisar ilçesi tarım işletmelerinde yem %35,94, gübre %31,25, tohum %28,13; Han ilçesi işletmelerinde yem %36,84, tohum %31,58, gübre %21,05 oranında gerçekleşmektedir (Çizelge 6.42).

Çizelge 6.42 İncelenen işletmelerde işletme kredilerin kullanıldığı yerlerin dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yem	23	35,94	7	36,84	30	36,14
Gübre	20	31,25	4	21,05	24	28,92
Tohum	18	28,13	6	31,58	24	28,92
Zirai ilaçlar	3	4,69	1	5,26	4	4,82
İşçilik	0	0,00	1	5,26	1	1,20
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

İşletmelerin ortalamasında en fazla işletme kredisi olarak kullanılan yem %36,14 oranında olduğu görülmektedir. Bu durumda işletmelerde işletme kredisinde yem, gübre ve tohum gibi üretim girdilerine yönelik kullanılmaktadır.

6.2.2.4 Tarım işletmelerinin yatırım kredilerini kullandığı alanlar

Tarımsal işletmelerde yatırım kredilerinin kullanıldığı yerler Sivrihisar ilçe tarım işletmelerinde %30,56, Han ilçesi tarım işletmelerinde ise %45,45 oranında tarımsal alet makine alımı olarak belirlenmiştir. (Çizelge 6.43). Yatırım kredilerine bağlı olarak işletme kurmak, işletmeyi modernize etme gibi orta ve uzun vadeli kredileri kapsamaktadır ve bu durumda işletmeler daha az yatırım kredisi kullandığı görülmektedir.

Çizelge 6.43 İncelenen işletmelerde yatırım kredi kullanım yerleri dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Tarımsal işletmeleri kurmak	4	11,11	2	18,18	6	12,77
İşletmeyi modernize etmek	3	8,33	1	9,09	4	8,51
Tarım alet-makine satın almak	11	30,56	5	45,45	16	34,04
Sulama-tesis yatırımlarında bulunmak	2	5,56	2	18,18	4	8,51
Arazi satın almak	2	5,56	1	9,09	3	6,38
Toplam	36	100,00	11	100,00	47	100,00

6.2.3 Finansal yönetimde mevcut yapısal durum ve sorunlar

6.2.3.1 Tarım işletmelerinde harcama ile bütçe denkliğinin incelemesi

Tarımsal işletmelerde kredi temin ederken bütçe analizi, bilanço analizi gibi birçok faktöre dikkat edilmektedir. Bu nedenle işletmelerin finansal kaynaklara ulaşmada

bütçe denklığı önemli bir gerekliliktir. Tarımsal işletmelerde harcamaların bütçe ile denk olduğu konusunda evet yanıtını verenlerin oranı %51,81, hayırların oranı %48,19'dur (Çizelge 6.44). İşletmelerde bütçe denklığında Sivrihisar ilçesi işletmelerinde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 6.44 İncelenen işletmelerde harcama ile bütçe denklığı dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Evet	34	53,13	9	47,37	43	51,81
Hayır	30	46,88	10	52,63	40	48,19
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

İşletme büyüklüklerine göre incelendiğinde, bütçe denklığı işletme büyüklüğü arttıkça daha dengeli olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin gerçekleştirdiği harcamalar ve gelirler arasında dengesizlik olduğunda ödemelerde ve üretim faaliyetlerinde birçok olumsuzluğa yol açmaktadır.

6.2.3.2 Tarım işletmelerinde mali kayıt tutma

İşletmeler gelir ve giderleri takip edebilmeleri için parasal kayıtlar tutmaktadır. İşletmeler yaptıkları harcamaları, borçlanma ve yapacakları ödemeleri finansal kayıt altında tutmaları gerekmekte ve üretim masrafları, saf hasıla, Brüt kâr, toplam aile geliri ve tarımsal gelir gibi faktörleri değerlendirmektedir. İncelenen işletmelerde mali kayıtların tutulması üzerine araştırma yapılmıştır. İşletmelerin mali kayıtların tutulmasına olumsuz yanıt verenler %81,93 oranında iken, evetlerin oranı %18,07'dir (Çizelge 6.45). İşletmelerin bu yönüyle incelendiğinde mali kayıtların tutulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İşletmelerde mali kayıtların yapılmaması durumunda finansmanın doğru yatırımlara yönlendirilmediği görülmektedir. Aynı zamanda işletmede var olan finansman da kayıt dışı kalmaktadır.

Çizelge 6.45 İncelenen işletmelerde mali kayıt tutma

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Evet	12	18,75	3	15,79	15	18,07
Hayır	52	81,25	16	84,21	68	81,93
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

6.2.3.3 Tarımsal işletmelerde mali kayıtların tutulma sıklığı

Tarımsal işletmelerde finansal kayıtların öneminin yanı sıra bunların aktif olarak ne kadar sıklıkta kullanıldığı da önemlidir. İncelenen işletmelerde mali kayıtları tutma sıklığı konusunda Sivrihisar ilçesi işletmeleri ayda bir %58,33, Han ilçesi işletmeleri ayda bir %66,67 oranında ve işletmeler toplamında %60,00 oranında ayda bir olarak tespit edilmiştir (Çizelge 6.46).

Çizelge 6.46 İncelenen işletmelerde mali kayıt tutma sıklığı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Haftada bir	3	25,00	1	33,33	4	26,67
Ayda bir	7	58,33	2	66,67	9	60,00
Yılda bir	2	16,67	-	-	2	13,33
Toplam	12	100,00	3	100,00	15	100,00

6.2.3.4 Tarımsal işletmelerde karşılaşılan en önemli sorunlar

Tarımsal işletmeler birçok yapısal sorunla karşı karşıyadır. Bu sorunların başında maliyet, teknolojiye erişim, kolay finansman bulmama yani finansmana erişim gibi çeşitli faktörler bulunmaktadır.

İncelenen işletmelerde karşılaşılan en önemli sorunlar arasında maliyet yüksekliği %77,11, finansman bulma sorunu ise %10,84 oranında yer almıştır (Çizelge 6.47). Bu durumda incelenen işletmelerde finansmana ulaşmada sorunlar yaşandığı

görülmektedir. Yüksek maliyetler işletmelerde finansmana ulaşmada önemli bir sorun olarak da ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 6.47 İncelenen işletmelerde karşılaşılan sorunların dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yüksek maliyetler	49	76,56	15	78,95	64	77,11
Finansmana erişim	7	10,94	2	10,53	9	10,84
İşgücü bulamama	1	1,56	-	-	1	1,20
Yetersiz teknoloji ve ekipmanlar	3	4,69	-	-	3	3,61
Diğer sorunlar*	4	6,25	2	10,53	6	7,23
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

*Yetersiz sulama, makroekonomik sorunlar

6.2.3.5 Tarımsal işletmelerde maliyet analizi sürecinde dikkat edilen konular

Tarımsal işletmelerde maliyeti oluşturan bir masraf kalemi bulunmaktadır ve yem, işçilik, tohum gibi değişen, arazi kirası, vergi gibi sabit giderlerin sınıflandırılması söz konusudur. Üretim sürecinde tarım işletmelerinin tarımsal gelirinin, tarımsal giderleri karşılaması gerekmektedir. Dolayısıyla işletmeler bitkisel ve hayvansal giderler için ne kadar harcadığını ve buna karşılık ne kadar ürettiğini bilmek istemektedir. Bu masraf kalemleri arasında karşılaşılan sorunların dağılımı Çizelge 6.48’te belirtilmiştir.

Çizelge 6.48 İncelenen işletmelerde maliyet analizinde dikkat edilen sorunların dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Arazi kirası	2	3,13	-	-	2	2,41
İşçilik giderleri	4	6,25	2	10,53	6	7,23
Vergiler	-	-	1	5,26	1	1,20
Tohum	6	9,38	0	0,00	6	7,23
Yem	24	37,50	8	42,11	32	38,55
Yakıt	21	32,81	6	31,58	27	32,53
Gübre	7	10,94	2	10,53	9	10,84
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

İşletmeler ortalamasında maliyet analizinde masraflar içinde karşılaşılan sorunlar arasında yem %38,55, yakıt %32,53, gübre %10,84 oranında yer almaktadır (Çizelge 6.48). Bu durumda işletmeler varlıklarını sürdürebilmek için yem, gübre ve yakıt kullanımı üretim maliyetinde önemli giderler olarak görmektedir. Özellikle son dönemlerde bu giderlerin artan fiyatlarının etkisi nedeniyle bu düşünceler paylaşılmıştır. Üretimin devamlılığını etkileyen bu girdilerin uygun fiyatlarla karşılanması önemlidir.

6.2.4 Finansal bilgi düzeyi

6.2.4.1 Tarımsal işletmelerde paranın zaman değerini anlama

Finansal bilgi düzeyini ölçmek için işletmelere uygulanan sorular arasında paranın zaman değerine yönelik bilgi ölçmeye yönelik sorular vardır. Buna göre Sivrihisar ilçesi işletmeleri ile Han ilçesi işletmeleri arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. İşletmelerde bu konuda alınan cevapta, Sivrihisar ilçesinde paranın zaman değerini %73,44 oranda, Han ilçesinde ise %52,63 oranda doğru olarak değerlendirdikleri belirlenmiştir. İşletmelerin ortalamasında %68,67 oranında paranın zaman değeri anlaşılmaktadır (Çizelge 6.49). Bu durumda işletmeler, paranın zaman karşısında değişim gösterdiğini bilmekte ve enflasyonla ilişkili olarak bunun ölçülmesi veya değerlendirmesini yapmaktadırlar.

Çizelge 6.49 İncelenen işletmelerde paranın zaman değerini doğru anlama sıklığı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Olumlu	47	73,44	10	52,63	57	68,67
Olumsuz	17	26,56	9	47,37	26	31,33
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

6.2.4.2 Tarımsal işletmelerde basit faiz hesaplama

Bir dönemde gün, ay ve yıl olarak belirlenmiş bir anapara üzerinden hesaplanan faiz türüne basit faiz denilmektedir ve incelenen işletmelerde basit faiz hesaplamada Sivrihisar ilçesi işletmelerinde %51,56, Han ilçesi işletmelerinde ise %42,11 oranında doğru cevap alınmıştır. İlçelerin ortalamasında ise basit faizin hesabında doğru yaklaşımda bulunanlar %49,40, yanlış olanlar ise %50,60 oranındadır. Bu durum basit faiz sorusuna yarı yarıya yanlış cevap verildiğini göstermektedir (Çizelge 6.50). Dolayısıyla işletmelerde basit faiz hesaplamada yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Ayrıca işletmeler basit faiz konusunda, kredilerin geri ödenmesinde bankaların kredi alanlara yönelik uyguladıkları bir ek ücret olarak düşünmektedirler.

Çizelge 6.50 İncelenen işletmelerde basit faiz hesaplama becerisi

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Doğru Hesaplayanlar	33	51,56	8	42,11	41	49,40
Yanlış Hesaplayanlar	31	48,44	11	57,89	42	50,60
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

Belli bir dönemde yalnızca anapara üzerinden uygulanan basit faiz işletme büyüklüklerine göre incelendiğinde ise işletme büyüklüğü daha küçük işletmelerde basit faiz hesaplayamadıkları dikkati çekmektedir. Bu durum işletmelerin artan büyüklükle profesyonel anlayışa sahip olabileceklerini ortaya koyma yolunda bir durum yaratmaktadır.

6.2.4.3 Tarımsal işletmelerde enflasyon bilgisi

Araştırma alanında enflasyon bilgisi incelendiğinde; bu alanda yanlış bilginin egemen olduğu dikkati çekmektedir. Nitekim bu konudaki soruya Sivrihisar ilçesi tarımsal işletmelerinde %71,88, Han ilçesinde ise %73,68 oranında yanlış cevap verildiği tespit edilmiştir. İşletmeler ortalamasında ise yanlış değerlendirme oranı %72,29 olarak

belirlenmiştir (Çizelge 6.51). Bu durum işletme sahiplerinin fiyatların genel düzeydeki artışı ifade eden enflasyon bilgisi konusunda yeterli bilgiye sahip olamadıklarını göstermektedir. Enflasyon oranında değişimler fiyatların genel düzeyinde yüksek artışa yol açabilmektedir. Bu durumda gelirden, planlanan harcamalarda ve satın almada değişimlere neden olmaktadır. İşletmelerde enflasyon bilgisi düzeyinde yeterli bilgi olmadığı sonucunda olumsuz etkiler ortaya çıkmaktadır. Özellikle işletme planlaması ve geleceğe yönelik öngörü ve yaklaşımlarda bu yanlış ve risklerle karşılaşılacak bir durum ortaya çıkmaktadır. Artan risk ortamının üretim ve yatırıma yönelik finansman davranışlarında da ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 6.51 İncelenen işletmelerde enflasyon bilgisi dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Doğru	18	28,13	5	26,32	23	27,71
Yanlış	46	71,88	14	73,68	60	72,29
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

6.2.4.4 Tarımsal işletmelerde basit faizi ve bileşik faizi ayırt etme

Basit faiz vade süresi boyunca aynı anapara üzerinden hesaplanmakta ve bileşik faiz ise basit faizden farklı olarak bir dönem önceki faizin anapara üzerine eklenerek oluşan yeni tutar üzerinden hesaplanan faiz olarak ayrılmaktadır. Araştırma yapılan tarımsal işletmelerde basit faiz ile bileşik faiz arasındaki farkı ayırt etmeye yönelik olarak sorulan sorulara, Sivrihisar ilçesi tarım işletmelerinde %15,63, Han ilçesi işletmelerinde ise %21,05 oranında doğru cevap alınmıştır. İşletmeler ortalamasında ise %16,87 doğru, %83,13 oranında yanlış cevap görülmektedir (Çizelge 6.52). Faiz uygulamalarında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Bu durumda işletmelerin temel finansal okuryazarlık bilgisini kapsayan bu ayrımı bilmeleri önemlidir. Yapılan araştırmada işletmeler bu ayrımı bilmemekte, getiri ve borçlara ilişkin faiz uygulamalarında farklılık görmemektedir.

Çizelge 6.52 İncelenen işletmelerde basit faiz ve birleşik faizi ayırt etme dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Doğru	10	15,63	4	21,05	14	16,87
Yanlış	54	84,38	15	78,95	69	83,13
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

Araştırma alanında işletme büyüklüklerine göre incelendiğinde, basit faiz ile bileşik faiz arasındaki farkı ayırt etmede işletme genişliği arttıkça ayırt etme yönlü bir bilgi düzeyi artışı görülmektedir. Bunun sonucunda işletme genişliği düşük işletmelerde finansal kavramları karıştırma olasılığı yüksektir. Özellikle büyük ölçekli işletmelerde paranın farklı alanlarda değerlendirme arayışlarında bulunma güdüleri yanında finansal piyasalarla ilgilenme düzeyi bunda etkili olmaktadır.

6.2.4.5 Tarımsal işletmelerde risk çeşitlendirmesi yapma eğilimi

İncelenen işletmelerin portföy çeşitlendirmesi yapmaya yönelik durumları incelendiğinde, işletmeler toplamında risk çeşitlendirmesi yapan işletme oranının düşük olduğu (%12,05) görülmektedir (Çizelge 6.53). Büyük bir oranda işletmelerin risk çeşitlendirmesi yapmadığı belirlenmiştir. İşletmelerin sahip olduğu yatırım araçlarında ortaya çıkacak olası değişimlere karşı finansal zararlarını en aza indirmek için portföy oluşturmadıkları dikkati çekmektedir. Risk karşısında işletmelerin önlem almaları sürecinde riski tanıma, riski izleme gibi risk yönetimlerini yapması ve belli yöntemler geliştirmesi gerekmektedir. Aslında bu durum işletme büyüklüğü ve pazarla olan sürekli ilişkilere de bağlı olarak değişmektedir. Nitekim işletme büyüklüğüne bağlı olarak bu oranın artışı da araştırma sonuçlarında belirlenmiştir.

Çizelge 6.53 İncelenen işletmelerde risk çeşitlendirmesi yapabilme durumu

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yapanlar	8	12,50	2	10,53	10	12,05
Yapamayanlar	56	87,50	17	89,47	73	87,95
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

6.2.4.6 Tarımsal işletmelerde riski anlama eğilimi

Tarımsal işletmelerde, mevcut parayı çeşitli bankalara dağıtılarak riski anlamada önemli oranda bir banka ile çalışarak risk yönetiminde bulunma anlayışı hakim olmaktadır. İşletmelerin %73,49 oranında yalnızca bir banka kullanarak risk yönetimi yaptığı görülmektedir (Çizelge 6.54). Buna göre işletmeler riske kayıtsız kalmaktadır. Ortaya çıkması olası durumlara karşı işletmelerde riskin dikkate alınmadığı bu veri ile ortaya çıkmaktadır. Bu durumda işletmelerde yaşanacak olayların gerçekleşme ihtimali ve belirsizliğini anlamada gerekli önlemlerin alınmadığından dolayı olumsuz bir durum oluşmaktadır.

Çizelge 6.54 İncelenen işletmelerde riski anlama durumuna ilişkin dağılım

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yalnızca bir bankaya mevduat yatırma	49	76,56	12	63,16	61	73,49
Birçok bankaya yatırım yapma	6	9,38	2	10,53	8	9,64
Bilmiyorum	9	14,06	4	21,05	13	15,66
Yanıtsız	-	-	1	5,26	1	1,20
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

İşletme büyüklük gruplarına göre arazi büyüklükleri küçük olan işletmeler daha az risk almaktadır. Özellikle küçük üretim hacmi ve pazarla olan ilişkisinin azlığı bunda en önemli etken olarak değerlendirilebilir. İşletmeler piyasa riski, doğal şartlardan doğan

riskler, üretim faaliyetinde ortaya çıkan riskler, finansal riskler ve getiri riski gibi birçok riskle karşı karşıyadır ve ortaya çıkacak zararları güvenli şekilde temin etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle küçük işletme grubunda bulunan işletmeler daha az risk içeren üretim faaliyetlerine yönelmektedir. Bu yönüyle işletmelerin geçimlik işletme tipine benzer bir yapıda oldukları da düşünülebilir. Bu durum finansal piyasaların gelişme yoluna da engel oluşturur.

6.2.4.7 İşletmelerde tarımsal girdilerin artışını etkileyen faktörlerdeki önceliği belirleme

Araştırma yapılan işletmelerde tarımsal girdileri etkileyen faktörlerde Sivrihisar ilçesindeki işletmeler %67,19, Han ilçesi işletmeleri %68,42 oranında döviz fiyatlarındaki değişimin etkili olduğunu belirtmiştir. İşletmeler ortalamasında %67,47 oranında tarımsal girdilerin döviz fiyatlarına göre değiştiği ifade edilmiştir (Çizelge 6.55). İşletmelerde tarımsal girdilerin kullanımını etkileyen faktörlerde dövize bağlı değişimlerin dikkate alındığı görülmektedir. Genel anlamda artan döviz fiyatları ve girdilerin buna göre değişimi ve ithalata dayalı yapının devamlılığı sonucunda üretim maliyetinin artması da işletmeler için olumsuz bir durum yaratmaktadır.

Çizelge 6.55 İncelenen işletmelerde tarımsal girdilerin değişiminin dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Enflasyon oranlarına göre değişmekte	15	23,44	5	26,32	20	24,10
Döviz fiyatlarına göre değişmekte	43	67,19	13	68,42	56	67,47
Bilmiyorum	6	9,38	1	5,26	7	8,43
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

6.2.5 Finansal okuryazarlıkta farkındalık düzeyi ve başarıya önem verme

6.2.5.1 Tarım işletmelerinin takip ettiği finansal konuların değerlendirilmesi

Tarım işletmelerinin finansal tutumlarını ve davranışlarını en fazla etkileyen unsurlar arasında işletmelerde döviz %49,40, enflasyon %21,69 oranında yer almaktadır (Çizelge 6.56).

Çizelge 6.56 İncelenen işletmelerin takip ettiği finansal konuların dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Enflasyon	14	21,88	4	21,05	18	21,69
Faiz	9	14,06	1	5,26	10	12,05
Emtia/Ürün	9	14,06	2	10,53	11	13,25
Döviz	30	46,88	11	57,89	41	49,40
Bilmiyorum	2	3,13	1	5,26	3	3,61
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

İşletmeler için özellikle girdi kullanımında döviz artışı ile girdi fiyatlarının artması, enflasyon ile ürün satış fiyatları arasındaki değişimin durumu, bu iki kavrama yönelik bilgi düzeyini ortaya çıkartmaktadır.

6.2.5.2 Tarım işletmelerinin finansal bilgi kaynağı ve artırma yolları

Tarım işletmelerinin finansal bilgi kaynaklarını arasında işletmeler toplamında televizyon ve internetin önemli olduğu belirlenmiştir. Bu araçların oranı sırasıyla %60,24 ve %28,92'dir (Çizelge 6.57). İşletmeler finansal bilgiye sahip olmada kolay ulaşabilir araçları tercih etmektedirler. Finansal yönetimde, finansal bilgi kaynakları son derece önemlidir. Bu nedenle işletmeler finansal bilgi düzeylerini sahip oldukları araçları kullanarak artırma düşüncesindedir. Bu durumda finansal bilginin niteliği de önemlidir. Özellikle büyük ölçekli işletmelerde bu durum daha önemli olarak

belirlenmiştir. Nispeten kayıt tutma veya kayıt alışkanlığı olan işletmelerde finansal davranış geleneksel yöntemler dışında yönlendirilmektedir.

Çizelge 6.57 İncelenen işletmelerin finansal bilgi kaynakları sağladığı yerlerin dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Televizyon	37	57,81	13	68,42	50	60,24
Gazete, dergi ve kitaplar	4	6,25	1	5,26	5	6,02
İnternet	19	29,69	5	26,32	24	28,92
Diğer*	4	6,25	0	0,00	4	4,82
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

*Yakın çevre, telefon

Tarımsal işletmelerde finansal bilgiyi artırmak için başvurulan yerlere yakın arkadaş ve çevre %37,35 oranında, televizyon %22,89 ve internet kaynakları %21,69 oranında etkilidir (Çizelge 6.58).

Çizelge 6.58 İncelenen işletmelerin finansal bilgiyi artırmak için başvurduğu yerlerin dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Banka kaynakları	3	4,69	1	5,26	4	4,82
İnternet kaynakları	16	25,00	2	10,53	18	21,69
Yakın arkadaş ve çevre	23	35,94	8	42,11	31	37,35
Televizyon	14	21,88	5	26,32	19	22,89
Diğer*	6	9,38	1	5,26	7	8,43
Bilmiyorum	2	3,13	2	10,53	4	4,82
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

*Gazete, radyo

İşletmeler ihtiyaç duyduğu bilgileri genel olarak öncelikle yakın çevreden edinmektedir. İşletmeler sermaye piyasalarında, finansal yönetimde, finansal

değişmeler sonucunda karar almada bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Finansal konularda yanlış karar almaya karşı doğru bilgi edinme gerekmede ve bilgi yanlışlığı veya eşitsizliğini ortadan kaldırmak gereklidir. Bu konuda alınan önlemlerdeki başarı işletmelerin birçok finansal riskle karşı karşıya kaldıklarında olumsuz etkilenmeleri azaltır ve finansal kararlarda doğru ve isabetli yönelimlerini artırır.

6.2.5.3 Tarım işletmelerinin olası finansal krizlere karşı aldığı önlemlerin değerlendirilmesi

Dünyada giderek artan finansal karmaşıklığın yanı sıra olası finansal krizlerle de karşılaşma olasılığı artmaktadır. Bu nedenle tarım işletmelerinin finansman kullanımına bağlı birçok riskleri bulunmaktadır.

Çizelge 6.59 İncelenen işletmelerin finansal krizlere karşı aldığı önlemlerin dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Üretim kapasitesi düşürmek	8	12,70	6	31,58	14	17,07
İşletme faaliyetlerine ara vermek	4	6,35	-	-	4	4,88
Finansman bulmaya çalışmak	-	-	1	5,26	1	1,22
Önlem almamak	12	19,05	6	31,58	18	21,95
Harcamaları azaltmak	37	58,73	4	21,05	41	50,00
Diğer*	-	-	1	5,26	1	1,22
Bilmiyorum	2	3,17	-	-	2	2,44
Yanıtsız	-	-	1	5,26	1	1,22
Toplam	63	100,00	19	100,00	82	100,00

*Yakın çevreden yardım almak, borçlanmamak

Tarım işletmelerinin doğal risklerden farklı olarak finansal krizlere karşı olası alınan önlemlerde harcamaları azaltması %50 oranla ilk sırada yer almaktadır. Bu arada önlem almayan işletmelerin oranı %21,95, üretimi düşürme fikrinde olanların oranı da %17,07 düzeyindedir (Çizelge 6.59). İşletmeler olası krizlere karşı harcamaları azaltma şeklinde de davranmaktadır. Bu durum işletmelerin risklere karşı durmada yatırımlardan vazgeçerek küçülme stratejilerini izleme yolunu tercih ettiklerini göstermektedir. Bu şekilde kaynak kullanım oranının azalmasıyla atıl kapasite

artışının oluşmasına neden olacağını ve sürecin devamlılığında da makro olumsuz etkileri artıracığı göz önüne alınmalıdır.

6.2.5.4 Tarım işletmelerinin finansal eğitime yaklaşımı

Tarım işletmelerinin finansal eğitime yaklaşımı konusunda eğilim düşük düzeydedir. Sivrihisar ilçesi işletmelerinde olumsuz derecede olan işletmeler %67,19, Han ilçesinde ise %63,26 oranındadır ve bu alandaki eğitime işletmelerin bakışının çoğunlukla olumsuz olduğu görülmektedir. İşletmelerin ortalamasında %66,17 oranında finansal eğitimin önemine ilişkin yaklaşım düşük düzeydedir (Çizelge 6.60). Bu durum işletmelerin finansal eğitim konusunda bilinçli düzeylerinin artmasına gerek duyulan bir konu olduğunu göstermektedir. Finansal eğitimde daha iyi bütçe yönetme, çeşitli finansal ürünleri kullanma, tasarruf düzeyleri artırma ve yatırımları doğru yerlerde kullanma gibi birçok olumlu katkılar sağlanmaktadır. Bu nedenle işletmelerde finansal eğitim farkındalığının artırılmasına yönelik çalışmalara gerek bulunmaktadır.

Çizelge 6.60 İncelenen işletmelerin finansal eğitime yaklaşımının dağılımı

	Sivrihisar		Han		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Olumlu	16	25,00	4	21,05	20	24,10
Olumsuz	43	67,19	12	63,16	55	66,27
Bilmiyorum	5	7,81	2	10,53	7	8,43
Yanıtsız	-	-	1	5,26	1	1,20
Toplam	64	100,00	19	100,00	83	100,00

İşletme arazi büyüklüğüne göre yapılan incelemede, finansal eğitim almada işletme büyüklüğünün artmasıyla farkındalığın arttığı ortaya konulmuştur. Bu durumun işletmelerde finansal risklerini azaltmada, finansal işlemlerde şeffaf yapıyı talep etme, yeni finansal ürünlere talep yaratma, yenilikçi finansal sistemleri kullanma gibi birçok olumlu katkıları olabilecektir. Dolayısıyla finansal farkındalığın artması finansal derinleşmeye katkısı yönüyle de finansal kalitenin artmasına önemli derecede etkili olacaktır.

6.3 İşletmelerin Finansal tutum ve Davranışlarının İncelenmesi

İncelenen işletmelerin finansal tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bu konuda daha çok finansal yönetim, finansal güven, finansal davranış, finansal tutum ve finansal bilgiyi kapsayan içerikli soruların, finansal okuryazarlığın ortaya konulması yönüyle önemi büyüktür.

Araştırma alanında Sivrihisar ilçesi tarım işletmelerinde finansal durumu iyi şekilde yönettiğini düşünen işletme oranı %64,1, Han ilçesi işletmeleri ise %52,7 oranında finansal durumlarını iyi şekilde yönetemediklerini belirtmişlerdir. Bu durum Sivrihisar ilçesinde bulunan işletmelerin finansal yönetim açısından kendisine daha çok güvendiklerini göstermektedir. Sivrihisar ilçesi işletmeleri finansal yönetim konusunda kendilerinin daha başarılı olduğunu düşünmektedir. İşletmelerin ortalamasında bu oran %59 oranında tespit edilmiştir (Çizelge 6.61).

Finansal okuryazarlık düzeyi ile ilgili olarak Sivrihisar ilçesi işletmelerin %71,9' u düşük olarak belirlenirken, Han ilçesi işletmelerinde bu oran %94,8 olarak ifade edilmiştir. İşletmeler ortalamasında %77,1 oranında finansal okuryazarlık düzeyinin iyi olmadığı düşünüldüğünde, araştırma alanında bu konuda nitelikli çalışma ve eğitimlere gerek duyulduğu ortaya çıkmaktadır. (Çizelge 6.61). Araştırma alanında Sivrihisar ilçesi işletmelerinde finansal okuryazarlık düzeyi itibariye daha çok olumlu durumun olduğu görülmektedir.

İncelenen işletmelerde, finansal konularda yetenek ve bilgiye sahip olma konusuna Sivrihisar ilçesi işletmeleri %68,8, Han ilçesi %73,7 oranında katılmadıklarını belirtmişlerdir. İşletmeler ortalamasında %69,9 oranında finansal konularda yetenek ve bilgiye sahip olunmadığını düşünmektedir (Çizelge 6.61).

Tarımsal işletmelerin kredilerin geri ödenmesi konusunda Sivrihisar ve Han ilçesi işletmeleri yarı yarıya ölçüde sorunla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 6.61).

Bu çerçevede tarımsal işletmelerde kredilerin geri ödenmesinde Sivrihisar ilçesi işletmeleri Han ilçesine göre daha az sorun yaşamaktadır.

İncelenen işletmelerde, mevcut finansal durumundan memnunluk oranı ortalama %38,5'tir (Çizelge 6.61). Bu durumda, Han ilçesi işletmeleri Sivrihisar ilçesi işletmelerine göre mevcut finansal durumdan daha az memnun olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 6.61 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar

Sorular	Ölçekler	Sivrihisar	Han	İşletmeler Ortalaması
		%		
Finansal durumumu iyi bir şekilde yönetiyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	-	5,3	1,2
	Katılmıyorum	28,1	47,4	32,5
	Kararsızım	7,8	5,3	7,2
	Katılıyorum	62,5	42,1	57,8
	Kesinlikle katılıyorum	1,6	0	1,2
Finansal okuryazarlık düzeyimin iyi olduğunu düşünüyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	17,2	47,4	24,1
	Katılmıyorum	54,7	47,4	53,0
	Kararsızım	4,7	-	3,6
	Katılıyorum	23,4	5,3	19,3
	Kesinlikle katılıyorum	-	-	-
Finansal konularda yetenek ve bilgiye sahibim	Kesinlikle Katılmıyorum	17,2	15,8	16,9
	Katılmıyorum	51,6	57,9	53,0
	Kararsızım	12,5	5,3	10,8
	Katılıyorum	14,1	21,1	15,7
	Kesinlikle katılıyorum	4,7	-	3,6
Kredilerin geri ödenmesi konusunda sorun yaşamıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	6,3	5,3	6,0
	Katılmıyorum	42,2	57,9	45,8
	Kararsızım	7,8	-	6,0
	Katılıyorum	39,1	26,3	36,1
	Kesinlikle katılıyorum	4,7	10,5	6,0
Mevcut finansal durumumdan memnunum	Kesinlikle Katılmıyorum	6,3	15,8	8,4
	Katılmıyorum	42,2	57,9	45,8
	Kararsızım	9,4	-	7,2
	Katılıyorum	39,1	21,1	34,9
	Kesinlikle katılıyorum	3,1	5,3	3,6

İncelenen işletmelerde ortalama olarak finansal belirsizliğe karşı önlem almayan işletmeler oranı %60,2 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 6.62). Bu durumda işletmelerin finansal konularda olası değişimlere karşı hazırlıklı olmadığı söylenebilir.

İşletmelerde finansal risklere karşı önlemler almada da İşletmeler ortalamasında %31,3 oranında finansal risklere karşı önlemler alarak faaliyetlerini düzenleyen işletmeler bulunmaktadır (Çizelge 6.62).

Çizelge 6.62 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar

Sorular	Ölçekler	Sivrihisar	Han	İşletme Ortalaması
		%		
Finansal belirsizliğe karşı önlem almaktayım	Kesinlikle Katılmıyorum	3,1	15,8	6,0
	Katılmıyorum	54,7	52,6	54,2
	Kararsızım	9,4	10,5	9,6
	Katılıyorum	26,6	5,3	21,7
	Kesinlikle katılıyorum	6,3	15,8	8,4
Finansal risklere karşı önlemler almaktayım	Kesinlikle Katılmıyorum	3,1	15,8	6,0
	Katılmıyorum	48,4	52,6	49,4
	Kararsızım	10,9	10,5	10,8
	Katılıyorum	25,0	5,3	20,5
	Kesinlikle katılıyorum	9,4	15,8	10,8
Yeterli mali kayıt tutuyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	37,5	31,6	36,1
	Katılmıyorum	54,7	63,2	56,6
	Kararsızım	-	-	-
	Katılıyorum	7,8	5,3	7,2
	Kesinlikle katılıyorum	-	-	-
Mali kayıtlarımı analiz ediyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	18,8	26,3	20,5
	Katılmıyorum	64,1	68,4	65,1
	Kararsızım	6,3	-	4,8
	Katılıyorum	9,4	5,3	8,4
	Kesinlikle katılıyorum	1,6	-	1,2
Arazi kiralamak yerine arazi satın alıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	7,8	5,3	7,2
	Katılmıyorum	42,2	36,8	41,0
	Kararsızım	10,9	10,5	10,8
	Katılıyorum	34,4	15,8	30,1
	Kesinlikle katılıyorum	4,7	31,6	10,8

İşletmelerde yeterli mali kayıt tutma oranı ise %7,2 oranı ile düşük düzeydedir (Çizelge 6.62) ve işletmelerin mali kayıtları tutma yönlü alışkanlık ve zorunluluklarının olmadığı tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak da işletmelerde mali kayıtları incelemek, gözden geçirmek ve uygulamaya yönelik çalışmaların öneminin düşük olduğu da görülmektedir. Sivrihisar ilçesi işletmelerinde %82,9, Han ilçe işletmelerinde %94,7, işletmeler ortalamasında ise %85,6 oranında mali kayıtların analiz edilmediği sonucu ortaya çıkmıştır (Çizelge 6.62).

İşletmeler için en önemli yatırım aracı olarak görülen arazi konusunda kiralama ya da satın almayı tercih etme, yarı yarıya yakın düzeydedir (Çizelge 6.62). Bu durumda tarımsal işletmeleri için bazen arazi kiralamak bazen de satın alma yönlü davranışları tercih etmektedirler. Karlı üretim faaliyetinde bulunan ve düzenli piyasa izleme sürecini devam ettiren işletmelerin arazi kiralama yönlü çalışmalarının arttığına ilişkin verilerin araştırma alanında gerçekleştiği görülmüştür.

İncelenen işletmelerde girdileri satın alma sürecinde finansal kayıtlara göre değerlendirmede %59 oranında katılmıyorum yönünde yanıtlar alınmıştır (Çizelge 6.63). Bunun sonucunda işletmelerin finansal kayıtları aktif olarak kullanmadığı söylenebilir.

İşletmelerin ekipmanları kiralamak yerine satın alıyorum yönünde ifade edenlerin oranı %49,4, buna katılmayanların oranı ise %43,4 olarak bulunmuştur (Çizelge 6.63). Dolayısıyla işletmelerde ekipman kiralama eğilim ve alışkanlığının belli ölçülerde olduğu görülmektedir. İşletmelerin sabit masrafları en aza indirmek için ortak makine kullanma alışkanlık ve eğiliminin artması önemli görülmektedir.

İşletmeler ortalamasında %78,3 oranında gider ve gelir tablosunu sık sık gözden geçirmedeğini ifade etmektedir (Çizelge 6.63). Bu nedenle işletmeler gelir ve giderlerini kapsayan tablo oluşturmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. İşletmelerin bilanço, gelir tabloları gibi çalışmaları yapma bilincinde yeterli düzeyde olmadıkları, bu konuda sorulan sorulara verilen yanıtlardan çıkmaktadır.

İşletmeler bilanço hazırlamanın önemine yönelik Sivrihisar ilçesi işletmeleri %57,8, Han ilçesi %73,7 ve işletmeler ortalamasında %61,4 oranındadır (Çizelge 6.63).

Çizelge 6.63 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar

Sorular	Ölçekler	Sivrihisar	Han	İşletme Ortalaması
		%		
Girdileri satın alırken finansal kayıtlarıma göre değerlendiriyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	7,8	5,3	7,2
	Katılmıyorum	51,6	52,6	51,8
	Kararsızım	3,1	10,5	4,8
	Katılıyorum	32,8	31,6	32,5
	Kesinlikle katılıyorum	4,7	-	3,6
Ekipmanları kiralamak yerine satın alıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	4,7	-	3,6
	Katılmıyorum	40,6	36,8	39,8
	Kararsızım	7,8	5,3	7,2
	Katılıyorum	42,2	26,3	38,6
	Kesinlikle katılıyorum	4,7	31,6	10,8
Gider ve gelir tablosunu sık sık gözden geçiriyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	40,6	26,3	37,3
	Katılmıyorum	39,1	47,4	41,0
	Kararsızım	10,9	10,5	10,8
	Katılıyorum	6,3	10,5	7,2
	Kesinlikle katılıyorum	3,1	5,3	3,6
Bilanço hazırlamanın önemli olduğunu düşünüyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	10,9	15,8	12,0
	Katılmıyorum	46,9	57,9	49,4
	Kararsızım	4,7	10,5	6,0
	Katılıyorum	31,3	10,5	26,5
	Kesinlikle katılıyorum	1,6	5,3	2,4
Kredi alırken ülkenin ekonomik durumuna göre tekrar gözden geçirebilirim	Kesinlikle Katılmıyorum	7,8	5,3	7,2
	Katılmıyorum	40,6	47,4	42,2
	Kararsızım	7,8	5,3	7,2
	Katılıyorum	34,4	31,6	33,7
	Kesinlikle katılıyorum	9,4	10,5	9,6

Kredi alırken ülkenin ekonomik durumunu dikkate alma konusunda Sivrihisar ilçesi işletmeler %48,4, Han ilçesi işletmeler %52,7 ve işletmeler ortalamasında %49,4 oranında olumsuz yanıtlamışlardır (Çizelge 6.63). Bu durumda işletmelerin

makroekonomik değişimleri finansal kararlar açısından daha az önemsedikleri ortaya çıkmaktadır.

İncelenen işletmelerde %63,8 oranında kredi aktörlerine güvenildiği, %27,7 oranında kredi aktörlerine güvenilmediği yönünde eğilim göstermektedir (Çizelge 6.64). Dolayısıyla işletmeler, kredi dağıtan aktörlerin doğru bilgi verdiğine yönelik güvenme eğiliminde olduğu görölmektedir.

Çizelge 6.64 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar

Sorular	Ölçekler	Sivrihisar	Han	İşletme Ortalaması
		%		
Kredi aktörlerine güvenmiyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	9,4	21,1	12,0
	Katılmıyorum	56,3	36,8	51,8
	Kararsızım	9,4	5,3	8,4
	Katılıyorum	25,0	31,6	26,5
	Kesinlikle katılıyorum	-	5,3	1,2
Girdileri satın alırken maliyet analizi yapıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	17,2	15,8	16,9
	Katılmıyorum	57,8	57,9	57,8
	Kararsızım	3,1	5,3	3,6
	Katılıyorum	18,8	21,1	19,3
	Kesinlikle katılıyorum	3,1	-	2,4
Fiyatların enflasyona göre sürekli arttığını düşünüyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	10,9	-	8,4
	Katılmıyorum	10,9	15,8	12,0
	Kararsızım	1,6	-	1,2
	Katılıyorum	64,1	31,6	56,6
	Kesinlikle katılıyorum	12,5	52,6	21,7
Mali işlemleri sık sık kaydediyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	17,2	21,1	18,1
	Katılmıyorum	60,9	57,9	60,2
	Kararsızım	-	-	-
	Katılıyorum	18,8	21,1	19,3
	Kesinlikle katılıyorum	3,1	-	2,4
Kredi almak için ön araştırma yapmanın önemli olduğunu düşünüyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	14,1	10,5	13,3
	Katılmıyorum	43,8	26,3	39,8
	Kararsızım	4,7	15,8	7,2
	Katılıyorum	35,9	47,4	38,6
	Kesinlikle katılıyorum	1,6	-	1,2

İşletmelerin %74,7'si tarımsal girdileri satın alırken maliyet analizi yapmamaktadır (Çizelge 6.64). İşletmelerin çoğunluğu üretim sürecinde gerçekleşen maliyet

unsurlarının parçalara ayrılıp ve bunları incelemeye yönelmedikleri tespit edilmektedir. Bu durum aslında finansal olarak değerlendirme yöneliminin eksikliği olarak değerlendirilebilir.

Fiyatların genel düzeyde sürekli artmasının enflasyona göre değiştiğini düşünen işletmeler, ortalama olarak %78,3 oranındadır (Çizelge 6.64). Bu duruma göre işletmeler, enflasyonun fiyatların genel düzeyde artışına neden olduğunu düşünmektedir. Bu bakımdan güncel olarak da ifade edilen konu olarak dikkati çeken enflasyonun fiyatların genel düzeyde yükselmesine neden olduğuna yönelik bilgiye işletmelerin sahip olduğu görülmektedir.

İncelenen işletmelerde mali işlemleri sık sık kaydetme alışkanlığının olmadığı (Çizelge 6.64) ve bu bakımdan işletmelerin likidite yönetimine daha az önem verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen işletmelerde kredi almadan önce ön araştırma yapmaya önem verme durumu yeterli düzeyde değildir. Bu konuda işletmelerin %53,1'i kredi almak için ön araştırma yapmanın önemli olduğunu düşünmemektedir (Çizelge 6.64).

Araştırmaya katılan işletmeler %54,2'si ekonomi haberleri takip etmenin gerekli olduğunu düşünmektedir (Çizelge 6.65). Bu bağlamda işletmelerde, ekonomideki gelişmelerin takip edildiği yönünde eğilim ortaya çıkmaktadır.

Tarımsal girdilerin doğru zamanda almanın önemine ilişkin soruya işletmelerin %75,9'u olumlu olarak katılmaktadır (Çizelge 6.65). Dolayısıyla işletmeler tarımsal girdileri alırken üretim tekniği uygulama konularına yönelik davranmaktadırlar.

İnternet bankacılığı kullanmanın daha pratik olduğunu düşünen işletmeler %53 oranında yer almıştır (Çizelge 6.65). Bu durumda işletmeler geleneksel finansal yöntemlerin dışında finansal alanda teknoloji kullanmanın önemli olduğunu düşünmektedir.

Kredi alırken bankanın yönlendirmelerini dikkate almada işletmeler %46,9 oranında olumsuz düşünce ifade etmişlerdir (Çizelge 6.65). Buna göre işletmelerin bankaların yönlendirmesinin yanı sıra kendi mevcut planlamalarını ve yönelimlerini düşünerek hareket etmektedirler.

İşletmelerde, belli periyotlarda belirlenen ve diğerlerine göre nispeten daha az değerlendirilen üretici fiyat dizini (ÜFE) ve tüketici fiyat dizini (TÜFE) gibi makroekonomik konuların takip edilmesinde %80,7 oranında önem vermedikleri belirlenmiştir (Çizelge 6.65).

Çizelge 6.65 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar

Sorular	Ölçekler	Sivrihisar	Han	İşletme Ortalaması
		%		
Ekonomi haberlerini takip etmenin gerekli olduğunu düşünüyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	7,8	-	6,0
	Katılmıyorum	32,8	36,8	33,7
	Kararsızım	7,8	-	6,0
	Katılıyorum	43,8	42,1	43,4
	Kesinlikle katılıyorum	7,8	21,1	10,8
Tarımsal girdilerin doğru zamanda alınması önemlidir	Kesinlikle Katılmıyorum	-	10,5	2,4
	Katılmıyorum	17,2	21,1	18,1
	Kararsızım	3,1	5,3	3,6
	Katılıyorum	64,1	47,4	60,2
	Kesinlikle katılıyorum	15,6	15,8	15,7
İnternet bankacılığı kullanmanın daha pratik olduğunu düşünüyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	-	10,5	2,4
	Katılmıyorum	34,4	47,4	37,3
	Kararsızım	4,7	15,8	7,2
	Katılıyorum	54,7	15,8	45,8
	Kesinlikle katılıyorum	6,3	10,5	7,2
Kredi alırken bankanın yönlendirmelerini daha çok dikkate alıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	14,1	-	10,8
	Katılmıyorum	35,9	36,8	36,1
	Kararsızım	9,4	21,1	12,0
	Katılıyorum	29,7	31,6	30,1
	Kesinlikle katılıyorum	10,9	10,5	10,8
ÜFE ve TÜFE gibi makroekonomik konuların takip edilmesinin önemli olduğunu düşünüyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	50,0	47,4	49,4
	Katılmıyorum	34,4	21,1	31,3
	Kararsızım	9,4	15,8	10,8
	Katılıyorum	6,3	15,8	8,4
	Kesinlikle katılıyorum	1,6	-	1,2

İncelenen işletmelerin önemli bir bölümü hiçbir zaman finansal eğitim almamışlardır (Çizelge 6.66). Buna bağlı olarak da işletmeleriyle ilgili hiçbir zaman analiz yapmadıkları ortaya konulmuştur (Çizelge 6.66). Dolayısıyla işletmelerde mali analiz yapmanın önemli olmadığını, bu konuda yeterli eğitimlerinin olmamasının da bunda etken olduğu ifade edilebilir. İncelenen işletmelerde mali kayıt tutma eğilim ve düzeyinin de azlığı, bu alanda çalışmaların artırılmasını gerekli kılmaktadır.

Tarım işletmelerinin %60,2'si hiçbir zaman finansal uzmanlardan, bilgi ve deneyimli kişilerden çoğunlukla yardım almamaktadır (Çizelge 6.66). İşletmelerin finansal anlamda ihtiyaçlarını karşılama, karmaşık finansal araçları kullanma ve hedefledikleri finansal durumlara göre doğru tercihte bulunma gibi yardım alabilecekleri bir danışmanlık veya finansal uzman yardımı önemli olmaktadır. Bu süreçte işletmeler finansal konulardaki değişimleri yeteri ölçüde izlemediklerinden, finansal kararların alınmasında önem ve farkındalık düzeyleri düşük gerçekleşmiştir (Çizelge 6.66). Bu bakımdan işletmelerin finansal gelişmeleri daha az takip ederek, finansal değişimlere daha az uyum sağladığı dikkati çekmiştir.

İşletmelerde %45,8 oranında kredi çekmeden önce strese girildiği söylenmektedir (Çizelge 6.66). Bundan dolayı işletmeler kredi temin etmeden önce finansal konulardaki belirsizliğe karşı daha fazla tepki vermektedir.

Tarımsal işletmelerde %78,4 oranında kredilerin geri ödenmesinde sorunlar yaşayacağını düşünmektedir (Çizelge 6.66). İşletmelerde mevcut finansal durumlarına göre kredilerin geri ödenmesinde gelecekte sorunlar yaşayacağına yönelik kendilerini güvensiz hissettikleri ifade edilmiştir.

Çizelge 6.66 Tarımsal işletmelerde finansal tutum ve davranışlar

Sorular	Ölçekler	Sivrihisar	Han	İşletme Ortalaması
		%		
Mali becerilere sahip olmak için finansal eğitim alıyorum	Her zaman	-	-	-
	Çoğunlukla	-	-	-
	Ara sıra	3,1	-	2,4
	Çok az	10,8	10,5	10,8
	Hiçbir zaman	86,2	89,5	86,7
Kredi almadan önce mali analizler yapıyorum	Her zaman	15,6	10,5	14,5
	Çoğunlukla	3,1	-	2,4
	Ara sıra	14,1	15,8	7,2
	Çok az	7,8	5,3	14,5
	Hiçbir zaman	59,4	68,4	61,4
Yaptığım mali harcamalar için kayıt tutuyorum	Her zaman	17,2	15,8	16,9
	Çoğunlukla	3,1	-	2,4
	Ara sıra	14,1	15,8	14,5
	Çok az	10,9	10,5	10,8
	Hiçbir zaman	54,7	57,9	55,4
Finansal karar almadan önce finansal uzmanlara başvuruyorum	Her zaman	12,5	5,3	10,8
	Çoğunlukla	3,1	10,5	4,8
	Ara sıra	9,4	10,5	9,6
	Çok az	14,1	15,8	14,5
	Hiçbir zaman	60,9	57,9	60,2
Finansal kararları alırken aynı zamanda finansal konulardaki değişimleri dikkate alıyorum	Her zaman	12,5	15,8	13,3
	Çoğunlukla	14,1	5,3	12,0
	Ara sıra	23,4	10,5	20,5
	Çok az	15,4	21,1	16,9
	Hiçbir zaman	34,4	47,4	37,3
Kredi almadan önce finansal strese girmekteyim	Her zaman	43,8	52,6	45,8
	Çoğunlukla	18,8	21,1	19,3
	Ara sıra	15,6	5,3	13,3
	Çok az	4,7	5,3	4,8
	Hiçbir zaman	17,2	15,8	16,9
Kredi ödemeleri konusunda sıklıkla geri ödemeyeceğimi düşünmekteyim	Her zaman	29,7	47,4	33,7
	Çoğunlukla	23,4	5,3	19,3
	Ara sıra	28,1	15,8	25,3
	Çok az	4,7	5,3	4,8
	Hiçbir zaman	14,1	26,3	16,9

7. SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma yapılan işletmelerde arazi mülkiyet ve kullanım şekline bakıldığında, işletmeler ortalamasında arazi miktarı 141.07 dekadır. Arazi kullanımına göre mülk arazi 110,08 da (%78,04), kira olarak tutulan arazi 29.48 da (%20,89) ve ortağa tutulan arazi 1.51 da (%1.07) dan meydana gelmektedir. Toplam arazide (141,07 da), sulu arazi 61.49 dekar (%43,59), kuru arazi 79,59 dekar (%56,41) olarak belirlenmiştir.

İşletmelerde nüfus durumuna bakıldığında, 0-6 yaş grubu %17,04, 6-14 yaş grubu %17,74, 15-49 yaş grubu %48,40, 50 yaş ve üzeri yaş grubu ise %16,82 oranındadır. İşletmelerde işgücü potansiyeli (EİB) 522,84 (%69,71), işletme dışında kullanılan işgücü 38.89 (%5,19), atıl işgücü 188.23 (%25,10) ve ailede toplam işgücü potansiyeli 750 EİB olarak bulunmuştur. Ailede işgücü potansiyeli 522.84 (%68,99), yabancı işgücü durumu 235.02 (%32,01) ve toplam işgücü 757.86 EİB olarak tespit edilmiştir.

İşletmelerde okuma ve yazma olmayan %1,55, okuryazarlık oranı %4,64, ilköğretim düzeyi %48,68, ortaöğretim %31,43, lise %11,34 ve yüksekokul %2,37 olarak bulunmuştur. Bu durumda işletmeler ortalamasında en fazla ilköğretim mezunu olduğu görülmektedir.

İncelenen tarım işletmelerinin aktif sermayenin alt gruplarından biri olan çiftlik sermayesi içinde bitki sermayesi %2,47, bina sermayesi %11,00, toprak sermayesi %57,68, arazi ıslahı %1,87 oranındadır. İşletme sermayesinde alet makine sermayesi %17,01, malzeme ve mühimmat sermayesi %0,88, hayvan sermayesi %5,62, para sermayesi %3,46 oranında bulunmaktadır. Aktif sermayenin içinde çiftlik sermayesi %73,02, işletme sermayesi %26,98 oranında yer almaktadır. Aktif sermayede en büyük pay çiftlik sermayesi olarak görülmektedir.

Aktif sermayede, 94.446 TL (%12,64) yabancı sermaye ve 657.497 TL (%87,44) öz sermayeden meydana gelmektedir. Bu duruma göre en fazla sermaye öz sermayeye aittir.

İşletmelerde bitkisel üretim değeri 81.260 TL (%63,04) ve hayvansal üretim değeri 47.640 TL (%36,96) ve toplam gayrisafi hasıla işletmeler ortalamasında 128.900 TL olarak gerçekleşmektedir.

İşletme masrafları değişen masraflar ve sabit masraflar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bitkisel üretimde değişen masraflar 52.824 TL (%72,98), hayvansal üretimde değişen masraflar 19.560 TL (%27,02) ve toplam işletme değişen masraflar 72.384 TL olarak meydana gelmektedir. Sabit masraflarda bina amortismanı 4.670 TL (%13,17), alet makine amortismanı 7.197 TL (%20,29), daimî işgücü 2,156 TL (%6,08) ve aile işgücü ücret karşılığı 21.448 TL (%60,47) olarak gerçekleşmektedir. Toplam sabit masraf 35.472 TL olarak bulunmuştur. Toplam değişen masraflar 52.824 TL (%59,83), toplam sabit masraflar 35.472 TL (%40,17) olarak bulunmuş ve toplam işletme masrafı 88.296 TL bulgusuna ulaşılmıştır.

Brüt kâr ise gayrisafi üretim değerinden değişen masrafların çıkarılması ile bulunmaktadır. İşletmelerin ortalamasında, brüt kâr 76.075 TL olarak bulunmuştur.

Saf hasıla, gayrisafi hasıla 128.900 TL' den toplam işletme masrafı 88.301 TL'nin çıkarılması ile bulunmaktadır. Saf hasılanın gayrisafi hasılaya oranı %31,50 ve toplam işletme masraflarının gayrisafi hasılaya oranı %68,50 olarak yer almaktadır. İşletmelerin ortalamasında tarımsal gelir 56.142 TL gerçekleşmektedir. İncelenen işletmelerin ortalaması, tarım dışı gelir 4.150 TL ve toplam aile geliri 60.292 TL olarak gerçekleşmiştir.

İşletmelerde ortalama olarak ekonomik rantabilite oranı %5,40, mali rantabilite oranı %6,17 ve rantabilite faktörü %31,50 olarak bulunmuştur. İşletmelerde sermaye devir oranı %17,14 olarak hesaplanmıştır. Cari oran ise %1,01 olarak gerçekleşmiştir.

Kredi kullanımı ve finansal piyasalarla ilişkiye bağlı olarak tarımsal işletmelerin kredi kullanma amaçları araştırmada incelenmiştir. Tarımsal işletmelerde kredilerin ortalama olarak %62,65 oranında kullanımının girdilerin satın alınmasına yönelik olduğu tespit edilmiştir. Tarımsal işletmelerin kredi kullanımı sürecinde karşılaştıkları

sorunların başında geri ödeme güçlüğü ön plana çıkmaktadır. Tarımsal işletmelerin kredi taleplerinde dikkat edilen en önemli unsurun kredi maliyet ve faizlerin durumu olması tespit edilmiştir. Tarımsal işletmelerde geri ödeme güçlüğü çekme konusunda yılda ortalama 2-3 ay sürede zorluk çekildiği belirlenmiştir. Tarım işletmelerinin geri ödemede zorluk yaşadığında durumlarda, işletmelerin yakın çevreden borç talebi yanında harcamaların azaltılmasına yönelik davranışlarının olduğu ortaya konulmuştur. Tarımsal işletmelerde kredilerde tercih edilen vade sürelerinin önemli bir bölümü kısa vadeli olmaktadır. Tarım işletmelerinin kredi kullanma sıklığı olarak da toplam olarak 2-3 kez kredinin çekilmesi şeklinde olduğu bilgisi ileri sürülmüştür.

Tarımsal işletmelerde kredi kullanım amaçlarına göre kredi kullanımına bakıldığında, %34,94 oranında işletme kredisi kullandığı bunun içinde de yemin %36,14 oranında yer aldığını belirtmişlerdir. Tarımsal işletmelerde yatırım kredilerini kullandığı yerler bakımından da öncelik olarak tarımsal alet ve makine satın almanın %34,04 oranıyla tercih edildiği görülmektedir.

Araştırma alanında tarımsal işletmelerde finansal ürünlerle ilgili olarak işletmelerin %29,69'u kredi kartı, %22,89'u banka kartı, %19,28'i mevduat hesabı kullanmayı tercih etmişlerdir.

Finansal yönetimde mevcut yapısal durum ve sorunlar başlığı altında tarım işletmelerinin harcama ve bütçe dengliği da araştırmada incelenmiştir. İşletmeler bu dengliğin sağlanmasına %51,81 oranında olumlu, %48,19 oranında da olumsuz cevap vermişlerdir. Buna ilişkin olarak tarımsal işletmelerde harcama ve bütçe dengliği konusunda birbirine yakın sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca tarımsal işletmelerin %81,93 oranında mali kayıt tutmadıkları, mali kayıt tutanlar ise ayda bir kez mali kayıtları tuttukları yönde görüş belirtmişlerdir. Tarım işletmelerinin maliyet analizi sürecinde özellikle yem (%38,55) ve yakıt (%32,53) masraflarına önem verdikleri dikkati çekmektedir. Burada döviz fiyat artışlarının önemi ortaya çıkmıştır. Tarımsal girdi fiyatları artışının %67,47 oranında döviz fiyatlarına göre değiştiğini işletmeler ifade etmişlerdir.

Tarımsal işletmelerde finansal bilgi düzeyi okuryazarlıkla ilgili olarak paranın zaman değerini anlama oranı %68,67 olarak belirlenmiştir. Basit faizi anlayan işletme temsilcileri oranı %49,40, bilmeyenlerin oranı ise %50,60 düzeyindedir. İşletmelerde enflasyon hesaplama bilgisi %72,29 oranında olumsuzdur. Basit ile bileşik faiz arasındaki farkı anlama oranı %16,87 olarak düşük düzeydedir. Buradan tarımsal işletmelerde farklı faiz kavramları arasında ayırım konusunda yeterli bilgiye sahip olunmadığı ifade edilebilir.

İncelenen işletmelerde risk çeşitlendirmenin anlama ve yapılanlar konusuna %87,95 işletmelerin doğru yanıt vermemeleri bu alanda faaliyetlerin yeterince olmadığını ortaya koymuştur. İşletmelerde riski anlama düzeyi %73,49 oranında yalnızca bir banka kullanarak riskte karşı önlem alma düşüncesini şeklinde ortaya koyması dikkati çekmektedir.

Finansal okuryazarlıkta farkındalık düzeyi ve başarıya önem vermede tarım işletmelerinin takip ettiği finansal konularla ilgili olarak işletmelerin en fazla takip etikleri gelişme veya konular arasında döviz kuru %49,40 ve enflasyon oranı %21,62 oranında yer almıştır. Tarımsal işletmelerin finansal bilgi ve veri kaynakları arasında da televizyon %60,24, internet %28,92 oranında yer almıştır. Finansal krizlere karşı önlem almada işletmelerde harcamaları azaltması %50, önlem almaması %21,95 oranındadır. Bu durum işletmelerin beşte birinin finansal krizlere karşı hazırlık ve planlamalar içinde olmadığını göstermektedir. Aynı şekilde tarımsal işletmelerde %66,17 oranında finansal eğitimin gerekli görülmediği de dikkati çekmektedir. Bu durumda işletmelerde finansal eğitimin gerekliliği ve önemine ilişkin yetersiz talebin de etkisi ile işletmelere yeterli düzeyde bilgi aktarılmadığı da görülmektedir.

Küresel dünyada ve tarımın kendi içinde finansın yapısı 20. yüzyıl ortalarından bugüne doğru artarak gelişmeye devam etmektedir. Finans alanındaki birçok teknik ve uygulama değişmiş ve işletme ve kredi kurumları arasında yeni uygulamalar gelişmiştir. Günümüzde önemi giderek artan finansmanın doğru yerde kullanılması gerekliliği de sınırlı sermaye kaynakları dikkate alındığında öne çıkmaktadır. Finansal okuryazarlık yalnızca yeni kavram olmanın yanı sıra tüm toplumu, işletmeleri, hane

halkını ve kredi aktörlerini etkileyen ve ekonomik gelişime katkısı olan önemli bir alan olarak günümüzde önemli hâle gelen konu olmuştur.

Tarımsal işletmelerin finansal konularda daha az bilgiye sahip oldukları özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Finansal bilginin giderek daha fazla karmaşık ve zor hâle gelmesi aynı zamanda önemli finansal kararlar almayı zorlaştırmakta ve işletmelerin daha çok finansal zarara uğramasına neden olmaktadır. Tarımsal işletmelerde doğru finansal kararların alabilmesi için finansal durumlarını geliştirme gerekliliği konusunda farkındalığın artırılması gereklidir. Dolayısıyla finansal okuryazarlıkta gelişme için finansal kurumlar, devlet kurumları ve diğer eğitim merkezlerinin eğitim olanaklarına daha çok yatırım yapması yanında uygulamaya yönelik çalışmaların artırılması önemlidir.

Kooperatifler ve üretici birlikleri; tarımsal işletmelerde, finansal okuryazarlıkta farkındalık oluşturma, doğru finansal kararlar verme, finansal planlamalar yapma, finansal ürün ve hizmetleri etkili kullanma, tasarrufları arttırma ve bilinçli finansal yönetimi sağlamaya yönelik finansal eğitim, danışmanlık, online kaynaklar gibi oluşturulan projelerle roller üstlenebilir. Bu projeler aracılığıyla enflasyon, tüketim, tasarruf gibi kavramlar tanımlanabilir, bankacılık ürünleri ve diğer finansal ürünler tanıtılabilir, bütçe veya borç ödeme gibi planlamaların nasıl oluşturulduğu yönde eğitim verilmesi önem taşıyabilir. Bununla birlikte daha fazla tarımsal işletmeye ulaşılması, program ve hedeflerin oluşturulması, her işletmeye uygun öğretim materyallerin hazırlanması gibi etkin çözümler üretilmesi önem taşımaktadır.

Tarımsal işletmelerin finansal konularda yaşadıkları sorunlara çözüm üretme, finansal konularda yardım alma gibi birçok faktörün etkin bir şekilde düzeltilmesi için finansal eğitim merkezlerin etkinliklerinin artırılması gerekmektedir. Finansal okuryazarlık eğitimi yalnızca belli bir grubun ulaşabildiği bir ayrıcalık olarak değil aynı zamanda herkesin ulaşabilir olduğu bir eğitim olanakları şeklinde planlanmalıdır. Dijital teknolojinin gelişmesiyle beraber artan eğitim olanakları tarımsal işletmelerin finansal okuryazarlık eğitimleri almaya yönelik çalışmaların geliştirilmesi gereklidir. Bu eğitimlerden yararlanmada tarım işletmelerinin örgütsel yapı ile hizmetlerden

yararlanmaları, sürekli eğitimin etkinliği açısından düşünülmelidir. Günümüzde finansal eğitimler kısa ve geçici olmakta, bundan dolayı yeterli ve uygulamaya yönelik eğitim almasına bir olanak sağlanmalıdır. Bunun gerçekleşmesi için finansal okuryazarlık konusunda finansal eğitim düzeyini artıran faktörlerin daha çok araştırılması gerekmektedir. Dolayısıyla finansal eğitim yalnızca bazı tarım işletmelerinin ulaşabildiği bir fırsat olarak sunulmamalıdır. Özellikle tarıma yönelik finansal okuryazarlık eğitimleri kısa süreli kurslarla sınırlı kalmamalıdır; tüm işletmeleri ve işletme içindeki hane halkı bireylerini de kapsamalıdır. Burada tarım alanında ölçek büyüklüğüne uygun olarak da eğitimin şekillendirilmesi önemlidir.

Finansal okuryazarlıkla ilgili olarak tüm sürecin doğru değerlendirilmesi ve sistemden nitelikli yararlanmayı sağlamada bazı konulara yönelim önem taşıyabilir:

- Finansal okuryazarlığı ölçmede en iyi yaklaşımlar nelerdir?
- Finansal okuryazarlık düzeyini geliştiren eğitimlerin özellikleri ne olmalıdır?
- Finansal okuryazarlığın bağlı olduğu bilişsel özellikler finansal eğitim gibi düzeltici faktörlerle gelişme sağlayabilir mi?
- Finansal okuryazarlığın gelişiminde önemli mekanizmaları nasıl inşa edebilir?
- Finansal okuryazarlığın gelişmesinde eğitim olanakları nasıl yaygınlaştırılabilir?
- Finansal okuryazarlığın gelişmesinde ülkede yeterli finansal eğitim veren tarımsal işletme sahipleri ve karar vericiler nasıl yetiştirilebilir?
- Finansal okuryazarlık gelişimi hakkında yapıcı politikalar ne kadar yararlı olabilir?
- Finansal okuryazarlık gelişimi ile makroekonomik politikalar arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?

Araştırmamızda bugüne kadar tarımsal işletmelerde yeterli finansal okuryazarlık üzerine çalışmaların yeterince yapılmadığı görülmüştür. Kırsalda eğitim olanaklarının daha kısıtlı olmasından dolayı finansal farkındalık düzeyi işletmelerde yeterli düzeyde değildir. Aynı zamanda finansal okuryazarlık düzeyinin bilişsel özelliklerle, tutum ve

davranışlarla yakından ilişkili olduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır. İşletmeler borçlarını ödeyemeyeceği düşünmelerine rağmen finansal olarak borç kısır döngüsüne girmekte ve finansal stres altında faaliyetlerine devam etmeye çalışmaktadırlar. Finansal okuryazarlık ve matematiksel yatkınlık arasında güçlü bir ilişki olduğundan, araştırma alanında eğitim düzeyi düşüklüğü de bu konuda finansal kavramların anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum da finansal okuryazarlık düzeyi düşük olan tarımsal işletmelerde, yaşanan makroekonomik sorunlar karşısında olası risklere karşı yeterli düzeyde önlem alamamalarına neden olabilmektedir. Benzer şekilde finansal alanda yeni gelişmeleri yakından takip etme sürecini yeterince yaşayamamalarına neden olmaktadır.

Finansal okuryazarlık düzeyinde yükselmeye beraber davranışsal alışkanlıkların değişimi bütçede denge, uzun vadeli planlama yapabilme gibi olumlu gelişimlere yol açacaktır. Finansal okuryazarlığın gelişimi finansal şokların ortaya çıkardığı zararı azaltabilecek, işletmelerde tutum ve davranışların şekillenmesinde uzun süreli yatırımların planlanmasını ve değerlendirmelerin daha modern ölçülerde yapılmasını teşvik edecektir.

Finansal okuryazarlık tüm bunlara bağlı olarak tarımsal işletmelerde daha iyi finansal gelişim sağlanmasında, finansal hedeflere ulaşmada, isabetli finansal kararlar alma gibi finansal gelişim sağlamada önemli bir rol oynayacaktır. Bu gelişmeler sağlandığında tarımsal işletmelerde finansal refahın sağlanması beklenebilir. Finansal sistemde ortaya çıkan yenilikleri ve gelişmeleri takip etmek, finansal yapıya uyumlaştırılmış teknolojiyi kullanmak, işletme tasarrufları artırmak için üretim faaliyetleri dışında bireysel emeklilik ve sigortacılık gibi finansal hizmetleri de aktif bir şekilde kullanmak mümkün olabilecektir.

KAYNAKLAR

- Açıl, A.F. ve Demirci, R. 1984. Tarım Ekonomisi, AÜZF Yayınları:880, Ders Kitabı:245, Ankara
- Akçay, Y., 1989. Tokat İli Erbaa İlçesinde Arazi Toplulaştırması Yapılmış Olan Çalkara Köyündeki Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Almenberg, J., & Säve-Söderbergh, J. 2011. Financial literacy and retirement planning in Sweden. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 585-598.
- Alsemgeest, L. 2015. Arguments for and against financial literacy education: where to go from here?. *International Journal of Consumer Studies*, 39(2), 155- 161.
- Amidjono, D. S., Brock, J., & Junaidi, E. 2016. Financial literacy in Indonesia. In *International Handbook of Financial Literacy* (pp. 277-290). Springer, Singapore.
- Apra, C., & Wuttke, E. 2016. Financial literacy of adolescents and young adults: Setting the course for a competence-oriented assessment instrument. In *international handbook of financial literacy* (pp.397-414). Springer, Singapore.
- Bank, A. N. Z. 2008. “ANZ survey of adult financial literacy in Australia”. March, 11, 2009.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. Erişim adresi: <https://www.bddk.org.tr>
- Beal, D. & Delpachitra, S.B. 2003. “Financial literacy among Australian university students”. *Economic Papers*, 22, 65–78.
- Bernheim, D. 1998. Financial illiteracy, education, and retirement saving (No. 96-7). Wharton School Pension Research Council, University of Pennsylvania.

- Bernheim, D. 1995. Do households appreciate their financial vulnerabilities? An analysis of actions, perceptions, and public policy. *Tax Policy and Economic Growth*, 3, 11–13.
- Biesta, G. 2009. Good education in an age of measurement. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 21 (1), 33-46.
- Boisclair, D., Lusardi, A., & Michaud, P. C. 2017. Financial literacy and retirement planning in Canada. *Journal of Pension Economics & Finance*, 16(3), 277-296.
- Braunstein, S., & Welch, C. 2002. Financial literacy: An overview of practice, research, and policy. *Fed. Res. Bull.*, 88, 445.
- Bülbül, M. 2006. Tarımsal İşletmelerin Finansmanı, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı Yayın No: 1549, Ankara.
- Christelis, D., Jappelli, T., & Padula, M. 2010. Cognitive abilities and portfolio choice. *European Economic Review*, 54(1), 18-38.
- Clark, R. L., & d'Ambrosio, M. B. 2005. Recruitment, retention, and retirement: Compensation and employment policies for higher education. *Educational Gerontology*, 31(5), 385-403.
- Clark, R., Lusardi, A., & Mitchell, O. S. 2017. Financial knowledge and 401 (k) investment performance: a case study. *Journal of Pension Economics & Finance*, 16(3), 324-347.
- Devlet Su İşleri 3. Bölge Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.dsi.gov.tr>
- Engels, C., Kumar, K., & Philip, D. 2020. Financial literacy and fraud detection. *The European Journal of Finance*, 26(4-5), 420-442.
- Erkuş, A., Bülbül, M., Kıral, T., Açıl, A. F., ve Demirci, R. 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No: 5, Ankara
- Erkuş, A. ve Demirci, R. 1996. Tarımsal İşletmecilik ve Planlama, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş II Baskı, A.Ü.Z.F Yayın No:1435, Ders Kitabı:417, Ankara.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. Erişim adresi: <http://www.eskisehir.bel.tr/>

Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://eskisehir.tarimorman.gov.tr/>

Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması. (2014, 5 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 29021). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/>

FINRA. 2003. NASD investor literacy research. Executive Summary.

Fornero, E., & Monticone, C. 2011. Financial literacy and pension plan participation in Italy. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 547-564.

Frühauf, F., & Retzmann, T. 2016. Financial literacy in Germany. In *International handbook of financial literacy* (pp. 263-276). Springer, Singapore.

Greenspan, A. 2002. Financial literacy: A tool for economic progress. *The Futurist*, 36(4), 37.

Greimel-Fuhrmann, B., Silgoner, M., Weber, R., & Taborsky, M. 2016. Financial literacy in Austria. In *International Handbook of Financial Literacy* (pp. 251-262). Springer, Singapore.

Guiso, L., & Viviano, E. 2015. How much can financial literacy help?. *Review of finance*, 19(4), 1347-1382.

Güneş, E. 2004. Tarım İşletmelerinde Kredi Taleplerinin Doğrusal Programlama Yöntemiyle Belirlenmesi “Kırşehir İli Merkez İlçesi Tarım İşletmeleri Araştırması”. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Güneş, E. 2006. Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Türkiye’de Tarımsal Kredi Piyasasındaki Gelişmeler, Türkiye 7. Tarım Ekonomisi Kongresi 2006, (Tebliğ), s.1122-1132, Antalya

Hershey, D. A., & Mowen, J. C. 2000. Psychological determinants of financial preparedness for retirement. *The Gerontologist*, 40(6), 687-697.

Hilgert, M. A., Hogarth, J. M., & Beverly, S. G. 2003. Household financial management: The connection between knowledge and behavior. *Fed. Res. Bull.*, 89, 309.

- Hung, A., Parker, A. M., & Yoong, J. (2009). Defining and Measuring Financial Literacy. RAND Working Paper Series WR-708
- Huston, S. J. 2010. Measuring financial literacy. *Journal of consumer affairs*, 44(2), 296-316.
- Kadoya, Y., & Khan, M. S. R. 2020. What determines financial literacy in Japan?. *Journal of Pension Economics & Finance*, 19(3), 353-371.
- Kim, J. 2004. Impact of a workplace financial education program on financial attitude, financial behavior, financial well-being, and financial knowledge. In *Proceedings of the association for Financial Counseling and Planning Education* (Vol. 22, No. 1, pp. 82-89).
- Klapper, L., & Lusardi, A. 2020. Financial literacy and financial resilience: Evidence from around the world. *Financial Management*, 49(3), 589-614.
- Klapper, L. F., Lusardi, A., & Van Oudheusden, P. 2015. Financial literacy around the world: insights from the Standard & Poor's ratings services global financial literacy survey.
- Klapper, L., & Panos, G. A. 2011. Financial literacy and retirement planning: the Russian case. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 599-618.
- Lacatus, M. L. 2016. Financial Education in Romania. In *International Handbook of Financial Literacy* (pp. 321-328). Springer, Singapore.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. 2007. Financial literacy and retirement preparedness: Evidence and implications for financial education. *Business economics*, 42(1), 35-44.
- Lusardi, A. 2008. Financial literacy: an essential tool for informed consumer choice? (No. w14084). National Bureau of Economic Research.
- Lusardi, A. 2008. Household saving behavior: The role of financial literacy, information, and financial education programs (No. w13824). National Bureau of Economic Research.
- Lusardi, A. (2011). Americans' financial capability (No. w17103). National Bureau of Economic Research.

- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. 2011. Financial literacy around the world: an overview. *Journal of pension economics & finance*, 10(4), 497-508.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. 2014. The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of economic literature*, 52(1), 5-44.
- Lusardi, A. & Tufano, P. (2008). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. Dartmouth Working Paper.
- Lusardi, A., & Tufano, P. 2015. Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. *Journal of Pension Economics & Finance*, 14(4), 332-368.
- Mandell, L. 2008. Financial literacy of high school students. In *Handbook of consumer finance research* (pp. 163-183). Springer, New York, NY.
- Meteroloji Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.mgm.gov.tr/>
- Moore, D. 2003. Survey of financial literacy in Washington State: Knowledge, behavior. Attitudes, and Experiences, 10(2.1), 4729-4722.
- Morton, J. S. 2005. The interdependence of economic and personal finance education. *Social Education*, 69(2), 66-70.
- Moure, N. G. 2016. Financial literacy and retirement planning in Chile. *Journal of Pension Economics & Finance*, 15(2), 203-223.
- National Council on Economic Education 2005. What American Teens and Adults Know About Economics. Washington, DC: NCEE.
- Organisation for Economic Co-operation and Development, & Development Staff.. 2005. Improving financial literacy: Analysis of issues and policies. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. 2013. Education at a Glance 2013: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. 2012. Education at a Glance 2012: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris.

- Özkan U., Erkuş A. 2003. Bayburt ilinde sığır besiciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi. Tarım Bilim Dergisi, 9 (4): 467-472, 2003.
- Retzmann, T., Seeber, G., Remmele, B., & Jongebloed, H. C. 2010. Educational standards for economic education at all types of general-education schools in Germany.
- Russian Federation - Financial Education and Financial Literacy Project. 2010. Washington, D.C. : World Bank Group.
- Ruiz-Durán, C. 2016. Mexico: Financial Inclusion and Literacy Outlook. In International Handbook of Financial Literacy (pp. 291-304). Springer, Singapore
- Sancak, K., Sancak, A., Aygören, E. 2013. Dünya ve Türkiye'de Arıcılık. Arıcılık Araştırma Dergisi, 5(10), 7-13.
- Sayılı, M., & Adıgüzel, F. 2013. Tokat İli Merkez İlçede Tarım Kredi Kooperatiflerine Ortak Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Turkish Journal Of Agricultural Economics, 19(1).
- Schagen, S., & Lines, A. 1996. Financial literacy in adult life: a report to the Natwest Group Charitable Trust (pp. 36-45). NFER.
- Sekita, S. 2011. Financial literacy and retirement planning in Japan. Journal of Pension Economics & Finance, 10(4), 637-656.
- Sensoy, S., Demircan, M., Ulupınar, U., & Balta, I. 2008. Türkiye iklimi. Turkish State Meteorological Service (DMİ), Ankara.
- Shavelson, R. J. 2008. Reflections on quantitative reasoning: An assessment perspective. Calculation vs. context: Quantitative literacy and its implications for teacher education, 27-47.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/>

Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Talimatı ve İlgili Mevzuat (2008, 23 Ekim). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. Erişim Adresi: https://www.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Mevzuat/Talimatlar/ToprakAraziSiniFlamasiStandartlariTeknikTalimativeIlgiliMevzuat_yeni.pdf

Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr>

Van Rooij, M., Lusardi, A., & Alessie, R. 2011. Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial economics*, 101(2), 449-472.

Walstad, W.B., Rebeck, K. and MacDONALD, R.A. 2010. The Effects of Financial Education on the Financial Knowledge of High School Students. *Journal of Consumer Affairs*, 44: 336-357.

Williams, T. 2007. Empowerment of whom and for what? Financial literacy education and the new regulation of consumer financial services. *Law & Policy*, 29(2), 226-256.

Willis, L. E. 2008. Against financial-literacy education. *Iowa L. Rev.*, 94, 197.

Wilson, M. 2004. *Constructing measures: An item response modeling approach*. Routledge.

EK-1 ANKET FORMU

Şehir:	İlçe:	Köy:
İşletmecinin genel özellikleri:		
Cinsiyetiniz:	Kadın ()	Erkek ()
Medeni Durumunuz:	Evli ()	Bekar ()
Yaşınız?	Öğrenim Durumunuz: Okuryazar () İlköğretim () Ortaöğretim () Lise () Üniversite () Yüksek Lisans/Doktora ()	Ailenizde kaç kişi yaşamaktadır? 1 kişi () 1-4 kişi () 4-8 kişi () 8-12 kişi () 12-... ()
İşletmeniz kaç yıldır faaliyet göstermektedir? 1 yıldan az () 1-5 yıl () 6-10 yıl () 11 yıldan fazla ()	Tarım dışı geliriniz var mı? Evet () Hayır ()	Tarım dışı gelirleriniz nelerdir? Kira Emekli Maaşı Diğer
Finansal okuryazarlık eğitimi aldınız mı? Evet () Hayır ()	Geçim kaynağınızı (%) olarak yazınız. Tarım (Tarla/Meyve/Bahçecilik): Hayvancılık (Süt/Besi): Diğer (Belirtiniz):	Tarım Sigortası olarak neler yaptırdınız? Don () Yangın () Dolu () Hayvan () Diğer ()

1. İşletmede nüfus ve işgücü durumu:

	Yakınlığı	Eğitim Durumu	Yaş	İşletmede Çalıştığı Gün	İşletme Dışı Çal.		Açıklama
					Gün	Ücret	
1	Kendisi						
2							
3							
4							
5							
6							
7							

2. Yabancı işgücü kullanımı

Daimî işgücü	Geçici işgücü
Sayı:	Sayı:
Çalıştığı gün:	Çalıştığı gün:
Toplam ödeme:	Toplam ödeme:

3. Arazi mevcudu (Mülk-Ortağa tutulan-kiralanan arazi)

Arazi Nevi	Alanı (da)	Mülkiyet Durumu	Parsel Sayısı	Birim Değer (TL / da)	Toplam Değer (TL)	Kira Karşılığı
Tarla						
Kira						
TOPLAM						

4. Arazi ıslahı sermayesi

Islahın Cinsi	Bugünkü Değeri (Tl)	Daha Kaç Yıl Kullanılabilir	Tamir Bakım Giderleri	Açıklama
Sulama Kanalı				
Su Kuyusu				
Drenaj Kanalı				
Teraslama				
Toplam				

5. Bina Sermayesi

Cinsi	Bugünkü Değeri	Daha kaç yıl kullanılabilir	Amortisman Tutarı (TL)	Tamir Bakım	Açıklama
Ev					
Ahır					
Depo, vs.					
Kümes					
Garaj					
TOPLAM					

6. Bitki Sermayesi

Cinsi	Yılsonu Değeri (TL)	Yılbaşı Değeri (TL)	Envanter Değişimi	Açıklama
Toplam				

7. Tarla demirbaşı (malzeme-mühimmat sermayesi)

Cinsi	Yılsonu Değeri (TL)	Yılbaşı Değeri (TL)	Envanter Değişimi	Açıklama
Toplam				

Tarladaki tohum, büyümekte olan bitki vb. (yem, ilaç, tohum, akaryakıt vb.)

8. Alet-Makine Sermayesi

Cinsi	Yılsonu Değeri	Daha kaç yıl kullanılabilir	Amortisman Tutarı (TL)	Tamir Bak.	Açıklama
Traktör					
Römork					
Pulluk					
Mibzer					
Tırmık					
Pülverizatör					
Merdane					
Küçük Ekipman					
Toplam					

9. Hayvan Sermayesi

Tür	Yılbaşı		Yıl İçi Değişmeler								Yılsonu	
	Adet	Değer (TL)	Doğan Adet	Satılan		Satın Alınan		Ölen Adet	Evde Tük.		Adet	Değer (TL)
				Adet	Değer (TL)	Adet	Değer (TL)		Adet	Değer (TL)		
İnek												
Boğa												
Düve												
Tosun												
Dana												
Buzağı												
Koyun												
Koç												
Kuzu												
Keçi												
Tavuk												
Horoz												

10. Kasa Mevcudu ve Alacaklar

Cinsi	Yılsonu Değeri (TL)	Yılbaşı Değeri (TL)	Açıklama
Tkk Ortaklık Payı			
Diğer Koop. Ortaklık Payı			
Banka Mevcudu			
Alacaklar			
Kasa Mevcudu			
Toplam			

11. Nakit Borçların Detayı

Borcun Kaynağı		Dönem başı		Dönem içi Değişmeler										Dönem Sonu Borç
		Borç Miktarı	Amaç	Yeni Alınan Borç						Ödemeler				
				Miktarı	Tarih	Amaç	Teminat	Vade	Faiz	Anapara	Faiz	Toplam	Kay.	
Şahıslar	Akraba													
	Faiz. veren													
Esnaf	Girdi													
	Aile ihty.													
Kurumlar														
	Ziraat Bank.													
	T K K	A												
		N												
		Diğer												

12. İşletmelerdeki Üretim Değeri

Ürün	Alan (Da)	Üretim (Kg)	Satılanlar			Evde Tük	İşçilere Verilen (Kg)	İşletmede Kullanılan (Kg)	Stok (Kg)	Çiftlik Avlu Fiyatı
			Kg	TL/Kg	TL					
Buğday										
Arpa										
Süt										
Et										
Yumurta										

İşletme Dışı Gelirler

- 1) İşgücü Geliri :
- 2) Kiraya verilen arazi (.....da) Geliri :
- 3) Ortakçıya verilen arazi : (.....da) Geliri :
- 4) Alet-makine kira geliri :
- 5) Diğer (.....)

B) TARIM DIŞI GELİRLER :

.....(Komisyonculuk, Emlak Geliri,
Hisse Senedi, Nakliyecilik vb.)

13. İşletme Masrafları

Masraflar	Tutarı (TL)	
Tohum-Fide-Fidan		
Gübre		
Zirai İlaç		
Su		
İşçi Ücretleri		
Yakıt – Yağ		
Alet-Makine Tamir Bakım		
Ürün Sigortası		
Alet-Makine Kirası		
Pazarlama Masrafı		
Para ile Yaptırılan İşler		
Arazi Kirası		
Vergi, Sigorta ve Harç		
Diğer		
Toplam		

Masraflar	Tutarı (TL)	
Yem (Kaba ve Kesif Yem)		
İlaç		
Veteriner		
Su		
Suni Tohumlama ve Aşım		
Hayvan Sigortası		
Pazarlama Masrafı		
Hayvan Alım Masrafı		
İşçi-Çoban Ücretleri		
Vergi, Sigorta ve Harç		
Bina-Depo vs. Kirası		
Aydınlatma, Isıtma		
Diğer (Tuz, Yataklık, Dez.)		
Toplam		

Kredi Kullanımı ve Finansal Piyasalarla İlişki	
1. <u>Kredi almanızdaki amacınız nedir?</u>	a. Tarımsal üretim araçları satın almak b. Tarımsal yapı tesislerini büyütmek c. Sulama faaliyetlerini geliştirmek d. Tarımsal pazarlama faaliyetlerini geliştirmek e. Girdilerin satın alınması f. Diğer (varsa belirtiniz) g. Bilmiyorum h. Yanıtsız
2. <u>Kredi alırken hangi sorunlarla karşılaşmaktan korkuyorsunuz?</u>	a. Teminat yetersizliği b. Kredibilite puanının yetersiz olması c. Yetersiz gelire sahip olmak d. Geri ödeme güçlüğü çekme ihtimali e. Borç ödeme istikrarına sahip değilim f. Diğer g. Bilmiyorum h. Yanıtsız
3. <u>Kredi çekerken dikkat ettiğiniz özellikler nelerdir?</u>	a. Kredi maliyet ve faizlerin düşük olması b. Bankanın tanınır olması c. En yakın bankanın olması d. Personel davranışı e. Yakın insanların tercihleri f. Reklam g. Diğer h. Bilmiyorum i. Yanıtsız
4. <u>Hangi sıklıkla ödemelerde gecikmeler yaşıyorsunuz?</u>	a. Yılda yalnızca 1 ay b. Yılda 2-3 ay c. Yılın toplam yarısından fazla d. Her ay e. Hiçbir zaman f. Bilmiyorum g. Yanıtsız
5. <u>Kredilerin geri ödemesinde zorluk yaşadığınızda neler yaparsınız?</u>	a. Yakın çevreden borç isterim b. Tasarruf hesabımı kullanırım c. Kredi başvurusu yaparım d. Harcamalarımı azaltırım e. Mevcut finansal planlarımı gözden geçiririm f. Hiçbir şey yapmam g. Bilmiyorum h. Yanıtsız

6. Kredilerinizi vade açısından ne kadar süre tercih ediyorsunuz?

- a. Spot krediler (3 ay)
- b. Kısa vadeli krediler (1.5 yıla kadar)
- c. Orta vadeli krediler (1.5-5 yıl aralarında)
- d. Uzun vadeli krediler (5 yıldan fazla)
- e. Bilmiyorum
- f. Yanıtsız

7. Ne kadar sıklıkla kredi çekiyorsunuz?

- a. Hiç kredi çekmiyorum
- b. Yılda birkaç kez kredi çekiyorum
- c. Toplam 2-3 kez kredi çektim
- d. Yalnızca 1 kez kredi çektim
- e. Bilmiyorum
- f. Yanıtsız

Talep Edilen Finansal Ürünler ve Kullanımı

8. Hangi finansal ürünleri kullanıyorsunuz?

- a. Banka kartı
- b. Kredi kartı
- c. Mevduat hesabı
- d. Sigorta poliçeleri
- e. Tüketici kredisi
- f. Döviz
- g. Diğer finansal hizmetler
- h. Bilmiyorum
- i. Yanıtsız

9. Hangi tür kredi kullanıyorsunuz?

- a. Yatırım kredisi
- b. İşletme kredisi
- c. Tüketici kredisi
- d. Araç kredisi
- e. Ev kredisi
- f. Diğer
- g. Bilmiyorum
- h. Yanıtsız

10. İşletme kredisi aldıysanız nerelere kullandınız? a. Tohum b. Gübre c. Yem d. Zirai ilaçlar e. Aşı f. İşçilik g. Elektrik-Su-Bakım Onarım h. Pazarlama i. Diğer
11. Yatırım kredisi aldıysanız nerelere kullandınız? a. Tarımsal işletme kurmak için b. İşletmeyi modernize etmek için c. Tarım Alet-makine satın alım d. Sulama-tesis yatırımları e. Ahır genişletmek f. Diğer g. Bilmiyorum h. Yanıtsız

Finansal Yönetimde Mevcut Yapısal Durum ve Sorunlar	
12. Harcamalarınızın bütçe ile denk olduğunu düşünüyor musunuz? a. Evet b. Hayır c. Bilmiyorum d. Yanıtsız	
13. Mali kayıtlarınızı tutuyor musunuz? (Yanıtınız evet ise aşağıdaki soruyu cevaplayınız) a. Evet b. Hayır c. Bilmiyorum d. Yanıtsız	
14. İşletmenizde karşılatığınız en önemli sorun nedir? a. Yüksek maliyetler b. Finansmana ulaşma c. İşgücü bulma d. Yetersiz teknoloji ve ekipmanlar e. Diğer f. Yanıtsız g. Bilmiyorum	

15. Maliyet analizi yaparken nelere dikkat ediyorsunuz? (Birden çok işaretleyiniz)

- a. Arazi kirası
- b. İşçilik giderleri
- c. Ekipman ve teçhizat kullanımı
- d. Vergiler
- e. Veterinerlik giderleri
- f. Tohum
- g. Gübre
- h. Diğer
- i. Bilmiyorum
- j. Yanıtsız

Finansal Bilgi Düzeyi

16. Bugün cebinizde 1.000 lira olduğunu düşünürsek 10 yıl sonra satın almanızda nasıl bir değişim olur? (Paranın zaman değeri)

- a. Daha çok satın alırım
- b. Paranın değerinde bir değişiklik olmaz
- c. Daha az satın alırım
- d. Bilmiyorum
- e. Yanıtsız

17. Hesabınızda 100 lira olduğunu düşünürsek faiz oranı yıllık %1 olduğunda, 1 yıl sonra hesabınızda ne kadar olur? (Basit Faiz Hesaplama)

- a. 101 TL
- b. 200 TL
- c. 100 TL' den az
- d. Bilmiyorum
- e. Yanıtsız

18. Hesabınızda 50 lira olduğunuzu düşünürsek enflasyon oranı yıllık %5 olduğunda ve faiz oranı %2 olursa, paranızın değeri ne olur? (Enflasyon bilgisi)

- a. Kazanç sağlarım
- b. Paranın değeri değişmez
- c. Para kaybederim
- d. Bilmiyorum
- e. Yanıtsız

19. Bileşik faiz ile temel faiz arasında bir fark var mıdır? (Basit ve birleşik faizi doğru anlamak)

- a. Kazanç sağlarım
- b. Paranın değeri değişmez
- c. Para kaybederim
- d. Bilmiyorum
- e. Yanıtsız

20. Portföy çeşitlendirmesi yaparsam neyi azaltmış olurum? (Risk çeşitlendirmesini anlamak) a. Riski azaltırım b. Kazancımı azaltırım c. Herhangi bir değişim olmaz d. Bilmiyorum e. Yanıtsız
21. Büyük miktarda param olduğunda bankalara mevduat olarak yatırdığınızda nasıl davranırsınız? (Riski anlamak) a. Yalnızca bir bankaya mevduat olarak yatırırım b. Birçok bankaya yatırırım c. Hiçbir bankaya yatırmam d. Bilmiyorum e. Yanıtsız
22. Tarımsal girdilerin fiyatlarındaki artış neye göre değişmektedir? a. Enflasyon oranlarına göre değişmekte b. Faiz oranlarına göre değişmekte c. Emtia fiyatlarına göre değişmekte d. Diğer e. Bilmiyorum f. Yanıtsız

Finansal Okuryazarlıkta Farkındalık Düzeyi ve Başarıya Önem Verme
23. Takip ettiğiniz finansal konular nelerdir? a. Enflasyon oranları b. Faiz oranları c. Emtia fiyatları d. Diğer e. Bilmiyorum f. Yanıtsız
24. Finansal bilgiyi artırmak için nereye başvurursunuz? a. Banka kaynaklarına b. İnternet kaynaklarına c. Yakın arkadaş ve aileye d. Çağrı merkezlerine e. Bilmiyorum f. Yanıtsız
25. Finansal bilgi kaynaklarınızı nereden sağlıyorsunuz a. İzlediğim TV programlarından b. Okuduğum gazete, dergi ve kitaplardan c. Dinlediğim radyodan d. İnternette e. Diğer f. Bilmiyorum g. Yanıtsız

26. Olası finansal krizlere karşı aldığınız önlemler nelerdir? a. Üretim kapasitemi düşürürüm b. İşletmeye faaliyetlerine ara veririm c. Finansman bulmaya çalışırım d. Harcamalarımı azaltırım e. Diğer f. Bilmiyorum g. Yanıtsız
27. Finansal açıdan daha dirençli olmak için finansal eğitim almayı mantıklı buluyor musunuz? a. Evet b. Hayır c. Bilmiyorum d. Yanıtsız



Faktörler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Finansal durumumu iyi bir şekilde yönetiyorum					
Finansal okuryazarlık düzeyimin iyi olduğunu düşünüyorum					
Finansal konularda yetenek ve bilgiye sahibim					
Kredilerin geri ödenmesi konusunda sorun yaşamıyorum					
Mevcut finansal durumumdan memnunum					
Finansal belirsizliğe karşı önlem almaktayım					
Finansal risklere karşı önlemler almaktayım					
Yeterli mali kayıt tutuyorum					
Mali kayıtlarımı analiz ediyorum					
Arazi kiralamak yerine arazi satın alıyorum					
Girdileri satın alırken finansal kayıtlarıma göre değerlendiriyorum					
Ekipmanları kiralamak yerine satın alıyorum					
Gider ve gelir tablosunu sık sık gözden geçiriyorum					
Bilanço hazırlamanın önemli olduğunu düşünüyorum					
Kredi alırken ülkenin ekonomik durumuna göre tekrar gözden geçirebilirim					
Kredi aktörlerine güvenmiyorum					
Girdileri satın alırken maliyet analizi yapıyorum					
Paranın enflasyona göre değerinin değiştiğini düşünüyorum					
Mali işlemleri sık sık kaydediyorum					
Kredi almak için ön araştırma yapmanın önemli olduğunu düşünüyorum					
Ekonomi haberlerini takip etmenin gerekli olduğunu düşünüyorum					
Tarımsal girdilerin doğru zamanda alınması önemlidir					
İnternet bankacılığı kullanmanın daha pratik olduğunu düşünüyorum					
Kredi alırken bankanın yönlendirmelerini daha çok dikkate alıyorum					
ÜFE ve TÜFE gibi makroekonomik konuların takip edilmesinin önemli olduğunu düşünüyorum					

Faktörler	Her zaman	Çoğunlukla	Ara sıra	Çok az	Hiçbir zaman
Mali becerilere sahip olmak için finansal eğitim alıyorum					
Kredi almadan önce mali analizler yapıyorum					
Yaptığım mali harcamalar için kayıt tutuyorum					
Finansal karar almadan önce finansal uzmanlara başvuruyorum					
Finansal kararları alırken aynı zamanda finansal konulardaki değişimleri dikkate alıyorum					
Kredi almadan önce finansal strese girmekteyim					
Kredi ödemeleri konusunda sıklıkla geri ödemeyeceğimi düşünmekteyim					